

प्रतिक्रमणी व्याख्या

स्वस्थनाद् यत्परसथानं,

प्रमादस्य वशाद् गतः ।

तत्रैवकणं भूय;

प्रतिक्रमण - मुच्यते ॥ १ ॥

प्रमादवश

शुभयोगधी व्युत्

थर्षने मिथ्यात्व, अप्रत,

प्रमाद, कषाय अने अशुभयोगमां

गयेलां आत्माने इरीथी

शुभयोगमां लाववो तेनुं नाम -

श्रावक

प्रतिक्रमण सूत्र

પ્રતિક્રમણનો મહિમા

પડિક્કમણેણં ભંતે ! જીવે કિં જણયઈ ?

- પ્રશ્ન- હે ભગવન્ ! પ્રતિક્રમણ કરવાથી જીવને શું લાભ થાય છે ?

પડિક્કમણેણં વયચ્છિદાઈં પિહેઈ, પિહિયવયચ્છિદે પુણ
જીવે નિરુદ્ધાસવે અસબલ-ચરિત્તે અટ્ટસુ પવયણમાયાસુ
ઉવત્તે અપુહત્તે સુખ્ખણિહિણે વિહરઈ ॥

- ઉત્તર - હે શિષ્ય ! પ્રતિક્રમણ કરવાથી વ્રતોમાં લાગેલાં દોષોનું નિવારણ થાય છે. પછી વ્રતોના દોષોથી રહિત થઈને શુદ્ધ વ્રતધારી જીવ, આશ્રવોને (કર્મ આવવાના દ્વારને) રોકીને, સબલાદિ દોષોથી રહિત શુદ્ધ સંયમવાન (મર જાના મંજૂર હૈ, લેકિન દોષ લગાના મંજૂર નહિ) થઈને આઠ પ્રવચન માતામાં (પાંચ સમિતિ+ત્રણ ગુપ્તિ) સાવધાન થાય છે અને સમાધિપૂર્વક સંયમમાર્ગમાં તલ્લીન રહેતો થકો પોતાની ઈન્દ્રિયોને ઉન્માર્ગથી હટાવીને સંયમમાર્ગમાં વિચરણ કરે છે.

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન-૨૯

ઉભયકાળ શુદ્ધભાવે પ્રતિક્રમણ કરવાથી જીવ તીર્થંકર નામ ગોત્રનો બંધ કરે છે.

- જ્ઞાતાધર્મકથા અધ્યયન-૮

શ્રાવક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

(પ્રતિક્રમણ કરવાના સમયે બિરાજમાન પૂજનીય સાધુ-સાધ્વીજીઓને અથવા તેઓ બિરાજમાન ન હોય તો પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા (ઈશાનકોણ) તરફ મુખ કરીને શ્રી સીમંધરસ્વામીને ગુરુવંદન સૂત્ર (તિક્ષ્ણૂત્તોનો) પાઠથી ત્રણ વખત વંદના કરીને પ્રતિક્રમણના પ્રથમ આવશ્યકની આજ્ઞા માંગવી. પ્રથમ મારો અને તમારો આત્મા અનાદિકાળથી મમત્વ ભાવમાં પરિણમ્યો છે તેને સમભાવમાં પરિણમાવવા માટે સાવધયોગનું નિવર્તન કરવું. સમભાવનો લાભ લેવો તેનું નામ સામાયિક.)

નમસ્કાર મંત્ર અને તિક્ષ્ણૂત્તોનો પાઠ બોલવો. પછી સ્વામીનાથ ! પાપનું આલોચણ, પ્રતિક્રમણની આજ્ઞા (એમ બોલીને)

પાઠ : ૧ : આજ્ઞાસૂત્ર

ઈચ્છામિ	-	ઈચ્છું છું.
ણં	-	વાક્યના અલંકારાર્થે વપરાય છે.
ભંતે		હે ભગવન્ !
તુબ્ભેહિં	-	આપની
અબ્ભણુણ્ણાએ	-	આજ્ઞા
સમાણે	-	મળ્યેથી અર્થાત્ આજ્ઞા લઈને

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

દેવસિયં *	- દિવસ સંબંધી
પડિક્કમણં	- પ્રતિક્રમણ
ઠાએમિ	- એક સ્થાને બેસીને કરું છું.
દેવસિય	- દિવસ સંબંધી
જ્ઞાન	- સમ્યગ્જ્ઞાન
દર્શન	- સમ્યગ્ દર્શન-યથાર્થ શ્રદ્ધા
ચારિત્ર	- શ્રાવકનાં દેશવિરતિ ચારિત્રમાં
તપ	- સમ્યક્ તપશ્ચર્યાદિ
અતિચાર	- લીધેલાં વ્રતોમાં દોષ લાગ્યાં હોય તેનું
ચિંતવનાર્થ	- ચિંતન કરવાને માટે
કરેમિ	- કરું છું.
કાઉસ્સગ્ગં	- કાયોત્સર્ગ-કાયાને સ્થિર રાખવી

નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આચરિયાણં,
નમો ઉવજ્જાયાણં, નમો લોએ સવ્વસાહુણં.

* વિશેષ કાળની અપેક્ષાથી પ્રતિક્રમણનાં પાંચ ભેદ પણ માનવામાં આવે છે. (૧) દિવસ સંબંધી કરવામાં આવે તે 'દેવસિયં' (૨) રાત્રિ સંબંધી કરવામાં આવે તે 'રાઈયં'. (૩) દર મહિનાની અમાસ અને પૂનમે (૧૫ દિવસે) કરવામાં આવે તે 'પકિખયં'. (૪) ચાર, ચાર મહિને-કારતક સુદ પૂનમ, ફાગણ સુદ પૂનમ અને અષાઠ સુદ પૂનમના કરવામાં આવે તે 'ચાઉમ્માસિયં'. (૫) વર્ષમાં એક વખત ભાદરવા સુદ-પાંચમના કરવામાં આવે તે 'સંવચ્છરિયં'.

× 'દેવસિયં'ની જગ્યાએ (૧) 'રાઈયં'. (૨) 'પકિખયં' (૩) 'ચાઉમ્માસિયં'. (૪) 'સંવચ્છરિયં' શબ્દ બોલવા.

(૧) સામાયિક આવશ્યક

કરેમિ ભંતે ! ^૧ સામાઈયં, સાવજ્ઞં જોગં પર્યકખામિ, જાવ નિયમ પશ્ચુવાસામિ, દુવિહં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા, તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ, નિંદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણં વોસિરામિ.

પાઠ : ૨ : કાઉસ્સગ્ગ સૂત્ર^૨

ઈચ્છામિ	-	(હું) ઈચ્છું છું
ઠામિ	-	એક સ્થાને સ્થિર રહીને
કાઉસ્સગ્ગં	-	કાઉસ્સગ્ગ (મન, વચન અને કાયાને સ્થિર રાખવા)
જો-મે	-	જે, મારા જીવે

* આવશ્યકનાં ૬ અધ્યયન છે. તેનાં નામ - (૧) સામાયિક. (૨) ચઉવીસત્થો. (૩) વંદના. (૪) પ્રતિક્રમણ. (૫) કાઉસ્સગ્ગ અને (૬) પર્યકખાણ.

સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા (ચતુર્વિધ સંઘ) એ ઉભયકાળમાં અવશ્ય કરવું જોઈએ. તેનું નામ 'આવશ્યક' છે.

૧. આ પાઠના અર્થ સામાયિકના છઠ્ઠા પાઠમાં આવી ગયેલ છે.
૨. આ પાઠ ઘણો જ અગત્યનો છે. આખા દિવસમાં આપણે જે જે પાપો કર્યા હોય તે સર્વ પાપો યાદ કરીને ખંરા અંતઃકરણ પૂર્વક તેનો પશ્ચાત્તાપ કરવાનો છે. આખાએ પ્રતિક્રમણના સાર રૂપ આ પાઠ છે. તેથી 'સંક્ષિપ્ત પ્રતિક્રમણ સૂત્ર' પણ કહેવાય છે.

દેવસિઓ ^૧	- દિવસ સંબંધી
અઈયારો	- અતિયાર ^૨
કઓ	- કર્યા હોય (કયા અતિયાર ?)
કાઈઓ	- કાયાથી-શરીરથી
વાઈઓ	- વચનથી
માણસિઓ	- મનથી (ત્રણેનું સ્પષ્ટીકરણ)
ઉસ્સુતો	- સૂત્ર વિરુદ્ધ કર્યું હોય
ઉમ્મગ્ગો	- સાચા જૈનમાર્ગ વિરુદ્ધ
અકપ્પો	- કલ્પે નહિ (તેવું કાર્ય કર્યું હોય)
અકરણિજજો	- અકરણીય-ન કરવા યોગ્ય (કાર્ય કર્યું હોય)
દુજ્જાઓ	- આર્ત-રૌદ્રધ્યાન ધર્યું હોય ^૩
દુલ્લિચિંતિઓ	- માઠી ચિંતવણા કરી હોય,
અણાચારો	- નહિ આચરવા યોગ્ય
અણિચ્છિયવ્વો	- નહિ ઈચ્છવા યોગ્ય

૧. યથાકાળ પ્રતિક્રમણમાં (૧) 'રાઈઓ'. (૨) 'પક્ખિઓ' (૩) 'ચઉમ્માસિઓ' અને (૪) 'સંવચ્છરિઓ' બોલવું.
૨. અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિયાર અને અનાચાર : એ ચાર પાપના પગથિયાં છે. અતિક્રમ - પાપ કરવાનું મન થાય તે, વ્યતિક્રમ - પાપ કરવાને પગલું ભરવું તે, અતિયાર - વસ્તુને સ્પર્શ કરવો તે, અનાચાર - વસ્તુને સેવી પાપ કરવું તે. દરેકમાં ક્રમ અનુસાર વધારે, વધારે પાપ છે. અનાચારમાં તો સર્વથા ભંગ છે.
૩. ધ્યાન ચાર પ્રકારનાં છે - (૧) આર્તધ્યાન, (૨) રૌદ્રધ્યાન, (૩) ધર્મધ્યાન અને (૪) શુકલધ્યાન. આ ચારમાં પહેલાં બે ધ્યાન છોડવા યોગ્ય છે અને છેલ્લા બે ધ્યાન આદરવા યોગ્ય છે.

અસાવગ પાઉગ્ગો - શ્રાવકને નહિ કરવા યોગ્ય પાપ
(આ અતિચાર કયા વિષય સંબંધી હોય છે ?)

નાણે	-	જ્ઞાનને વિષે
તહ	-	તેમજ
દંસણે	-	સમ્યગ્દર્શનને વિષે
ચરિતાચરિત્તે	-	શ્રાવકના દેશવિરતિ ચારિત્રમાં
સુએ	-	શ્રુતજ્ઞાનને વિષે,
સામાઈએ	-	સમતારૂપ સામાયિક વિષે
તિણ્હં	-	ત્રણ પ્રકારની
ગુત્તીણં	-	ગુપ્તિઓ *
ચઉણ્હં	-	ચાર પ્રકારના
કસાયાણં	-	કષાય (ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ)
પંચણ્હં	-	પાંચ પ્રકારના
મણુવ્વયાણં	-	(અણુવ્વયાણં) અણુવ્રત x

૧. જેટલા અંશે પચ્ચકખાણ તેટલા અંશે ચારિત્ર, અને જેટલા અંશે અપચ્ચકખાણ તેટલા અંશે અચારિત્ર.

* ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે; (૧) મનગુપ્તિ. (૨) વચનગુપ્તિ અને (૩) કાયગુપ્તિ. મન, વચન અને કાયને ગોપવી રાખવાં. અશુભથી નિવૃત્તિ યા સર્વથા નિવૃત્તિ તે ગુપ્તિ.

x સાધુ-સાધ્વીજીઓને પાંચ મહાવ્રત હોય છે. તે મહાવ્રતોમાં કોઈ જાતની છૂટ નહિ હોવાથી તેમજ જિંદગીપર્યંતનાં હોવાથી, તે 'મહાવ્રતો' કહેવાય છે; જ્યારે શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને આ વ્રતો જાવજીવના તથા અમુક સમયના તેમજ અમુક-અમુક છૂટછાટોવાળા હોવાથી તે 'અણુવ્રતો' કહેવાય છે, આ પાંચ અણુવ્રતોની હકીકત આગળ ઉપર આવશે.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

તિણ્હં	-	ત્રણ પ્રકારના
ગુણવ્વયાણં	-	ગુણવ્રતો (૬, ૭ અને ૮મું વ્રત)
ચઉણ્હં	-	ચાર પ્રકારના
સિક્ખાવયાણં	-	શિક્ષાવ્રત (૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨મું વ્રત)
બારસ	-	એ બાર
વિહસ્સ	-	પ્રકારના
સાવગ ધમ્મસ્સ	-	શ્રાવકધર્મનું
જં ખંડિયં	-	જે કાંઈ ખંડન (દિશ-ભંગ) કર્યું હોય
જં વિરાહિયં	-	જે કાંઈ વિરાધના (સર્વથા ભંગ) કરી હોય
તસ્સ	-	તેનું-તે સંબંધી
મિચ્છા મિ દુક્કં	-	મારું પાપ નિષ્ફળ થાઓ.

* * *

અહીં 'તસ્સ ઉત્તરી કરણેણં' નો આખો પાઠ કહેવો અને ત્યારબાદ ૯૯ અતિચારનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

૯૯ અતિચાર ન આવડતા હોય તેઓ 'ચાર લોગસ્સ' નો કાઉસ્સગ્ગ કરે છે.

૯૯ અતિચાર નીચે મુજબ :-

જં વાઈદ્ધં, વચ્ચામેલિયં, હીણકખરં, અચ્ચકખરં, પયહીણં, વિણયહીણં, જોગહીણં, ધોસહીણં, સુદ્ધિદિનં, દુદ્ધપડિચ્છિયં, અકાલે કઓ સજ્જાઓ, કાલે ન કઓ સજ્જાઓ, અસજ્જાઈએ સજ્જાયં, સજ્જાઈએ ન સજ્જાયં;

શંકા, કંખા, વિતિગિચ્છા, પરપાસંડ પરસંસા, પરપાસંડ સંથવો, બંધે, વહે, છવિચ્છેએ, અઈભારે, ભત્તપાણ વોચ્છેએ; સહસાભકખાણે, રહસ્સાભકખાણે, સદાર-મંતભેએ, મોસોવએસે, કૂડલેહકરણે; તેનાહડે, તક્કરપ્પઓગે, -વિરુદ્ધ રક્ષાઈક્કમે, કૂડતોલે-

કૂડમાણે, તપ્પડિરુવગવવહારે; ઇત્તરિયપરિગ્ગહિયાગમણે, અપ્પરિગ્ગહિયાગમણે, અનંગંકીડા, પરવિવાહકરણે, કામભોગેસુ તિવ્વાભિલાસા, ખેત્તવત્થુપમાણાઈક્કમે; હિરણ્ણ-સુવણ્ણ પમાણાઈક્કમે, ઘન ધાન્ન -પમાણાઈક્કમે, દુપદ-ચઉપ્પદ પમાણાઈક્કમે, કુવિય પમાણાઈક્કમે, ઉડ્ડદિસિ પમાણાઈક્કમે, અધોદિસિ પમાણાઈક્કમે, તિરિયદિસિ પમાણાઈક્કમે, ખેત્તવુડ્ડી, સઈઅંતરદ્વાએ, સચિત્તાહારે; સચિત્તપડિબઘાહારે, અપ્પોલિઓ સહિભક્ખણયા; દુપ્પોલિઓસહિભક્ખણયા, તુચ્છોસહિ ભક્ખણયા, ઈંગાલકમ્મે; વણકમ્મે, સાડીકમ્મે, ભાડીકમ્મે, ફોડીકમ્મે, દંતવાણિજ્જે, લક્ખવાણિજ્જે. કેસવાણિજ્જે. રસવાણિજ્જે વિસવાણિજ્જે, જંતપીલણકમ્મે, નિલંછણકમ્મે, દવગ્ગિદાવણયા, સર દહ તલાગ પરિસોસણયા, અસઈજણ પોસણયા; કંદખ્ખે, કુકકુઈએ, મોહરિએ, સંજુત્તાહિગરણે, ઉવભોગ પરિભોગ અઈરત્તે, માણ દુપ્પણિહાણે, વય દુપ્પણિહાણે, કાય દુપ્પણિહાણે, સામાઈયસ્સ સઈ અકરણયા, સામાઈયસ્સ અણવક્રિયસ્સ કરણયા; આણવણપ્પઓગે, પેસવણપ્પઓગે, સદ્દાણુવાએ; રૂવાણુવાએ; બહિયાપોગ્ગલ-પક્ખેવે; અપ્પડિલેહિય દુપ્પડિલેહિય સિજ્જા સંધારએ, અપ્પમજ્જિય દુપ્પમજ્જિય સિજ્જા સંધારએ; અપ્પડિલેહિય દુપ્પડિલેહિય ઉચ્ચાર પાસવણ ભૂમિ, અપ્પમજ્જિય દુપ્પમજ્જિય ઉચ્ચાર પાસવણ ભૂમિ, પોસહસ્સ સમ્મં અણાણુ પાલણયા, સચિત્ત નિક્ખેવણયા, સચિત્ત પેહણયા, કાલાઈક્કમે; પુરોવએસે, મચ્છરિયાએ, ઈહલોગા સંસપ્પઓગે, પરલોગા-સંસપ્પઓગે, જીવિયા સંસપ્પઓગે, મરણા સંસપ્પઓગે, કામભોગા સંસપ્પઓગે તસ્સ મિચ્છા મિ દુકકંડં.

એમ ૯૯ અતિચારના કાઉસ્સગ્ગમાં કાનો, માત્રા, મીંડી, પદ, અક્ષર, ગાથા, સૂત્ર, ઓછું, અધિક, વિપરીત ભણાયું હોય તો અનંત સિદ્ધ, કેવલી ભગવંતોની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુકકંડં. નમસ્કારમંત્ર બોલીને કાઉસ્સગ્ગ પાળવો.

(૨) ચઉવીસત્થો આવશ્યક

કાઉસ્સગ્ગ પાળીને, બીજા આવશ્યકની આજ્ઞા (એમ કહીને) લોગસ્સ ઉક્કોયગરે' નો પાઠ બોલવો.

(અનુષ્ટુપ્ છંદ)

લોગસ્સ ઉક્કોયગરે, ધમ્મતિત્થયરે જિણે,
અરિહંતે કિત્તઈસ્સં, ચઉવીસં પિ કેવલી. (૧)

(આર્યા છંદ)

ઉસભ્મજિયં ચ વંદે, સંભવ મભિનંદણં ચ સુમઈ ચ;
પઉમપ્પહં સુપાસં, જિણં ચ ચંદપ્પહં વંદે. (૨)
સુવિહિં ચ પુફ્ફદંતં, સીયલ-સિજ્જંસ-વાસુપુજ્જં ચ;
વિમલમણંતં ચ જિણં, ધમ્મં સંતિં ચ વંદામિ. (૩)
કુંથું અરં ચ મહિં, વંદે મુણિસુવ્વયં નમિજિણં ચ;
વંદામિ રિક્કનેમિં, પાસં તહ વદ્ધમાણં ચ. (૪)
એવંમએ અભિથુઆ, વિહુયરય-મલા, પહીણ જર મરણાઃ
ચઉવીસં પિ જિણવરા, તિત્થયરા મે પસીયંતુ, (૫)
કિત્તિય, વંદિય મહિયા, જે એ લોગ્ગસ ઉત્તમા સિદ્ધા;
આરુગ્ગ બોહિલાભં, સમાહિ વર મુત્તમં દિંતુ. (૬)
ચંદેસુ નિમ્મલયરા, આઈચ્ચેસુ અહિયં પયાસયરા;
સાગર વર ગંભીરા, સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ. (૭)

(૩) વંદના આવશ્યક

પાઠ : ૩ : દ્વાદશાવર્ત્તુ ગુરુવંદના સુત્ર

('ઈચ્છામિ ખમાસમણાનો' પાઠ ગુરુને ઉત્કૃષ્ટ વંદના કરવાનો અને તે ઉભડક-ઉત્કટુક આસને બે વાર બોલવાનો છે.)
ત્રીજા આવશ્યકની આજ્ઞા એમ કહીને.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

ઈચ્છામિ	-	(હું) ઈચ્છું છું
ખમાસમણો !	-	હે ક્ષમાશ્રમણ !
વંદિઉં	-	(આપને) વંદના કરવાને
જાવણિજજાએ	-	(શરીરની) યથાશક્તિ પ્રમાણે
નિસીહિયાએ	-	અશુભયોગ=પાપક્રિયાને નિષેધીને
અણુજાણહ	-	અનુજ્ઞા-આજ્ઞા આપો.
મે	-	મને,
મિઉગ્ગહં	-	અવગ્રહમાં આવવાની.
નિસીહિ	-	અશુભ પાપક્રિયાને રોકીને
અહોકાયં	-	(આપના) ચરણોને
કાયસંકાસં	-	મારા શરીરથી, મસ્તકથી યા હાથથી સ્પર્શ (કરું છું)
ખમણિજજો	-	ક્ષમા કરજો
ભે !	-	હે પૂજ્ય ! (મારા સ્પર્શથી) આપને
કિલામો	-	બાધા પીડા થઈ હોય તો
અપ્પકિલંતાણં	-	અલ્પ ગ્લાન અવસ્થામાં રહીને
બહુ સુભેણં	-	ઘણા શુભયોગે - સમાધિભાવે
ભે	-	હે પૂજ્ય ! આપનો
દિવસો	-	આજનો દિવસ
વઈક્કંતો *	-	વ્યતીત થયો છે ? - પસાર થયો છે ?
જત્તા ભે ?	-	આપની સંયમયાત્રા સુખરૂપ છે ?
જવણિજ્ઞં	-	મન તથા ઈન્દ્રિયોની પીડાથી રહિત છે ?
ચ	-	અને
ભે ?	-	હે પૂજ્ય ! હું આપની
ખામેમિ	-	ક્ષમા માગું છું.

* રાઈય આદિ પ્રતિક્રમણમાં (૧) 'રાઈ વઈક્કંતો'.

(૨) 'પક્ખિઓ વઈક્કંતો'. (૩) 'ચાઉમ્માસિઓ વઈક્કંતો'.

(૪) 'સંવચ્છરીઓ વઈક્કંતો' આ રીતે શબ્દ બોલવા.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

ખમાસમણો !	- હે ક્ષમાશ્રમણ !
દેવસિયં +	- (હું) દિવસ સંબંધી
વઈક્કમં	- અપરાધ થયો હોય ?
આવસ્સિયાએ	- આવશ્યકકરણી કરતાં થયેલ અતિચારથી
પડિક્કમામિ	- નિવૃત્ત થાઉં છું.
ખમાસમણાણં	- ક્ષમાવંત સાધુજીઓની
દેવસિયાએ*	- દિવસ સંબંધી
આસાયણાએ	- આશાતના વડે
તિત્તીસત્તયરાએ	- તેત્રીશમાંથી કોઈ પણ
જં કિંચિ	- જે, કાંઈ પણ
મિચ્છાએ	- મિથ્યાભાવે કરેલી
મણ દુક્કડાએ	- દુષ્ટ મનથી કરેલી
વય દુક્કડાએ	- દુષ્ટ વચનથી કરેલી
કાય દુક્કડાએ	- શરીરની દુષ્ટ ચેષ્ટાથી કરેલી.
કોહાએ	- કોઘથી કરેલી
માણાએ	- માનથી કરેલી
માયાએ	- કપટથી કરેલી
લોહાએ	- લોભથી કરેલી
સવ્વ કાલિયાએ	- સર્વ કાળ સંબંધી
સવ્વમિચ્છોવયારાએ-	સર્વ પ્રકારનાં મિથ્યા આચરણો વડે

+ યથાકાળ પ્રતિક્રમણમાં (૧) રાઈયં. (૨) પક્કિખયં.
(૩) ચાઉમ્માસિયં અને (૪) સંવચ્છરિયં શબ્દ બોલવા.

* યથાકાળ પ્રતિક્રમણમાં (૧) રાઈયાએ, (૨) પક્કિખયાએ,
(૩) ચાઉમ્માસિયાએ અને (૪) સંવચ્છરિયાએ શબ્દ બોલવા.

સવ્વ ધમ્માઈક્કમણાએ -	સર્વ પ્રકારનાં ધર્મોનું ઉલ્લંઘન કરનારી
આસાયણાએ	- આશાતના વડે
જો મે	- જે, મારા જીવે
દેવસિઓ*	- દિવસ સંબંધી
અઈયારો	- અતિયાર
કઓ	- કર્યા હોય,
તસ્સ	- તેનું (અતિયારનું)
ખમાસમણો !	- હે ક્ષમાશ્રમણ !
પડિક્કમામિ	- પ્રતિક્રમણ કરું છું
નિંદામિ	- આત્માની સાક્ષીએ નિંદા કરું છું.
ગરિહામિ	- (ગુરુની સાક્ષીએ) ઘિક્કારું છું.
અપ્પાણં વોસિરામિ	- આત્માને તે પાપથી દૂર રાખું છું.

સ્વામીનાથ ! સામાયિક એક, ચઉવીસત્થો બે અને વંદના ત્રણ, એ ત્રણે આવશ્યક પૂરા થયા, તેને વિષે શ્રી વીતરાગદેવની આજ્ઞામાં કાનો, માત્રા, મીંડુ, પદ, અક્ષર, ગાથા, સૂત્ર, ઓછું, અધિક, વિપરીત ભણાયું હોય, તો અનંત સિદ્ધ કેવલી ભગવાનની સાખે તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

(અહીં ઊભા થઈને વિધિપૂર્વક વંદના કરી ચોથા આવશ્યકની આજ્ઞા માગવી.)

* યથાકાળ પ્રતિક્રમણમાં (૧) રાઈઓ. (૨) પક્કિઓ.
(૩) ચાઉમ્માસિઓ અને (૪) સંવચ્છરિઓ શબ્દ બોલવા.

(૪) પ્રતિક્રમણ આવશ્યક

પાઠ : ૪ : જ્ઞાનના અતિચાર

આજના દિવસ સંબંધી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપને વિષે જે અતિચાર લાગ્યા હોય તે આલોઉં છું -

- આગમે - સૂત્ર, સિદ્ધાંત
- તિવિહે - ત્રણ પ્રકારનાં
- પત્રત્તે - કહ્યાં છે.
- તં જહા - તે જેમ છે તેમ (કહું છું)
- સુતાગમે - સૂત્રરૂપ આગમ
- અત્યાગમે - અર્થરૂપ આગમ
- તદુભયાગમે - સૂત્ર અને અર્થ ઉભયરૂપ આગમ

એવા શ્રી જ્ઞાનને વિષે જે અતિચાર લાગ્યા હોય તે આલોઉં છું -

- જં - જે
- વાઈદ્યં - સૂત્રો આઠા પાછા ભણાયા હોય, (૧)
- વચ્યામેલિયં - ધ્યાન વિના સૂત્રો ભણાયા હોય, (૨)
- હીણકૂખરં - અક્ષરો ઓછા ભણાયા હોય (૩)
- અચ્યકૂખરં - અક્ષરો અધિક ભણાયા હોય, (૪)
- પયહીણં - ૫૬ ઓછું ભણાયું હોય, (૫)
- વિણયહીણં - વિનય રહિત ભણાયું હોય, (૬)
- જોગહીણં - મન, વચન, કાયાના અસ્થિર યોગે ભણાયું હોય, (મન ક્યાંય ફરતું હોય અને ભણતો હોય) (૭)
- ઘોસહીણં - શુદ્ધ ઉચ્ચાર વિના ભણાયું હોય, (૮)

- સુદ્ધિત્રં - રૂડું જ્ઞાન અવિનીતને દીધું હોય, (૯)
 દુટ્ટપડિચ્છિયં - દુષ્ટભાવથી જ્ઞાન લીધું હોય, (૧૦)
 અકાલે કઓ સજ્જાઓ - અકાળે સજ્જાય કરી હોય, * (૧૧)
 કાલે ન કઓ સજ્જાઓ - સજ્જાય કરવાના સમયે સજ્જાય ન કરી હોય. (૧૨)
 અસજ્જાઈએ સજ્જાયં - સજ્જાય ન કરવા યોગ્ય સ્થળે સજ્જાય કરી હોય, (૧૩)
 સજ્જાઈએ ન સજ્જાયં - સજ્જાય કરવા યોગ્ય સ્થળે સજ્જાય ન કરી હોય. (૧૪)

એમ ભણતાં, ગણતાં, ચિંતવતાં ચૌદે પ્રકારે કોઈ પાપ દોષ લાગ્યો હોય, તો અરિહંત અનંતા સિદ્ધ ભગવાનની સાખે તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

* બાર અકાળની સમજણ-પ્રાતઃકાળ, મધ્યાન્હકાળ, સંધ્યાકાળ અને મધ્યરાત્રિ. તેમાં સવારે અને સાંજે સંધ્યાની એક ઘડી પહેલાં અને એકઘડી પછી અને મધ્યાન્હકાળે, મધ્યરાત્રિએ પ્રાયઃ ૧૨ થી ૧ વાગ્યા સુધી તેમજ (૧) ચૈત્ર સુદ પૂનમ અને ચૈત્ર વદ એકમ, (૨) અષાઢ સુદ પૂનમ, વદ એકમ, (૩) ભાદરવા સુદ પૂનમ, વદ એકમ, (૪) આસો સુદ પૂનમ, વદ એકમ, તથા (૫) કારતક સુદ પૂનમ, વદ એકમ, આટલા દિવસો અકાળનાં છે, તે સમયમાં સૂત્રોનાં મૂળ પાઠ વંચાય કે ભણાય નહિ. (ફાગણ સુદ પૂનમ-હોળીની તથા ધુળેટીની અસ્વાધ્યાય આગમમાં બતાવેલ નથી. પરંતુ પરંપરાથી મનાય છે).

પાઠ : ૫ : દર્શન સમ્યક્ત્વ

“અરિહંતો મહદેવો, જાવજ્જવાએ સુસાહુણો ગુરુણો,
જિણ પત્તં તત્તં, ઈય સમ્મતં મહે ગહિયં”

(સાચા દેવ, ગુરુ અને ધર્મને ઓળખી તેમના પર શ્રદ્ધા રાખવાનો)

દંસણ	-	દર્શન-યથાર્થ શ્રદ્ધા
સમકિત	-	સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ પ્રત્યે સાચી શ્રદ્ધા તે દર્શન.
પરમત્થ	-	એવા પરમ અર્થને બતાવનાર તે (સિદ્ધાંતનો)
સંથવો	-	પરિચય કરવો,
વા	-	અને, અથવા
સુદિક્ક	-	ભલી દ્રષ્ટિથી જોયા છે, (એવા)
પરમત્થ	-	સિદ્ધાંતને, તત્ત્વને, (એવા સાધુજીની)
સેવણા	-	સેવા કરવી, ઉપાસના કરવી,
વા વિ	-	અને વળી
વાવત્ત	-	જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રને પામીને ભ્રષ્ટ થયા હોય તેની તેમજ
કુદંસણ વજ્જણા	-	ખોટી શ્રદ્ધાનો (પાપ કરીને ધર્મ માનનારાઓનો) જેનું દર્શન ખોટું છે તેવા ઉડ્ડ પાખંડીના મતનો ત્યાગ કરવો.

૧. કેવલી (વિતરાગ) પ્રરૂપિત ધર્મની દીક્ષા લઈને પછી પાણી ન શકવાથી દીક્ષા મૂકી દીધી હોય, શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર બન્નેથી ભ્રષ્ટ થયા હોય તેઓનો પરિચય ન કરવો. કારણ કે તેઓનો પરિચય કરવાથી આપણા ઉચ્ચ વિચારો પણ મલિન થઈ જાય છે.

સમ્મત સદ્દેહણા	-	સમકિતની શ્રદ્ધા
એહવા સમકિતના	-	એવા સમકિત જીવ
સમણોવાસએણં	-	શ્રમણોપાસક શ્રાવકને
સમ્મતસ્સ	-	સમકિતના
પંચ અઈયારા	-	પાંચ અતિયાર
પેયાલા	-	પ્રધાન, મુખ્ય, પાતાળ કળશા સંમાન, મોટા ભયંકર,
જાણિયવ્વા	-	જાણવા યોગ્ય (પણ,)
ન સમાયરિયવ્વા	-	આચરવા યોગ્ય નહિ,
તં જહા	-	તે જેમ છે તેમ
તે આલોઉં	-	કહું છું.
શંકા	-	જૈનધર્મને વિષે શંકા રાખવી તે ^૧
કંખા	-	મિથ્યાત્વીના મતની ઈચ્છા કરવી ^૨
વિતિગિચ્છા	-	કરણીના ફળમાં સંદેહ રાખવો, ^૩
પરપાસંડ પરસંસા	-	બીજા પાખંડીમતના વખાણ કર્યા હોય

૧. જૈનધર્મ સાચો હશે કે ખોટો ? આવી શંકા ન કરવી. અને કોઈ વાત ન સમજાતી હોય તે ગુરુજીને પૂછી શંકાનું નિવારણ કરવું, પણ આપણો કેવલી પ્રરૂપિત ધર્મ સાચો હશે કે કેમ ? વગેરે શંકા કરવી નહિ. આપણો કેવલી પ્રરૂપિત જૈનધર્મ સો ટ્યનું સોનું છે, તેમાં શંકા કરવા જેવું કાંઈ છે જ નહિ, એવી દ્રઢ શ્રદ્ધા રાખવી.

૨. અન્ય ધર્મના ઠાઠમાઠ આડંબર દેખી તેવા ધર્મની ઈચ્છા કરવી તે. એટલો નિશ્ચય રાખવો કે ધામધૂમ ધમાલ હોય ત્યાં ધર્મ હોઈ શકે જ નહિ. ધર્મ તો શાંતિમાં જ છે.

૩. હું આટલી ધર્મક્રિયા કરું છું. તેનું ફળ મળશે કે નહિ? વગેરે શંકા કરવી, દરેક ચીજનું ફળ હોય છે, તો સામાયિક, સંવર, પૌષ્ઠ વગેરેનું ફળ કેમ ન હોય ? ફળ જરૂર મળશે જ અને તે પણ અતિ ઉત્તમ. માટે જરા પણ શંકા રાખ્યા વગર એકાંત કર્મોની નિર્જરા માટે શુભકરણી કરવી.

પરપાસંડ સંથવો - બીજા પાખંડી મતનો પરિચય કર્યો હોય,^૧

એમ સમકિતરૂપ રત્નને વિષે મિથ્યાત્વરૂપ રજ, મેલ, દોષ લાગ્યો હોય, તો અરિહંત, અનંત સિદ્ધ ભગવાનની સાખે તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંડં

પાઠ : ૬ : પહેલું અણુવ્રત

(સ્થૂલ-પ્રાણાતિપાત-વેરમણ વ્રત)

મોટી જીવહિંસાનો ત્યાગ

(આત્માનો ગુણ અહિંસક હોવા છતાં, એ ભાવથી ભ્રષ્ટ થઈ, હિંસકભાવ ઉત્પન્ન કરી, ત્રસ, સ્થાવર જીવોની હિંસા કરીને જે કર્મો બાંધેલાં છે, તે તોડી મારા અમરપદનું રક્ષણ કરવા માટે ત્રસ જીવોની હિંસા નહિ કરવા વિષે.)

પહેલું - પહેલું

અણુવ્રત - નાનું વ્રત *

૧. પહેલાં પોતાનાં ધર્મનાં ઉર શાસ્ત્રો વાંચી - વિચારી પછી ગીતાર્થ હોય તે અન્ય ધર્મના પુસ્તકો વાંચે તો વાંધો નહિ, પણ પોતાના ધર્મમાં શું કહ્યું છે, તે જાણ્યા વગર બીજા ધર્મનો પરિચય કરે, તો જરૂર તે બીજા ધર્મમાં ફસાઈ જાય આજકાલ આવું બહુ જોવામાં આવે છે.

* સાધુ-સાધ્વીજીને મન-વચન-કાયાથી હિંસા કરવી નહિ, કરાવવી નહિ તથા અનુમોદવી નહિ, એમ નવં કોટિએ જિંદગીપર્યંતના પચ્ચકખાણ હોય છે, તેથી તેઓનાં વ્રતને 'મહાવ્રતો' કહેવામાં આવે છે. જ્યારે શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને મન, વચન, કાયાથી ત્રસ જીવોની હિંસા કરવી નહિ, કરાવવી નહિ, એમ છ કોટિએ પચ્ચકખાણ હોય છે. તેથી 'અણુવ્રતો' કહેવાય છે.

થૂલાઓ	-	મોટા
પાણાઈવાયાઓ	-	પ્રાણોના વ્યતિપાત-હિંસાથી
વેરમણં	-	નિવર્તુ ઇં
ત્રસ જીવ	-	હાલતા ચાલતા જીવો (જેવા કે)
બે ઈંદ્રિય	-	બે ઈંદ્રિયવાળા (સ્પર્શ, રસ)
તેઈંદ્રિય	-	ત્રણ ઈંદ્રિયવાળા (સ્પર્શ, રસ, દ્રાણ)
ચઉરિંદ્રિય	-	ચાર ઈંદ્રિયવાળા (સ્પર્શ, રસ, દ્રાણ, ચક્ષુ)
પંચેંદ્રિય	-	પાંચ ઈંદ્રિયવાળા (સ્પર્શ, રસ, દ્રાણ, ચક્ષુ અને કાન)
જીવ	-	જીવોને
જાણી પ્રિછી	-	જાણીને, ઓળખ્યા છતાંયે,
સ્વ સંબંધી	-	પોતાના તથા સંબંધીના
શરીર માંહેલા	-	શરીરમાં પીડા ઉપજાવે તેવા
પીડાકારી		
સ અપરાધી	-	પોતાનો અપરાધ કર્યો હોય તેવા (પણ)
વિગલેન્દ્રિય વિના	-	બે, ત્રણ, ચાર ઈંદ્રિયવાળા જીવો વર્જીને બાકીના પંચેન્દ્રિય જીવોને,
આકુટ્ટિ	-	જાણી જોઈને ઈરાદાપૂર્વક
હણવા નિમિત્તે	-	હણવાની બુદ્ધિએ
હણવાના		
પચ્ચક્રખાણ	-	મારી નાખવાનાં પ્રત્યાખ્યાન
(તથા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય પણ હણવાના પચ્ચક્રખાણ x)		

x સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવો આપણાથી માર્યા મરતા નથી, હણ્યા હણાતા નથી, પણ પચ્ચક્રખાણ કર્યા ન હોય તો, ક્રિયા આવે છે. તેથી આ વાક્ય બોલાય છે.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

- જાવજીવાએ - જીવું ત્યાં સુધી
 દુવિહં - બે કરણે
 તિવિહેણં - ત્રણ જોગે કરી
 ન કરેમિ - હું પોતે (ત્રસજીવોની) હિંસા કરું નહિ,
 અને (પહેલી ક્રિયા)
 ન કારવેમિ - હું બીજા પાસે (ત્રસજીવોની) હિંસા કરાવું
 નહિ (બીજી ક્રિયા),
 મણસા - મને કરી
 વયસા - વચને કરી
 કાયસા - કાયાએ કરી
 ત્રણ યોગ (૨×૩=૬)
 કોટીએ હણવાનાં પ્રત્યાખ્યાન
 એહવા પહેલા - એવા પહેલા
 થુલ પ્રાણાતિપાત - મોટા જીવની હિંસાથી
 વેરમણં વ્રતના - નિવર્તવાના, વ્રતના
 પંચ અઈયારા - પાંચ અતિયાર
 પેયાલા - પાતાળ કળશા સમાન મોટા
 જાણિયવ્વા - જાણવા યોગ્ય (પણ)
 ન સમાયરિયવ્વા - આચરવા યોગ્ય નહિ
 તં જહા - તે જેમ છે તેમ
 તે આલોઉં - કહું છું.
 બંધે - ત્રસ જીવને ગાઢે બંધને બાંધ્યા હોય,
 વહે - ત્રસ જીવને લાકડી પ્રમુખના પ્રહાર કર્યા
 હોય,
 છવિચ્છેએ (નાક, કાનાદિ અવયવો છેઘાં હોય,)

અઈભારે - ગજા ઉપરાંત ભાર ભર્યો હોય, અથવા
ગજા ઉપરાંત કામ કરાવ્યું હોય.
ભત્તપાણ વોચ્છેએ - દ્વેષબુદ્ધિથી ભોજન-પાણીની અંતરાય પાડી
હોય,

એહવા પહેલા પ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ
પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંતા સિદ્ધ કેવળી
ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

પાઠ : ૭ : બીજું અણુવ્રત

(સ્થૂલ-મૃષાવાદ-વેરમણ પ્રત)

મોટું જૂઠું બોલવાનો ત્યાગ

(આપણો આત્મા સત્ય ભાવથી ભરપૂર હોવા છતાં સત્યથી
ભ્રષ્ટ થઈ અસત્ય ઉત્પન્ન કરી દરેક પદાર્થ પ્રત્યે અસત્ય બોલી જે
કર્મો બાંધે છે, તે કર્મોથી મુક્ત થઈ સત્યનું રક્ષણ કરવા માટે
મોટું જૂઠું નહિ બોલવા સંબંધી)

બીજું અણુવ્રત	-	બીજું નાનું પ્રત
થૂલાઓ મુસાવાયાઓ	-	મોટું જૂઠું બોલવાથી
વેરમણં	-	નિવર્તું છું
કત્રાલિક	-	વરકન્યાના રૂપ, ગુણ અને ઉમ્મર
સંબંધી જૂઠું,
ગોવાલિક	-	ગાય, ભેંસ વગેરે ચોપગા પશુમાં રૂપ,
ગુણ, વર્ષ સંબંધી જૂઠું,
ભોમાલિક	-	જમીન સંબંધી જૂઠું,
થાપણમોસો	-	થાપણ ઓળવવા સંબંધી જૂઠું

- મોટકી કુડી સાખ - મોટી ખોટી સાક્ષી આપવા સંબંધી જૂઠ, ઈત્યાદિ મોટકું જુઠું બોલવાનાં પરચક્રખાણ, જાવજજીવાએ, દુવિહં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા; એવા બીજા થૂલ મૃષાવાદ વેરમણં વ્રતના પંચ અઈયારા, જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આલોઉ સહસાભક્રખાણે - ઉતાવળમાં ઘ્રાસકો પડે તેવું બોલવું.
 રહસાભક્રખાણે - કોઈની છાની વાત ઉઘાડી કરવી.
 સદાર મંતભેએ* - પોતાની સ્ત્રીનાં મર્મ ઉઘાડાં કરવાં.
 મોસોવએસે - ખોટો ઉપદેશ, ખોટી સલાહ આપવી.
 કુડલેહકરણે - ખોટા લેખ દસ્તાવેજ, બીલ, ચોપડા વગેરે લખ્યા હોય,

એહવા બીજા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંતા સિધ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૮ : ત્રીજું અણુવ્રત

(સ્થૂલ અદત્ત-ત્યાગ વ્રત)

મોટી ચોરી કરવાનો ત્યાગ

- ત્રીજું અણુવ્રત - ત્રીજું નાનું વ્રત
 થૂલાઓ અદિત્રાદાણાઓ - મોટી ચોરી કરવાથી
 વેરમણં - નિવર્તું છું.
 ખાતરખણી - ખાતર પાડી,

* શ્રાવિકાઓએ 'સભતારિ-મંતભેએ' પાઠ બોલવો.

ગાંઠડી છોડી - ગાંઠડી છોડી, ખીસાં કાતરી,
તાળા પર કુંચીએ કરી - કોઈનું તાળું બીજી ચાવીથી
ઉઘાડીને લેવું.
પડી વસ્તુ ઘણીયાતી જાણી - રસ્તામાં પડેલી વસ્તુની પોતે
માલિકી કરી લેવી.

ઈત્યાદિ મોટકું અદત્તાદાન લેવાનાં પરચક્રખાણ, સગાસંબંધી
તથા વ્યાપાર સંબંધી નભરમી x વસ્તુ ઉપરાંત અદત્તાદાન
લેવાનાં પરચક્રખાણ; જાવજીવાએ, દુવિહં, તિવિહેણં, ન
કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા; એવા ત્રીજા થૂલ
અદત્તાદાન વેરમણં વ્રતના પંચ અઈયારા, જાણિયવ્વા, ન
સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આલોઉં

તેન્નાહડે - ચોરાઉ વસ્તુ લીધી હોય,
તક્કરખઓગે - ચોરને મદદ કરી હોય,
વિરુદ્ધ રજ્જાઈકકમે - રાજ્ય વિરુદ્ધ દાણચોરી વગેરે કરી
હોય,
કૂડતોલે-કૂડમાણે - ખોટાં તોલાં, ખોટાં માપ રાખ્યાં
હોય,
તખ્પડિરૂવગ્ગ વવહારે - સારી વસ્તુ દેખાડી નરસી આપી
હોય, ભેળસેળ કરી આપી હોય,

એહવા ત્રીજા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ પણ
પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંતા સિધ્ધ કેવળી
ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

x કલમ, પેન્સીલ વગેરે તુચ્છ વસ્તુ લેવાથી “આ ચોરી કરે
છે”, એવો ભ્રમ ન થાય, તેવી ચીજો.

પાઠ : ૯ : યોથું અણુવ્રત

(સ્વદાર - સંતોષવ્રત)

(આત્મા વેદાતીત હોવા છતાં એ ભાવથી ભ્રષ્ટ થઈ વેદભાવ (સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસક ભાવ) ઉત્પન્ન કરી દેવ-દેવીઓ, મનુષ્ય-મનુષ્યાણી, તિર્યચ-તિર્યચાણીઓમાં ઉત્પન્ન થઈ, સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસકપણે, મન, વચન, કાયાએ, કરી દ્રષ્ટિ, ખોરાક, પોષાક, ભાષાપણે વિવિધ પ્રકારની અબ્રહ્મચર્યની ક્રિયા કરી, કરાવી જે ચીકણાં કર્મો બાંધેલાં છે, તે કર્મોનો ક્ષય કરી, મારા અવેદીભાવનું રક્ષણ કરવા માટેનું અને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરવા સંબંધીનું વ્રત)

યોથું અણુવ્રત - યોથું નાનું વ્રત
 થૂલાઓ મેહુણાઓ - મોટકા મૈથુનથી
 વેરમણાં - નિવર્તું છું.
 સદાર * સંતોસિએ - પોતાની સ્ત્રીથી સંતોષ રાખવો
 અવસેસ મેહુણાવિહિંના - તે સિવાય બીજી કોઈ સ્ત્રીની
 પરચક્રખાણ - સાથે મૈથુન સેવવાના પ્રત્યાખ્યાન
 અને જે સ્ત્રી-પુરુષને મૂળ થકી કાયાએ કરી મેહુણા સેવવાનાં
 પરચક્રખાણ હોય તેને દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યચ સંબંધી મેહુણાનાં
 પરચક્રખાણ જાવજીવાએ, દેવતા સંબંધી દુવિહં, તિવિહેણાં, ન
 કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વચસા, કાયાસા, મનુષ્ય તિર્યચ
 સંબંધી.

એગવિહં - એક કરણ
 એગવિહેણાં - એક જોગે

* બહેનોએ અહીં 'સભતાર-સંતોસિએ' પાઠ બોલવો.

- ન કરેમિ, કાયસા - કાયાથી મૈથુન સેવું નહિ
 એહવા ચોથા થૂલ મેહુણ વેરમણં વ્રતના પંચ અઈયારા,
 જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આલોઉં :
- ઈત્તરિય પરિગ્ગહિયાગમણે - નાની ઉંમરની પોતાની પરણેલી
 સ્ત્રી સાથે ગમન કર્યું હોય,
 અપરિગ્ગહિયાગમણે - જે સ્ત્રીની સાથે સગાઈ થઈ છે
 પણ લગ્ન થયાં નથી તેની સાથે
 ગમન કર્યું હોય,
 અનંગકીડા - સ્વભાવિક અંગ સિવાય અનેરા
 અંગે કામ કીડા કરી હોય,
 પરવિવાહકરણે - પોતાના પુત્ર-પુત્રી કે પોતાના
 પરિવાર સિવાય બીજાના વિવાહ
 મેળવી આપ્યા હોય,
 કામભોગેસુ તિવ્વાત્મિલાસા - કામભોગને વિષે તીવ્ર અત્મિલાષા
 કરી હોય,

એહવા ચોથા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ પણ
 પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંતા સિધ્ધ કેવળી
 ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૧૦ : પાંચમું અણુવ્રત

(નવ પ્રકારના પરિગ્રહ મર્યાદા-વ્રત)

- પાંચમું અણુવ્રત - પાંચમું નાનું વ્રત
 થુલાઓ પરિગ્ગહાઓ - સ્થૂલ પરિગ્રહથી
 વેરમણં - નિવર્તું છું.
 ખેત-વત્થુનું - ખેતર, વાડી, બાગ, બગીચા

- યથાપરિમાણ - વગેરે ખુલ્લી જમીન અને
 - ઘર, દુકાન, વખાર આદિ ઢાંકી
 જમીનની જે મર્યાદા કરી હોય,
 હિરણ્ણ-સુવણ્ણનું - રૂપું તથા સોનાની જે પ્રમાણે
 યથાપરિમાણ - મર્યાદા કરી હોય,
 ધન-ધાન્નનું યથાપરિમાણ - ચલણી નાણું અને ચોવીસ જાતનાં
 ધાન્યની જે પ્રમાણે મર્યાદા કરી
 હોય,
 દુપદ-ચઉપ્પદનું - બે પગાં મનુષ્ય, પક્ષી અને
 યથાપરિમાણ - ચોપગાં પશુની જે પ્રમાણે મર્યાદા
 કરી હોય.
 કુવિયનું યથાપરિમાણ - ઘરવખરીની જે પ્રમાણે મર્યાદા
 કરી હોય,

એ યથા પરિમાણ કીધું છે, તે ઉપરાંત પોતાનો પરિગ્રહ
 કરી રાખવાનાં પચ્ચક્રમાણ જાવજજીવાએ

- એગવિહં - એક કરણ
 તિવિહેણં - ત્રણ યોગથી

ન કરેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા, એવા પાંચમા થૂલ
 પરિગ્રહ પરિમાણ વેરમણં વ્રતના પંચ અઈયારા, જાણિયવ્વા,
 ન સમાયરિવ્વા, તં જહા તે આલોઉં : -

- ખેત-વત્થુ પમાણાઈક્કમે - ખેતર આદિ ખુલ્લી અને ઘર આદિ
 ઢાંકી જમીનની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન
 કરેલ હોય,
 હિરણ્ણ-સુવણ્ણ પમાણાઈક્કમે - રૂપા અને સોનાની મર્યાદાનું
 ઉલ્લંઘન કરેલ હોય,

ધન-ધાન પમાણાઈકકમે - રોકડ નાણું તથા અનાજની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરેલ હોય,
દુપદ-ચઉપ્પદ-પમાણાઈકકમે - મનુષ્ય, પક્ષી આદિ બે પગાં અને પશુ આદિ ચોપગાંની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરેલ હોય.

કુવિય પમાણાઈકકમે - ઘરવખરીની મર્યાદા ઓળંગી હોય.

એહવા પાંચમા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંતા સિધ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૧૧ : છટું દિશા પરિમાણ વ્રત
(પહેલું - ગુણવ્રત)

છટું દિસિ વ્રત - છટું દિશાઓની મર્યાદા બાંધવાનું વ્રત
ઉડ્ઢદિસિનું યથા પરિમાણ - ઊંચી દિશાની જે મર્યાદા કરી હોય,
અધોદિસિનું યથા પરિમાણ - અધો (નીચી) દિશાની જે મર્યાદા કરી હોય,
તિરિયદિસિનું યથા પરિમાણ - તિરછી દિશા=પૂર્વ, દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તર-દિશાની જે મર્યાદા કરી હોય,

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

એ યથા પરિમાણ કીધું છે, તે ઉપરાંત સઈચ્છાએ+કાયાએ જઈને પાંચ x આશ્રવ સેવવાનાં પરચકખાણ, જાવજજીવાએ દુવિહં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા, એવા છટ્ટા દિસિ વેરમણં વ્રતના પંચ અઈયારા, જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આલોઉં

ઉડ્ઠદિસિપ્પમાણાઈક્કમે* - ઊંચી દિશાની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરેલ હોય,

અધોદિસિપ્પમાણાઈક્કમે - નીચી દિશાની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરેલ હોય.,

તિરિય દિસિપ્પમાણાઈક્કમે - તિર્યગ=પૂર્વ, દક્ષિણ, પશ્ચિમ, અને ઉત્તર દિશાની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરેલ હોય,

ખેત વુડ્ઠી - એક દિશાની મર્યાદા ઘટાડી બીજી દિશાની મર્યાદા વધારી હોય.

સઈઅંતરદ્વાએ - સંદેહ પડ્યા છતાં આગળ વધાયું હોય

એહવા છટ્ટા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી જે કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંતા સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

+ પોતાની ઈચ્છાથી મર્યાદા કરેલ જગ્યાની બહાર જવું નહિ.

x મિથ્યાત્વ, અપ્રત, પ્રમાદ, કષાય, અશુભ યોગ: એ પાંચ આશ્રવ છે.

* ગિરનારની ટોચ પહોંચતાં પંચ ૭ માઈલનો થાય પરંતુ ઊંચાઈ તો એક જ માઈલથી ઓછી છે તેથી ઊંચાઈ એક માઈલ જ સમજવી તેવી જ રીતે બધી દિશામાં સમજવું.

પાઠ : ૧૨ : સાતમું વ્રત

(ઉપભોગ - પરિભોગ પરિમાણ - બીજું ગુણવ્રત)

સાતમું વ્રત	- સાતમું વ્રત
ઉવભોગ	- એક વખત ભોગવાય તે ખાન,
પાન આદિ
પરિભોગવિહિં	- વારંવાર ભોગવાય તે (કપડાં
ઘરેણાં વગેરે) તે મર્યાદા
ઉપરાંતના પરચક્ષ્માણ
પરચક્ષ્માયમાણો
ઉદ્દણિયાવિહિં	- પરચક્ષ્માણ સાથે કરતાં થકાં
અંગલૂચ્છા, ટુવાલ વગેરેની જાત
અને સંખ્યાની મર્યાદા (૧)
દંતણવિહિં	- દાતણની જાત અને સંખ્યાની
મર્યાદા (૨)
ફલવિહિં	- અરીઠા પ્રમુખ નાહવાના ફળની
જાત અને સંખ્યાની મર્યાદા (૩)
અબ્ભંગણવિહિં	- મર્દન કરવા યોગ્ય તેલની જાત
અને તેનાં પ્રમાણની મર્યાદા (૪)
ઉવ્વટ્ટણવિહિં	- પીઠી વગેરે શરીરે ચોળવાની
વસ્તુની જાત અને તેની મર્યાદા
(૫)
મજ્જણવિહિં	- નહાવાના પાણીની મર્યાદા (૬)
(એક દિવસમાં કેટલી વાર અને
કેટલા પાણીએ સ્નાન કરવું)
વત્થવિહિં	- પહેરવાના વસ્ત્રોની મર્યાદા,
અગર એક વરસમાં પોતાનાં માટે

- કેટલા રૂપિયાનાં વસ્ત્ર રાખવા.
(૭)
- વિલેવણવિહિં - સુખડ, અત્તર, તેલ, આદિ
વિલેપન કરવાની વસ્તુની મર્યાદા
(૮)
- પુષ્કવિહિં - ફૂલની જાત; સંખ્યાની મર્યાદા
(૯)
- આભરણવિહિં - ઘરેણાંની જાત, સંખ્યાની મર્યાદા
(૧૦)
- ધૂવણવિહિં - ધૂપની જાત; વજનની મર્યાદા
(૧૧)
- પેજ્જવિહિં - પીવાનાં પદાર્થોની અને માપની
મર્યાદા (ચા, દૂધ ઓસડ આદિ
(૧૨)
- ભક્ષણવિહિં - સુખડી વગેરે મિષ્ટાન્નની જાત
અને તેનાં વજનની મર્યાદા (૧૩)
- ઓદણવિહિં - ચોખા વગેરે ૨૪ પ્રકારના
ઘાન્યની જાત અને તેનાં માપની
મર્યાદા (૧૪)
- સૂવવિહિં - કઠોળની જાત; માપની મર્યાદા
(૧૫)
- વિગયવિહિં - ઘી, તેલ, દૂધ, દહીં, ગોળ, સાકર
વગેરે વસ્તુની જાત અને તેનાં
માપની મર્યાદા (૧૬)
- સાગવિહિં - શાકની જાત, વજનની મર્યાદા
(૧૭)

માહુરયવિહિં	- મધુરા ફળની જાત; માપની મર્યાદા (તરબૂચ, દ્રાક્ષ વગેરે)
જેમણવિહિં	- જમવાનાં પદાર્થોની મર્યાદા (૧૯)
પાણિયવિહિં	- પીવાના પાણીની મર્યાદા (૨૦)
મુહવાસવિહિં	- મુખવાસની જાત અને માપની મર્યાદા (સોપારી, લવિંગ વગેરે (૨૧)
વાહણવિહિં	- બેસવા માટે વાહનની જાત અને સંખ્યાની મર્યાદા (૨૨)
ઉવાણહવિહિં	- પગરખાંની જાત અને મર્યાદા (૨૩)
સયણવિહિં	- સુવા-બેસવાનાં સાધનોની જાત અને સંખ્યાની મર્યાદા (૨૪)
સચિત્તવિહિં	- સચેત વસ્તુ ખાવાની જાત અને સંખ્યાની મર્યાદા (૨૫)
દ્વવિહિં	- ખાવા-પીવાના દ્રવ્યોની મર્યાદા (૨૬)

ઈત્યાદિનું યથા પરિમાણ કીધું છે, તે ઉપરાંત ઉવભોગ પરિભોગ, ભોગ નિમિત્તે ભોગવવાનાં પરચક્રખાણ, જાવજીવાએ એગવિહિં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા-એહવા સાતમા ઉવભોગ-પરિભોગ

દુવિહે	- બે પ્રકારે
પત્રત્તે	- કહ્યા છે.
તં જહા	- તે આ પ્રમાણે
ભોયણાઉ ય	- ભોજન સંબંધી અને

- કમ્મઉ ય - કર્મ (વ્યાપાર) સંબંધી
- ભોયણાઉ - ભોજન સંબંધી
- સમણોવાસએણં - શ્રમણોપાસક-શ્રાવકને
- પંચ અઈયારા, જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા તં જહા તે આલોઉં :
- સચિત્તાહારે - મર્યાદાથી ઉપરાંતની સચેત વસ્તુનો ઉપયોગ થયો હોય.
- સચિત્ત પડિબદ્ધાહારે - સચેત વસ્તુ સાથે લાગેલ અચેત વસ્તુનો ઉપયોગ થયો હોય (વૃક્ષને લાગેલો ગુંદર, ઝાડને લાગેલાં પાકાં ફળ વગેરે)
- અપ્પોલિઓસહિ ભક્ખણયા - થોડી કાચી અને થોડી પાકી વસ્તુનો ઉપયોગ કર્યો હોય (તરતનાં તૈયાર કરેલ ખારિયાં વગેરે)
- દુષ્પોલિઓસહિ ભક્ખણયા - દુષ્પકવ એટલે માઠી રીતે પકવેલી વસ્તુનો ઉપયોગ કર્યો હોય (રીંગણાનાં ભડથાં ઓળો, પોંક વગેરે)
- તુચ્છોસહિ ભક્ખણયા - તુચ્છ આહારનો ઉપયોગ કર્યો હોય (ખાવું થોડું અને નાખી દેવું ઝાણું, શેરડી, સીતાફળ વગેરે)
- કમ્મઓણં - કર્મ એટલે વ્યાપાર સંબંધી
- સમણોવાસએણં - શ્રમણોપાસક - શ્રાવકને
- પત્તરસ કમ્માદાણાઈ - પંદર કર્માદાન (જે કામો તથા

વેપાર કરવાથી ગાઢાં પાપ બંધાય
તે)

જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આલોઉં :

ઈગાલકમ્મે - લુહાર, ભાડભૂંજા વગેરેના ધંધા
કે-જેમાં અગ્નિનો આરંભ કરવો
પડે તેવો વેપાર કરવો. (૧)

વણકમ્મે - વનનાં ઝાડો કાપવાનો વેપાર
કરવો. (૨)

સાડીકમ્મે - ગાડું, રથ, જહાજ, મોટર, આદિ
બનાવી વેચવાનો વેપાર કરવો.
(૩)

ભાડીકમ્મે - ગાડાં, ઘોડાં, મકાન, રીક્ષા,
ટેક્સી વગેરે રાખી ભાડાં ખાવાનો
વેપાર કરવો (૪)

ફોડીકમ્મે - પૃથ્વીનાં પેટ ફોડવાના ધંધા કર્યા
હોય (૫) (કૂવા, વાવ, તળાવ
આદિ ખોદાવવાના ધંધા)

દંતવાણિજ્જે - દાંત, હાડકાં, શીંગડા વગેરેનો
વેપાર કર્યો હોય. (૬)

લક્ષ્મવાણિજ્જે * - લાખ, રંગ, મીણ આદિનો વેપાર
કર્યો હોય. (૭)

કેસવાણિજ્જે - ચમરી ગાય આદિનાં કેશ
(વાળ)નો વેપાર કર્યો હોય. (૮)

* 'ભગવતીસૂત્ર'માં ઉપર મુજબ કર્મદાનનો ક્રમ આપેલ છે.

રસવાણિજ્ઞે

- દારૂ, માંસ, મધ, માખણ, ચરબી, આદિ રસનો વેપાર કર્યો હોય. (૯)

વિસવાણિજ્ઞે

- ઝેર, અફીણ, સોમલ, જંતુ મારવાની દવા આદિનો વેપાર કર્યો હોય. (૧૦)

જંત પિલણ કમ્મે

- તલ, શેરડી, મગફળી, કપાસ, બીયા વગેરેને ઘાણી, ચરખાદિ સંચાઓ વડે પીલવાનો વેપાર કર્યો હોય. (૧૧)

નિહંછણકમ્મે

- અંગોપાંગ છેદવા, સ્ત્રી, પુરુષ, આખલા, ઘોડા આદિને ખસી કર્યા હોય, ડામ દીધા હોય. (૧૨)

દવગ્ગિદાવણિયા

- જંગલ, ખેતર, પર્વત આદિને આગ લગાડવાના વેપાર કર્યા હોય. (૧૩)

સર દહ તલાગ પરિસોસણયા-

સરોવર, કૂવા, તળાવ વગેરે ઉલેચવાના વેપાર કર્યા હોય (૧૪)

અસઈ જણ પોસણયા

- હિંસક પશુ, ગુલામ, દુરાચારી મનુષ્યો વગેરેનું આજીવિકા અર્થે પાલનપોષણ કર્યું હોય (૧૫) *

એહવા સાતમા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી પાંચ

* આ પંદર જાતના વેપાર મહાપાપથી ભરેલા છે, તેથી શ્રાવકોએ આમાંના કોઈ પણ વેપાર કરવાં જોઈએ નહિ.

ભોજનના અતિચાર અને પંદર કર્માદાન સંબંધી કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંતા સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૧૩ : આઠમું વ્રત

(અનર્થદંડ ત્યાગ - ત્રીજું ગુણવ્રત)

- આપણો આત્મા વિના પ્રયોજને દંડાય છે તેનાથી અટકવા વિષે આઠમું વ્રત - આઠમું વ્રત
- અણત્યદંડનું વિરમણં - વિના પ્રયોજને આત્મા દંડાય છે, તેથી નિવર્તું છું.
- ચઉવ્વિહે - ચાર પ્રકારે
- અણત્યાદંડે - અર્થ વિના દંડાય તે અનર્થદંડ
- પત્રત્તે - કષ્ટા છે
- તં જહા - તે આ પ્રમાણે
- અવજઝાણાયરિયં - માહું ધ્યાન (આર્તધ્યાન અને રૌદ્ર ધ્યાન) ધરવાથી
- પમાયાયરિયં - પ્રમાદ કરવાથી * (બીજાના પ્રાણ હરણ થાય તે, એઠા વાસણ ખુલ્લા રાખવા, પોંજ્યા વિના ચૂલા, ગેસ સળગાવવા, ઘી, તેલ, સરખત આદિના વાસણ ખુલ્લા રાખવા.)

* ધાર્મિક કાર્યોમાં આળસ અને પાપના કાર્યમાં ઉદમ, તેનું નામ પ્રમાદ-તેના પાંચ પ્રકાર છે - મદ્ય, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકથા. સાધક આત્માએ પાંચ પ્રમાદનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

- હિંસાપ્રયાણ - હિંસા થાય તેવા શસ્ત્રો આપવાથી (ચપ્પુ-છરી, તલવાર, રીવોલ્વર ભાલા, બંદૂક વગેરે)
- પાવકમ્મોવએસં - પાપકર્મનો ઉપદેશ આપવાથી;
- એહવા આઠમા અણત્થદંડ સેવવાનાં પચ્ચક્ખાણા; જાવજ્જવાએ, દુ વિહં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા.
- એહવા આઠમા અણત્થદંડ વેરમણં વ્રતના પંચ અઈયારા, જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આક્ષોઉં : -
- કંદખે - વિષય-વિકાર વધે તેવાં વચનો બોલવાં,
- કુકકુઈએ - આંખ, મુખ, હાથ આદિથી કુચેષ્ટા કરવી.
- મોહરિએ - જેમતેમ નિરર્થક બોલવું, (હાંસી-મશ્કરી કરવી; એપ્રિલકુલ બનાવવા વગેરે)
- સંજુતાહિગરણે - હિંસાકારી જૂનાં હથિયારને સજાવી નવા કર્યા હોય તેમજ હિંસા થાય તેવા હથિયાર ભેગા કર્યા હોય.
- ઉવભોગ પરિભોગ - ૧ ઉપભોગ-૨ પરિભોગની વસ્તુઓમાં
- અઈરત્તે - અતિ આસક્ત ભાવ રાખ્યો હોય.

(૧) એકવાર ભોગવાય તેવી. (૨) વારંવાર ભોગવાય તેવી.

એહવા આઠમા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંત સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૧૪ : નવમું સામાયિક વ્રત

(પહેલું શિક્ષાવ્રત)

- નવમું સામાયિક વ્રત - નવમું સમભાવમાં રહેવારૂપ સામાયિક વ્રત.
- સાવજજં જોગનું વેરમણં - પાપના કાર્યથી નિવર્તું છું.
જાવ નિયમં - જ્યાં સુધી મર્યાદા કરી હોય.
- પજજુવાસામિ - ત્યાં સુધી સમભાવમાં રહું.
- દુવિહં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા.
એવી મારી (તમારી) સદ્દેહણા પ્રરૂપણાએ કરી સામાયિકનો અવસર આવે અને સામાયિક કરીએ, તે વારે સ્પર્શનાએ કરી શુદ્ધ હોજો ! એહવા નવમા સામાયિક વ્રતના પંચ અઈયારા જાણિયવ્વા ન સમાયરિયવ્વા, તં જહા, તે આલોઉં : -
- મણ દુપ્પણિહાણે - સામાયિકમાં મન માહું પ્રવર્તાવ્યું હોય,
- વય દુપ્પણિહાણે - સામાયિકમાં વચન માહું પ્રવર્તાવ્યું હોય,
- કાય દુપ્પણિહાણે - સામાયિકમાં કાયા માઠી રીતે પ્રવર્તાવી હોય,
- સામાઈયસ્સ સઈ અકરણયા - સામાયિક વેઠની જેમ, જેમતેમ કરી હોય, સામાયિક કરી છે,

સામાઈયસ્સ

છતાં કરી છે કે નથી કરી તેની ખબર ન રહી હોય;

- સામાયિકનું બરાબર રીતે પાલન ન કર્યું હોય.

અણવદ્ધિયસ્સ કરણયા

- પહેલાં પાણી લીધેલ હોય.

એહવા નવમા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંતા સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

પાઠ : ૧૫ : દશમું દેશાવગાસિક વ્રત

(બીજું શિક્ષાવ્રત)

દશમું દેશાવગાસિકવ્રત

- દશમું દિશા અને ભોગોપભોગની અમુક મર્યાદાવાળું વ્રત

દિન વ્રત્યે પ્રભાત થકી પ્રારંભીને પૂર્વાદિક છ દિશિ જેટલી ભૂમિકા મોકળી રાખી છે, તે ઉપરાંત સર્વચ્છાએ કાયાએ જઈને પાંચ આશ્રવ સેવવાનાં પર્યક્ષ્યાણ.

જાવ અહોરત્તં

- એક દિવસ અને રાત્રિ સુધી

દુવિહં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા; જેટલી ભૂમિકા મોકળી રાખી છે, તે માંહે દ્રવ્યાદિકની જે મર્યાદા કીધી છે, તે ઉપરાંત ઉવભોગ, પરિભોગ, ભોગ નિમિત્તે ભોગવવાનાં પર્યક્ષ્યાણ, જાવ અહોરત્તં, એગવિહં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા, એહવા દશમા દેશાવગાસિક વેરમણં વ્રતના પંચ અઈયારા જાણિયવ્વા, ન

સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આલોઉં.

- આણવણપ્પઓગે - મર્યાદાની બહારથી વસ્તુ મંગાવી હોય,
- પેસવણપ્પઓગે - મર્યાદાની બહારથી ચાકર દ્વારા વસ્તુ મંગાવી હોય અગર મર્યાદા બહાર વસ્તુ મોકલી હોય.
- સદાણુવાએ - સાદ (અવાજ) કરીને મર્યાદાની બહારથી કોઈને બોલાવેલ હોય,
- રૂવાણુવાએ - પોતાનું રૂપ બતાવીને મર્યાદા બહારથી કોઈને બોલાવેલ હોય અથવા વસ્તુ મંગાવેલ હોય,
- બહિયા પોગ્ગલપક્ખેવે - કાંકરો આદિ નાંખી મર્યાદા બહારથી કોઈને બોલાવેલ હોય.

એહવા દશમા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંત સિધ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

(વ્રત લેવાની તથા પાળવાની વિધિ પુસ્તકમાં છેલ્લે આપેલ છે.)

પાઠ ૧૬ : અગિયારમું પરિપૂર્ણ પૌષધવ્રત

(ત્રીજું - શિક્ષાવ્રત)

(ધર્મધ્યાન વડે આત્માને પોષવો તે પૌષધવ્રત અથવા અનાદિકાળથી હિંસા, આહાર, મૈથુન અને પરિગ્રહના ભાવો તોડી, અહિંસક, અણાહારી, અવેદી અને અપરિગ્રહી પદ પ્રાપ્ત કરવા માટેનું વ્રત)

અગિયારમું પડિપુણ્ણ - અગિયારમું ધર્મકરણીથી

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

- પૌષધવ્રત - આત્માને પોષવાનું વ્રત.
 અસણાં, પાણાં, ખાઈમં, - અન્ન, પાણી, મેવો અને
 સાઈમંના પર્યક્ષ્માણ - મુખવાસ ખાવાના પ્રત્યાખ્યાન.
 અબંભના પર્યક્ષ્માણ - મૈથુન સેવવાનાં પ્રત્યાખ્યાન.
 મણિસોવનનાં પર્યક્ષ્માણ - ઝવેરાત, સોનું વગેરે રાખવાના
 પ્રત્યાખ્યાન.
- માલાવત્રગ વિલેવણના - ફૂલની માળા, ચંદન વગેરે
 પર્યક્ષ્માણ - વિલેપન કરવાના પ્રત્યાખ્યાન
 સત્ય મુસલાદિક સાવજ્ઞ - શસ્ત્ર, સાંબેલાં વગેરે પાપકાની
 જોગનાં પર્યક્ષ્માણ - કાર્યનાં પ્રત્યાખ્યાન.
 જાવ અહોરત્તં પજ્ઞવાસામિ - એક દિવસ અને રાત્રિ (આઠ પ્રહર
 સુધી) તે પ્રમાણે કરીશ.

દુવિહં, તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા, વયસા, કાયસા, એહવી મારી સદ્દેણા પ્રરૂપણાએ કરી પૌષધનો શુભ અવસર આવે અને પૌષધ કરું, તે વારે સ્પર્શનાએ કરી શુદ્ધ હોજો ! એહવા અગિયારમા પડિપુણ્ણ પૌષધવ્રતના પંચ અર્થયારા જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આલોઉં : -

- અપ્પડિલેહિય દુપ્પડિલેહિય - પાટ, પથારી આદિની પ્રતિલેખના
 સિજ્ઞાસંથારએ ન કરી હોય, અને કરી હોય તો
 માઠી રીતે (ઉપેક્ષાપૂર્વક) કરી
 હોય.
- અપ્પમજ્ઞિય દુપ્પમજ્ઞિય - પાટ, પથારી આદિની પ્રમાર્જના
 સિજ્ઞાસંથારએ કરી ન હોય, અને કરી હોય તો
 માઠી રીતે (ઉપેક્ષાપૂર્વક)

- પ્રમાર્જના કરી હોય.
- અપ્પડિલેહિય દુપ્પડિલેહિય - લઘુનીત, વડીનીત ભૂમિની
ઉચ્ચાર પાસવણ ભૂમિ પ્રતિલેખના કરી ન હોય, અને
કરી હોય તો માઠી રીતે કરી હોય.
- અપ્પમજ્જિય દુપ્પમજ્જિય - * લઘુનીત તથા * વડીનીત
ઉચ્ચાર પાસવણ ભૂમિ (સ્થંડીલ) જવાની ભૂમિની
પ્રમાર્જના કરી ન હોય; અને કરી
હોય તો માઠી રીતે કરી હોય.
- પોસહસ્સ સમ્મં - પૌષઘવ્રતનું વિધિપૂર્વક રૂડી રીતે
અણણુપાલણયા પાલન ન કર્યું હોય,

એહવા અગિયારમા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી
કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંત સિધ્ધ
કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

(વ્રત લેવાની તથા પાળવાની વિધિ પુસ્તકમાં છેલ્લે આપી છે.)

પાઠ ૧૭ : બારમું અતિથિ સંવિભાગ વ્રત

(ચોથું - શિક્ષાવ્રત)

(અનાદિકાળથી લાજ, શરમ, ભય અગર સાંસારિક પદાર્થોની
આશાએ તથારૂપના સાધુ-સાધ્વીજીઓને, આઘાકર્મી, અસૂઝતાં

* લઘુનીત=પેશાબ * વડીનીત=ઝાડો

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

આહાર, પાણી વહોરાવી વ્રતની વિરાધના કરી હોય, તેને તોડી અનંત ગુણો પ્રગટાવવા માટે સાધુ-સાધ્વીજીને નિર્દોષ, પ્રાસુક આહાર પાણી વહોરાવવાનું વ્રત)

- બારમું - બારમું
 અતિથિ - જેઓને આહાર, પાણી વહોરવા આવવાની નક્કી-તિથિ નથી; તે અતિથિ
- સંવિભાગ વ્રત - પોતાનામાંથી વિભાગ કરવા રૂપ વ્રત (સાધુ-સાધ્વીજી પધારે તો મારે જે ખાવાપીવાની ચીજો છે, તેમાંથી તેઓને વહોરાવું એવી ભાવના ભાવવી તે)
- સમણે - સાધુ-મુનિને (સાધ્વીજીઓને)
 નિગંગથે - નિર્ગ્રંથને (જેમને કોઈ પણ જાતનો બાહ્ય કે આભ્યંતર પરિગ્રહ નથી,)
- ફાસુય - જીવરહિત-અચિત્ત (પ્રાસુક)
 એસણિજજેણં - નિર્દોષ (૪૨, ૪૭, ૯૬ દોષ રહિત)
- અસણં - અન્ન (ભોજન)
 પાણં - પાણી (પીવા યોગ્ય અચિત્ત)
 ખાઈમં - મેવા, મીઠાઈ આદિ (ખાવા યોગ્ય)
- સાઈમં - મુખવાસ આદિ (સ્વાદ યોગ્ય)
 વત્થ - વસ્ત્ર (સુતરાઉ, ઊન, શણ)

	વગેરે)
પડિગ્ગહ	- પાત્રાં (કાષ્ટ, તુંબીના, માટીના)
કુંબલ	- કુંબલ, (કામળી)
પાયપુચ્છણેણં	- રજોહરણ-ગુચ્છાદિ
પાઢિયારૂ	- આપીને પાછી લેવાય તેવી વસ્તુ
પીઠ	- બાજોઠ, પાટલા આદિ,
ફલગ	- પાટીયું, પાટ આદિ,
સિજ્જા સંથારએણં	- શય્યા (મકાન), ઘાસની પથારી આદિ.
ઓસહ	- ઔષધ (જેમાં એક વસ્તુ હોય, તેવી: (જેમ કે-હરડેની ફાકી)
ભેસજ્જેણં	- ઘણી વસ્તુ ભેળવીને કરેલી દવા, (જેમ કે - ત્રિકુળા આદિ)
પડિલાભેમાણે	- ભાવથી આપતો થકો
વિહરિસ્સામિ	- વિચરીશ

એહવી મારી સદ્દહણા પ્રરૂપણાએ કરી સુપાત્ર સાધુ-સાધ્વીજીની જોગવાઈ મળે અને નિર્દોષ આહાર-પાણી વહોરાવું, તે વારે સ્પર્શનાએ કરી શુદ્ધ હોજો !

એહવા બારમા અતિથિ સંવિભાગવ્રતના પંચ અઈયારા, જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા, તં જહા તે આલોઉં : -

સચિત્ત નિક્ખેવણયા	- અચેતમાં સચેત વસ્તુ નાખીને; જેમ કે - ખમણ પર કોથમીર (ઘાણા), ચુરમાના લાડવા પર ખસખસ છાંટેલ હોય. (ભભરાવી
-------------------	---

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

- હોય) અથવા અચેત વસ્તુને સચેત ઉપર રાખી હોય.
- સચિત્તપેહણયા - અચેત વસ્તુને સચેત વસ્તુથી ઢાંકી હોય.
- કાલાઈકકમે - વસ્તુનો કાળ વીતી ગયા પછી બગડેલી વસ્તુ વહોરાવી હોય,
- પરોવએસે - પોતે સુઝતો હોવા છતાં બીજાને વહોરાવવાનું કહ્યું હોય.
- મચ્છરિયાએ - દાન આપી અહંકાર કર્યો હોય.
- એહવા બારમા વ્રતને વિષે આજના દિવસ સંબંધી કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત અનંત સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૧૮ : સંથારો-સંલેખના સૂત્ર

- અપચ્છમ - છેલ્લી (હવે બીજું કાંઈ કામ કરવાનું બાકી રહેલ નથી.)
- મારણંતિય - મરણ વખતે કરાતી,
- સંલેહણા - તપથી શરીર અને કષાયોનું શોષણ કરવાની ક્રિયા;
- પોષધશાળા પૂંજીને - મર્યાદિત ભૂમિને પૂંજીને,
- ઉચ્ચાર-પાસવણ - વડીનીત-લઘુનીત ભૂમિને
- ભૂમિકા પડિલેહીને - નજરે જોઈને,
- ગમણાગમણે - જતાં-આવતાં, ગમનાગમનની અયતના થઈ હોય તેનું,
- પડિક્કમિને - પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને,

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

- દર્ભાદિક સંધારો - ડાભ આદિ તરણાની પધારી
 સંધરીને - પાથસીને,
 દર્ભાદિક સંધારો - ડાભ વગેરે તરણાની પધારી
 દુરુહીને - ઉપર બેસીને,
 પૂર્વ તથા ઉત્તર દિશિ - પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ (યા
 ઈશાન કોણ તરફ) મુખ કરીને,
 પલ્યંકાદિ આસને બેસીને - પલાંઠીવાળીને અગર અનુકૂળ પડે
 તેવા આસને બેસીને,
 કરચલ સંપરિગ્ગહિયં - બંને હાથ જોડીને,
 સિરસાવતં - મસ્તકે આવર્તન કરીને,
 મત્થએ - મસ્તકે
 અંજલી કટ્ટુ - અંજલી (જોડેલા હાથ) અડાડીને,
 એવં વયાસી - એમ કહે,
 નમોત્પુણં - નમસ્કાર હોજો,
 અરિહંતાણં - અરિહંત
 ભગવંતાણં - ભગવંતોને
 જાવ સંપત્તાણં - યાવત્ મોક્ષ પહોંચેલાઓને
 એમ અનંતા સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને, વર્તમાન પોતાના
 ધર્મગુરુ - ધર્માચાર્યને નમસ્કાર, કરીને પૂર્વે જે વ્રત આદર્યા છે;
 તે
 આલોવી - વ્રતોમાં અતિક્રમાદિક દોષો
 લાગ્યા હોય તેને યાદ કરી, ગુરુ
 આદિની સેવામાં કહી સંભળાવી,
 પડિક્કમિ - તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને,
 નિંદી - દોષોની નિંદા કરીને,

નિ:શલ્ય થઈને	-	ત્રણે પ્રકારના શલ્ય રહિત થઈને,
સવ્વં પાણાઈવાયં પરચક્ખામિ-	-	સર્વ પ્રકારની હિંસાને તજું છું.
સવ્વં મુસાવાયં પરચક્ખામિ-	-	સર્વ પ્રકારના જૂઠને તજું છું.
સવ્વં અદિત્તાદાણં પરચક્ખામિ	-	સર્વ પ્રકારની ચોરીને તજું છું.
સવ્વં મેહુણં પરચક્ખામિ	-	સર્વ પ્રકારના મૈથુનને તજું છું.
સવ્વં પરિગ્ગહં પરચક્ખામિ-	-	સર્વ પ્રકારના પરિગ્રહને તજું છું.
સવ્વં કોહં પરચક્ખામિ	-	સર્વ પ્રકારના ક્રોધને તજું છું.
જાવ	-	યાવત્ (વચ્ચેના માન, માયા વગેરે સહિત અઢારમાં)
મિચ્છા દંસણ સદ્ધં	-	મિથ્યા દર્શન શલ્યને
અકરણિજ્ઞં જોગં	-	ન સેવવા જેવા યોગના
પરચક્ખામિ	-	પરચક્ખાણ કરું છું.
જાવજજીવાએ	-	જીવું ત્યાં સુધી
તિવિહં	-	ત્રણ કરણ
તિવિહેણં	-	ત્રણ યોગે કરીને
ન કરેમિ	-	નહિ કરું (પાપ)
ન કારવેમિ	-	નહિ કરાવું (પાપ)
કરંતં પિ અત્તં ન કાણ્હ	-	(પાપ) કરનારની અનુમોદના ન કરું, ભલું જાણું નહિ.
સમણજાણામિ મણ્હ	-	
મણસા, વયસા, કાયસા	-	મનથી, વચનથી, કાયાથી
એમ અઢારે પાપ	-	એવી રીતે અઢારે પ્રકારના પાપના
સ્થાનક પરચક્ખીને	-	પ્રત્યાખ્યાન કરીને,
સવ્વં	-	સર્વ પ્રકારના
અસણં પાણં-ખાઈમં-સાઈમં-	-	અન્ન, પાણી, મેવો, મુખવાસ
ચઉવ્વિહં પિ આહારં	-	એ ચારે પ્રકારના આહારના

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

પચ્ચક્ષ્મામિ	-	પ્રત્યાખ્યાન કરું છું.
જાવજજીવાએ	-	જીવું ત્યાં સુધી
એમ ચારે આહાર	-	એ ચારે પ્રકારના આહારના
પચ્ચક્ષ્મીને	-	પ્રત્યાખ્યાન કરીને
જં પિયં	-	જે, પણ અને
ઈમં શરીરં	-	આ, શરીર
ઈદં	-	ઈષ્ટકારી
કંતં	-	કાંત, સુંદર
પિયં	-	પ્રિય
મણુત્રં	-	મનોહ (મનગમતું)
મણામં	-	મનને અતિ વહાલું
ધિજ્ઞં	-	ધૈર્યરૂપ
વિસાસિયં	-	વિશ્વાસના ઠેકાણાવાળું
સમયં	-	સમ્મત (માનવા યોગ્ય)
અણુમયં	-	વિશેષ માનવા યોગ્ય
બહુમયં	-	બધા વડે માનવા યોગ્ય
ભંડ કરંડગ સમાણં	-	આભૂષણોના કરંડિયા (ડાબલા) સમાન
રયણ કરંડગ ભૂયં	-	રત્નના કરંડિયા (પેટી) સમાન
મા	-	રખે !
ણં	-	અવ્યય છે, વાક્યની શોભાર્થે છે, સ્વતંત્ર કોઈ અર્થ નથી.
સીયં	-	ઠંડી લાગે,
મા ણં ઉણ્હં	-	રખે ! તાપ લાગે,
મા ણં ખુહા	-	રખે ! ભૂખ લાગે,

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

મા ઇં પિવાસા	- રખે ! તરસ લાગે,
મા ઇં બાલા	- રખે ! સાપ કરડે,
મા ઇં ચોરા	- રખે ! ચોર હેરાન કરે
મા ઇં દંસા	- રખે ! ડાંસ કરડે,
મા ઇં મસગા	- રખે ! મચ્છર કરડે,
મા ઇં વાઈયં	- રખે ! વાત્ત થાય,
પિત્તિયં	- પિત્ત થાય,
સંભિયં	- સળેખમ (કફ) થાય,
સન્નિવાઈયં	- સન્નિપાત થાય, (ત્રિદોષ)
વિવિહા રોગાયંકા	- વિવિધ પ્રકારના આતંક રોગ, (તત્કાલ પ્રાણ લેનાર) પીડાઓ વગેરે થાય,
પરિસહોવસગ્ગા	- (૨૨ પ્રકારના) પરિસહો* અને ઉપસર્ગો ÷ થાય.
ફાસાકુસંતુ તિહ્કુ	- તે, તે પ્રકારના કોઈ પણ સ્પર્શ થાય,
એયંપિયણં	- એવું પણ (શરીરને થાય તો પણ)
ચરમેહિં	- છેલ્લા
ઉસ્સાસ નિસ્સાસેહિં	- શ્વાસોચ્છ્વાસ સુધી,
વોસિરામિ	- તજું છું,
તિકટ્ટુ	- એમ કરીને, વિચારીને,

* પરિષહ=મોક્ષમાર્ગથી ચ્યૂત ન થવા માટે અને કર્મનિર્જરાના ભાવથી જે સહન કરવામાં આવે તેને 'પરિષહ' કહે છે. પરિષહ દીર્ઘકાળના હોય છે

÷ ઉપસર્ગ=સમીપમાં આવીને અચાનક આવી પડેલી પીડા (દુઃખ)ને 'ઉપસર્ગ' કહે છે. ઉપસર્ગ અલ્પકાળના હોય છે.

એમ શરીર વોસિરાવીને - એમ શરીરના મમત્વને છોડીને
કાલં અણવકંખમાણે - મૃત્યુને અણવાંછતો થકો
વિહરિસ્સામિ - વિચરીશ.

એવી સદ્દેહણા પ્રરૂપણાએ કરી, અણસણનો અવસર
આવ્યે, અણસણ કરું તે વારે સ્પર્શનાએ કરી શુદ્ધ હોજો ! એવા
અપચ્છિમ મારણંતિય સંલેહણા

ઝૂસણા - (અણસણ) સેવવાના

આરાહણાના - આરાધવાના

પંચ અઈયારા, જાણિયવ્વા, ન સમાયરિયવ્વા તં જહા તે
આલોઉં -

ઈહલોગાસંસપ્પઓગે - આ લોકના સાંસારિક સુખની
ઈચ્છા કરે કે - મરીને મોટો

સમ્રાટ, અથવા મંત્રી વગેરે બનું.
પરલોગાસંસપ્પઓગે - પરલોકના સુખની ઈચ્છા કરે કે
મરીને મોટો મહદ્દિક દેવ બનું.

જીવિયાસંસપ્પઓગે - જીવવાની ઈચ્છા કરે (વધુ દિવસ
જીવું તો ઠીક, જેથી સંથારો લંબાય
તો લોકોમાં મારી આબરૂ વધે).

મરણાસંસપ્પઓગે - મરણની ઈચ્છા કરે (બહુ દુઃખ
પામું છું, તેથી હવે તુરત મરી જાઉં
તો સારું.)

કામભોગાસંસપ્પઓગે - મનુષ્ય અથવા દેવ સંબંધી કામ-
ભોગો મેળવવાની ઈચ્છા કરી
હોય.

તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં - તેનું મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.
 એમ સમક્તિપૂર્વક બાર વ્રત સંલેખણા સહિત નવ્વાણું
 અતિચાર, તેને વિષે જે કોઈ અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર,
 અનાચાર જાણતાં, અજાણતાં મન, વચન, કાયાએ કરી સેવ્યાં હોય,
 સેવરાવ્યાં હોય, સેવતાં પ્રત્યે અનુમોદના કરી હોય તો; અરિહંત,
 અનંત સિદ્ધ ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

પાઠ : ૧૯ : અઢાર પાપસ્થાનકસૂત્ર

(જે મે જીવ વિરાધીયા; સેવ્યા પાપ અઢાર,
 પ્રભુ તુમ્હારી સાખથી, વારંવાર ઘિક્કાર.)

અઢાર પ્રકારના પાપ સ્થાનક સંબંધી પાપ દોષ લાગ્યા હોય
 તે આલોઉં -

(૧) પ્રાણાતિપાત	- પ્રાણોનો અતિપાત કરવો -
આત્માથી દ્રવ્ય-પ્રાણોને જુદાં
કરવા અર્થાત્ હિંસા + કરવી.
(૨) મૃષાવાદ	- અસત્ય બોલવું.
(૩) અદત્તાદાન	- અણદીધેલી વસ્તુ લેવી, ચોરી
કરવી.

+ હિંસાના ત્રણ ભેદ - (૧) સંરંભ = જીવોની હિંસાનો સંકલ્પ
 કરવો. (૨) સમારંભ = હિંસાને માટે પ્રયત્ન કરવો. (૩) આરંભ
 = હિંસા કરવી. અર્થાત્ પ્રાણહરણ કરવા.

- (૪) મૈથુન - અબ્રહ્મચર્ય (સ્ત્રી આદિ સંગ)
 (૫) પરિગ્રહ - નવ પ્રકારના બાહ્ય અને ચૌદ + પ્રકારના અભ્યંતર પરિગ્રહની ઈચ્છા.)
 (૬) ક્રોધ - ક્રોધ-(ગુસ્સો)
 (૭) માન - માન, અહંકાર
 (૮) માયા - કપટ
 (૯) લોભ - અસંતોષ (પદાર્થોની અધિક ઈચ્છા)
 (૧૦) રાગ - પ્રિય વસ્તુ પર આસક્તિ રાખવી.
 (૧૧) દ્વેષ - અપ્રિય વસ્તુ પર દુર્ભાવ રાખવો.
 (૧૨) કલહ - કષ્ટિયો (લડાઈ-ઝઘડાં)
 (૧૩) અભ્યાખ્યાન - ખોટું આળ ચડાવવું,
 (૧૪) પૈશુન્ય - ચાડી-યુગલી કરવી. (નારદવૃત્તિ)
 (૧૫) પર-પરિવાદ - બીજાની નિંદા કરવી, વાંકું બોલવું,
 (૧૬) રઈ-અરઈ - પાપના કાર્યમાં ખુશ થવું અને ધર્મના કામમાં નાખુશ થવું.
 (૧૭) માયા મોસો - કપટ સહિત જૂઠું બોલવું.
 (૧૮) મિચ્છા દંસણ સહં - કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મની શ્રદ્ધા કરી હોય - સેવવાની ઈચ્છા કરી હોય.

+ નવ પ્રકારનો બાહ્ય પરિગ્રહ 'પાંચમા અણુવ્રત'માં આવી ગયેલ છે.
 ૧૪ પ્રકારનો અભ્યંતર પરિગ્રહ - (૧) ક્રોધ (૨) માન (૩) માયા (૪) લોભ (૫) હાસ્ય (૬) રતિ (૭) અરતિ (૮) ભય (૯) શોક (૧૦) દુગુંચ્છા (૧૧) સ્ત્રીવેદ (૧૨) પુરુષવેદ (૧૩) નપુંસકવેદ અને (૧૪) મિથ્યાત્વ.

એ અઢાર પ્રકારના પાપ સ્થાનક મારા જીવે (તમારા જીવે) સેવ્યાં હોય, સેવરાવ્યાં હોય, સેવતા પ્રત્યે અનુમોદના કરી હોય તો; અનંતા સિદ્ધ કેવળીની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૨૦ : પચ્ચીશ પ્રકારના મિથ્યાત્વ

પચ્ચીશ પ્રકારના મિથ્યાત્વ સંબંધી પાપ દોષ લાગ્યો હોય તે આલોઉં -

- (૧) અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ - સાચા ખોટાનો નિર્ણય કર્યા વિના ખોટાંને હઠથી પકડી રાખવું તે,
- (૨) અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ - બધા દેવ, ગુરુને માનવા તે,
- (૩) અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ - ખોતાના મતને ખોટો જાણવા છતાંયે છોડવો નહિ તેમજ કુયુક્તિથી તેનું પોષણ કરવું તે,
- (૪) સાંશયિક મિથ્યાત્વ - (સત્ય ધર્મમાં પણ) શંકા શીલ રહેવું તે,
- (૫) અણાભોગ મિથ્યાત્વ - જેમાં બિલકુલ જાણપણું નથી તે,
- (૬) લૌકિક મિથ્યાત્વ - આ દુનિયામાં જે દેવ, ગુરુ ધર્મની વિપરીત સ્થાપના કરેલી છે, તેને માનવા અને તેમના પર્વ વગેરે ઉજવવાં નૈવેદ આદિ કરવા તે,

- (૭) લોકોત્તર મિથ્યાત્વ - બીજા પાખંડી મતની પેઠે તીર્થંકર દેવની માનતા કરે, (સ્થાપેલ ચિતરેલ કે ઘડેલ ચીજ કે જેમાં કોઈ પણ જાતનાં ગુણ નથી તેની માનતા પૂજા કરે, પાસત્યા-ઓમાં (શિથિલાચારી) ગુરુપણાની બુદ્ધિ કરે.
- (૮) કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ - ૩૬૩ પાખંડીના મતને માને.
- (૯) જીવને અજીવ શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૦) અજીવને જીવ શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૧) સાધુને કુસાધુ શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૨) કુસાધુને સાધુ શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૩) આઠ કર્મથી મુકાણા તેને નથી મુકાણા શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૪) આઠ કર્મથી નથી મુકાણા તેને મુકાણા શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૫) ધર્મને અધર્મ શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૬) અધર્મને ધર્મ શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૭) જિનમાર્ગને અન્ય માર્ગ શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૮) અન્ય માર્ગને જિનમાર્ગ શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ.
- (૧૯) જિનમાર્ગથી ઓછું પ્રરૂપે તે મિથ્યાત્વ.
- (૨૦) જિનમાર્ગથી અધિક પ્રરૂપે તે મિથ્યાત્વ.
- (૨૧) જિનમાર્ગથી વિપરીત પ્રરૂપે તે મિથ્યાત્વ.
- (૨૨) અવિનય મિથ્યાત્વ - ગુરુ, આદિ વડિલ સંત પુરુષોનો વિનય ન કરે તે.

- (૨૩) અકિરિયા મિથ્યાત્વ - સંયમ આદિ ક્રિયાને માને નહિ તે, ચારિત્રવાનને 'ક્રિયાજડ' કહીને તિરસ્કાર કરવો તે.
- (૨૪) અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ - અજ્ઞાનને શ્રેષ્ઠ માનવું તે.
- (૨૫) આશાતના મિથ્યાત્વ - સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ અને નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની આશા-તના કરવી તે.

આ પચ્ચીશ પ્રકારનું મિથ્યાત્વ મારા જીવે (તમારા જીવે) સેવ્યું હોય, સેવરાવ્યું હોય, સેવતા પ્રત્યે અનુમોદના કરી હોય તો; અરિહંત અનંત સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૨૧ : ચૌદ પ્રકારના સંમૂર્ચિમ જીવ

ચૌદ પ્રકારના સંમૂર્ચિમ મનુષ્ય સંબંધી પાપદોષ લાગ્યા હોય તે આલોઉં -

(૧) ઉચ્ચારેસુ વા	-	વડીનીત (ઝાડા)માં ઉપજે તે, અને
(૨) પાસવણેસુ વા	-	લઘુનીત (પેશાબ)માં ઉપજે તે "
(૩) ખેલેસુ વા	-	કફ (બળખા)માં ઉપજે તે "
(૪) સિંઘાણએસુવા	-	નાકના મેલ (લીંટ)માં " "
(૫) વંતેસુ વા	-	વમન (ઉલટી)માં " "
(૬) પિત્તેસુ વા	-	લીલા પીળા પિત્તમાં " "
(૭) પૂએસુ વા	-	પરૂ (રસી)માં " "
(૮) સોણિએસુ વા	-	લોહી (શોણિત)માં " "
(૯) સુકકેસુ વા	-	વીર્ય (શુક્ર)માં " "

- (૧૦) સુક્ક પુગ્ગલ પરિસાડેસુ વા - વીર્ય આદિના સૂકાયેલાં પુદ્ગલો ફરી ભીનાં થાય, તેમાં ઉપજે તે. અને
- (૧૧) વિગય જીવ કલેવરેસુ વા - મરેલા જીવોના કલેવરોમાં ઉપજે તે, અને
- (૧૨) ઈત્થી પુરિસ સંજોગેસુ વા - સ્ત્રી પુરુષના સંયોગથી (યોનિમાં) ઉપજે તે, અને
- (૧૩) નગર નિદ્ધમણેસુ વા - શહેરોની ગટરોમાં ઉપજે તે, અને
- (૧૪) સવ્વેસુ ચેવ અસુઈઠ્ઠાણેસુ - સર્વ પ્રકારનાં અશુચિ સ્થાનોમાં ઉપજે તે.

એ ચૌદ પ્રકારનાં સંમૂર્ચિમ મનુષ્યની વિરાધના કરી હોય તો; અરિહંત અનંત સિધ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

(અ) આ સ્થાને પાઠ : ૨ : કાઉસ્સગ્ગ સૂત્ર' ના પાઠમાં 'ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં શબ્દો છે, તે સ્થાને ઈચ્છામિ, ઠામિ આલોઉં જો, મે, દેવસિઓથી, તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં સુધીનો પૂરો પાઠ બોલવો. *

(બ) (ત્યાર પછી) નમસ્કારમંત્રનો પાઠ બોલવો.

(ક) (ત્યાર પછી) કરેમિ ભંતે ! સામાઈયં.... થી.... અપ્પાણં વોસિરામિ સુધીનો પૂરો પાઠ બોલવો.

પાઠ : ૨૨ : માંગલિકનો પાઠ

(‘યત્તારિ મંગલં’ નો પાઠ બોલતાં સમયે જમણો ઢીંચણ ઊંચો કરી, ડાબો ઢીંચણ ધરતીએ સ્થાપીને, બંને હાથ જોડી, મસ્તકે અંજલી કરી બોલવો.)

યત્તારિ મંગલં	- સંસારમાં ચાર (અલૌકિક = લોકોત્તર) પદાર્થ મંગલ છે.
અરિહંતા મંગલં	- અરિહંત દેવો મંગલ છે.
સિદ્ધા મંગલં	- સિદ્ધ ભગવંતો મંગલ છે.
સાધૂ મંગલં	- સાધુ (સાધ્વીજી)ઓ મંગલ છે.
કેવલિ-પત્રત્તો	- કેવલી (સર્વજ્ઞ) પ્રરૂપિત
ધમ્મો મંગલં	- ધર્મ મંગલ છે.
યત્તારિ લોગુત્તમા	- લોકને વિષે ચાર ઉત્તમ છે.
અરિહંતા લોગુત્તમા	- અરિહંત દેવો લોકમાં ઉત્તમ છે.
સિદ્ધા લોગુત્તમા	- સિદ્ધ ભગવંતો લોકમાં ઉત્તમ છે.
સાધૂ લોગુત્તમા	- સાધુ (સાધ્વીજી)ઓ લોકમાં ઉત્તમ છે.
કેવલિ-પત્રત્તો	- કેવલી પ્રરૂપિત
ધમ્મો લોગુત્તમો	- ધર્મ લોક=સંસારમાં ઉત્તમ=શ્રેષ્ઠ છે.
યત્તારિ શરણં	- ચારનાં શરણાને
પવજ્જામિ	- અંગીકાર કરું છું.
અરિહંતા શરણં	- અરિહંત દેવોનું શરણ
પવજ્જામિ	- અંગીકાર કરું છું.

સિદ્ધા શરણં	-	સિદ્ધ ભગવંતોનું શરણ
પવજજામિ	-	અંગીકાર કરું છું.
સાધૂ શરણં	-	સાધુ (સાધ્વીજી)ઓનું શરણ
પવજજામિ	-	અંગીકાર કરું છું.
કેવલિ પત્રતં	-	કેવલી પ્રરૂપિત ધર્મનું શરણ
ધમ્મં શરણં પવજજામિ	-	અંગીકાર કરું છું.

(છંદ)

એ ચાર શરણા, ચાર મંગલ, ચાર ઉત્તમ
કરે જેહ; ભવ સાગરમાં ન ડૂબે તેહ.

સકલ કર્મનો આણે અંત; મોક્ષ તણાં સુખ લહે અનંત,
ભાવ ધરીને જે ગુણ ગાય, તે જીવ તરીને મોક્ષે જાય.

સંસારમાંહી શરણા ચાર; અવર શરણ નહિ કોય,
જે નરનારી આદરે; અક્ષય અવિચળ પદ હોય.

અંગૂઠે અમૃત વસે; લબ્ધિ તણા ભંડાર
ગુરુ ગૌતમને સમરીએ, મનવાંછિત ફળ દાતાર

(ક) આ સ્થાને “ઈચ્છામિ, પડિક્કમિઉં જો, મે દેવસિઓ,
અઈયારો....થી... તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં” સુધીનો પૂરો પાઠ
બોલવો.

(ખ) (ત્યાર પછી) “ઈચ્છામિ, પડિક્કમિઉં, ઈરિયા
વહિયાએ, વિરાહણાએ... થી... તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કંડં”
સુધીનો સામાયિક સૂત્રનો ‘ઈર્યાપથિકસૂત્ર’નો પૂરો પાઠ બોલવો

આલોચણા

ચાર ગતિ, ચોવીસ દંડક, ચોરાસી લાખ જીવાયોનિ, એક કોડ સાડી સતાણું લાખ કુલ કોટીના જીવને મારા જીવે, (તમારા જીવે) આજના દિવસ સંબંધી આરંભે, સમારંભે, મન, વચન, કાયાએ કરી દુભવ્યા હોય; દ્રવ્યપ્રાણ, ભાવપ્રાણ દુભાવ્યા હોય; પરિતાપના કિલામના ઉપજાવી હોય; ક્રોધે, માને, માયાએ, લોભે, રાગે, દ્વેષે, હાસ્યે, ભયે, ખળાયે, ધ્રીઠાયે, આપ-થાપનાએ, પરઉથાપનાએ, દુષ્ટ લેશ્યાએ, દુષ્ટ પરિણામે, દુષ્ટ ધ્યાને (આર્ત, રૌદ્રધ્યાને) કરીને, ઈર્ષ્યાએ, મમતે, હઠપણે, અવજ્ઞા કરી હોય; દુઃખમાં જોડ્યાં હોય, સુખથી ચુકવ્યા (છોડાવ્યા) હોય; પ્રાણ, પર્યાય, સંજ્ઞા, ઈન્દ્રિય આદિ લબ્ધિ-ઋદ્ધિથી ભ્રષ્ટ કર્યા હોય; તો તે સર્વ અઢાર લાખ, ચોવીશ હજાર, એકસો વીસ પ્રકારે * પાપ દોષ લાગ્યો હોય તો; અરિહંત, અનંતા સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

* સંસારી જીવનાં ૫૬૩ ભેદ-તેને અભિહયાથી જીવિયાઓ, વવરોવિયાના ૧૦ પદથી ગુણતાં ૫૬૩૦. તેને રાગ દ્વેષ-બેથી ગુણતાં ૧૧૨૬૦. તેને મન વચન કાયા ૩ થી ગુણતાં ૩૩૭૮૦. કરવું કરાવવું - અનુમોદવું ત્રણ થી ગુણતાં ૧૦૧૩૪૦. તેને ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાન-૩ થી ગુણતાં ૩૦૪૦૨૦. તેને અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, ગુરુ તથા પોતાનો આત્મા આ ૬ ની સાક્ષીથી ગુણતા ૧૮, ૨૪, ૧૨૦ પ્રકાર થયા.

શ્રમણસૂત્ર

પહેલું શ્રમણસૂત્ર *

પાઠ : ૨૩ : શય્યા - સૂત્ર +

(નિદ્રાદોષથી નિવર્તવાનો પાઠ)

ઈચ્છામિ	-	(હું) ઈચ્છું છું.
પડિક્કમિઉં	-	પ્રતિક્રમણ કરવાને
પગામસિજ્જાએ	-	વધારે સૂતાં રહેવાથી
નિગામસિજ્જાએ	-	ઓઢવા-પાથરવાનાં ઘણાં ઉપકરણ રાખી, ઘણું સૂતાં રહેવાથી
સંથારા ઉવટ્ટણાએ	-	સૂતાં, સૂતાં વગર પૂંજ્યે પડખાં ફેરવવાથી

* પાંચ 'શ્રમણસૂત્ર મુખ્યત્વે પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીઓને આલોચવાના છે. પરંતુ વ્રતધારી શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને અને તેમાંયે ખાસ કરીને પૌષઠ આદિ વ્રતમાં નિદ્રાદિ દોષ અને અતિચારોની શુદ્ધિ માટે આવશ્યકતા રહે છે. તેથી શ્રાવકોએ પણ શ્રમણસૂત્ર બોલવામાં કોઈ વિરોધ સમજવો નહિ. તેમજ શ્રદ્ધા, પ્રરૂપણા માટે તો જરૂરી છે જ. તેથી બોલવા ઉચિત લાગે છે.

+ કોઈ પણ વ્રતમાં નિદ્રા કરેલ હોય ત્યારે નિદ્રામાંથી નિવૃત્ત થયા પછી પહેલા શ્રમણસૂત્ર (શય્યા-સૂત્ર) નો અવશ્ય કાયોત્સર્ગ કરવાનો હોય છે. અને 'ચાર લોગસ્સ' નો કાયોત્સર્ગ પણ ભાવ વિશુદ્ધિ માટે કરવામાં આવે છે.

- પરિચટ્ટણાએ - વારંવાર વગર પૂંજ્યે પડખા ફેરવવાથી,
- આઉટ્ટણાએ પસારણાએ - વગર પૂંજ્યે હાથ, પગ વગેરે અંગો સંકોચવા અને લાંબા કરવાથી,
- છપ્પઈ સંઘટ્ટણાએ - છપગી=જૂ વગેરે જીવ કચરવાથી,
કુઈએ - અયત્નાથી ખાંસી ખાવાથી.
કકકરાઈએ - શય્યાના દોષો બોલવાથી અર્થાત્ શય્યા સંબંધી કચકચ કરવાથી તથા ઉઘાડે મોઢે બોલવાથી.
- છીએ - (અયત્નાથી) છીંક ખાવાથી,
જંભાઈએ - (અવિધિથી) બગાસું ખાવાથી,
આમોસે - વગર પૂંજ્યે શરીર ખંજવાળવાથી
સસરકખામોસે - સચેત્ત રજ યુક્ત વસ્તુને સ્પર્શવાથી
આઉલમાઉલાએ - આકુળ - વ્યાકુળતાથી,
સોવણવત્તિયાએ - સ્વપ્નના નિમિત્તથી,
ઈત્થી * - સ્ત્રીના વિપર્યાસિ ભ્રમથી, (સ્વપ્નામાં મૈથુન સેવવાની ઈચ્છા થઈ હોય)
વિપ્પરિયાસિયાએ - દ્રષ્ટિના વિપર્યાસથી (સ્વપ્નમાં દ્રષ્ટિથી કીડા કરી હોય).
મણ - મનના વિપર્યાસ થી (સ્વપ્નમાં મનથી કીડા કરી હોય)
વિપ્પરિયાસિયાએ

* બહેનોએ 'પુરિસ વિપ્પરિયાસિયાએ' પાઠ બોલવો.

- પાણ ભોયણ - પાણી અને ભોજનના વિપર્યાસથી
 વિપ્પરિયાસિયાએ - (સ્વપ્નમાં સારા નરસા આહાર
 પાણીનો વિપર્યાસ થયો હોય.
 જો મે દેવસિઓ+અર્ધયારો કઓ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

પાઠ : ૨૪ બીજું શ્રમણસૂત્ર

ગોચરચર્યાસૂત્ર

(ગોચરીના દોષોથી નિવર્તવાનો પાઠ)

પડિક્કમામિ	- પ્રતિક્રમણ-કરું છું.
ગોચર ચરિયાએ	- ગાયના ચરવાની માફક જેમાં
ફરવાનું છે એવી,
ભિક્ષાચરિયાએ	- ભિક્ષા-ચર્યામાં
(ક્યાં દોષ લાગ્યા ?)
ઉગ્ઘાડ કવાડ	- અર્ધ ખુણાં કમાડ (બારણા)ને
ઉગ્ઘાડણાએ	- પૂરાં ખોલીને ભિક્ષા
લેવા વડે,
સાણા વચ્છા દારા	- કૂતરાં, વાછરડાં, બાળકને
અડીને

+ યથાકાળ પ્રતિક્રમણમાં (૧) રાઈઓ (૨) પક્ખિઓ (૩) ચાઉમ્માસિઓ (૪) સંવચ્છરિઓ શબ્દ બોલવા.

* શ્રાવકોએ ગોચરી દયા (દશમું વ્રત) માં આહારાદિ લાવ્યા પછી 'ઈર્યાપથિકસૂત્ર' અને 'બીજા શ્રમણસૂત્ર' નો કાયોત્સર્ગ કરવાનો હોય છે.

- સંઘટ્ટણાએ - કે ઓળંગીને જવા વડે,
મંડી પાહુડિયાએ - કોઈ નિમિત્તે રાખેલ હોય તે લેવા વડે. (અગ્રપિંડ=કૂતરા આદિને માટે બનાવેલ પહેલી રોટલી આદિ)
- બલિ પાહુડિયાએ - ઉછાળવા માટે જે બાકુળા કર્યા હોય તે લેવા વડે, (બલિકર્મ)
- ઠવણા પાહુડિયાએ - ત્તિક્ષુકોને દાન આપવા માટે સ્થાપિત કરી રાખેલ ત્તિક્ષા લેવા વડે,
- સંકિએ - શંકાવાળો આહાર લેવા વડે,
સહસ્સાગારે - ઉતાવળથી લેવા વડે,
અણેસણાએ - સૂઝતા-અસૂઝતાની ગવેષણા કરી ન હોય, અસૂઝતું લેવા વડે,
- પાણેસણાએ x - સૂઝતા - અસૂઝતા પાણીની ગવેષણા કરી ન હોય.
- આણભોયણાએ x - સૂઝતા-અસૂઝતાની ગવેષણા કર્યા વગરનું ભોજન લેવા વડે
- પાણ ભોયણાએ - પ્રાણીવાળું (વિકલેન્દ્રિયવાળું) ભોજન લેવા વડે,
- બીય ભોયણાએ - બીજવાળું ભોજન લેવા વડે,

x ઘણી આધુનિક પ્રતોમાં 'પાણેસણાએ' 'આણ ભોયણાએ' શબ્દો અહીં જોવા મળે છે. પરંતુ પ્રાચીન પ્રતોમાં આ શબ્દોનો ઉલ્લેખ જોવામાં આવેલ નથી. તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.

- હરિય ભોયણાએ - લીલોતરીવાળી ભિક્ષા લેવા વડે,
- પચ્છાકમ્મિયાએ - પશ્ચાત્તકર્મવાળી ભિક્ષા લેવા વડે, (વહોરાવ્યા પછી સચેત્ત પાણીથી હાથ ધોવે વગેરે દોષો)
- પુરેકમ્મિયાએ - પૂર્વ કર્મવાળી ભિક્ષા લેવા વડે, (વહોરાવ્યા પહેલા સચેત્ત પાણીથી હાથ ધોવે વગેરે દોષો)
- અદ્દિક્કહડાએ - નજરે દેખાતું નથી, તેવા સ્થાનેથી લાવેલ ભિક્ષા લેવા વડે.
- દગ સંસક્કહડાએ - સચેત્ત પાણીના સ્પર્શવાળી ભિક્ષા લેવા વડે.
- રય સંસક્કહડાએ - સચેત્ત રજના સ્પર્શવાળી ભિક્ષા લેવા વડે.
- પારિસાડણિયાએ - વેરાતી, ઢોળાતી, છાંટા પડતાં હોય, તેવી ભિક્ષા લેવા વડે,
- પારિક્કાવણિયાએ - ઘણાં કાંટાં, ગોઠલી વગેરે યુક્ત આહાર કે જે પરઠવો પડે તેવો પરઠવા યોગ્ય આહાર (અર્થાત્ વધારે પ્રમાણમાં આહાર લીધેલ હોય; જેથી પરઠવો પડે.) લેવા વડે.

- ઓહાસણતિક્ષ્ણાએ - વિશિષ્ટ વસ્તુઓ માંગીને તિક્ષા લેવા વડે.
- જં - (અને) જે
- ઉગ્ગમેણં - આધાકર્માદિ ૧૬ ઉદ્દગમના દોષ વહોરાવનાર (ગૃહસ્થ) થી લાગે તેવી,
- ઉપ્પાયણેસણાએ - ઉપ્પાયણ=ઉત્પાદનના દોષો (વહોરનાર સાધુથી) એષણાએ = એષણાના દોષો (ગૃહસ્થ અને સાધુ બંનેથી) લાગે તેવી,
- અપરિસુદ્ધં - અશુદ્ધ તિક્ષા
- પરિગ્ગહિયં - ગ્રહણ કરેલી હોય,
- પરિભુતં - ભોગવેલી હોય, (વાપરી હોય)
- વા - અથવા
- જં - (અને) જે ભૂલથી ગ્રહણ કરેલી અશુદ્ધ તિક્ષા.
- ન પરિક્લવિયં - પરઠવી ન હોય તો
- તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કં - તેનું મારું પાપ મિથ્યા થાઓ.

ત્રીજું શ્રમણસૂત્ર x

પાઠ ૨૫ કાલપ્રતિલેખના - સૂત્ર

(સ્વાધ્યાય અને પ્રતિલેખનના દોષથી નિવર્તવાનો પાઠ)

- પડિક્કમામિ - (હું) પ્રતિક્રમણ કરું છું.
(કયા અતિયારોનું ?)

x પૌષ્ઠ આદિ વ્રત આરાધનામાં પ્રતિલેખનથી નિવૃત્ત થયા પછી 'ત્રીજા શ્રમણસૂત્ર' નો કાયોત્સર્ગ કરવાની વિધિ છે.

ચાઉક્કાલં	- (સ્વાધ્યાય કરવાના) ચાર કાળ (દિવસ અને રાત્રિના પહેલા અને ચોથા પ્રહરમાં)
સજ્જાયસ્સ	- સ્વાધ્યાયને,
અકરણયાએ	- નહિ કરવા વડે (તેમજ)
ઉભઓકાલં	- બંને કાળ (દિવસના પ્રથમ અને છેલ્લા પ્રહરમાં)
ભંડોવગરણસ્સ	- પાત્ર અને વસ્ત્ર આદિ ઉપધિની
અપ્પડિલેહણાએ	- પ્રતિલેખના ન કરવા વડે;
દુપ્પડિલેહણાએ	- માઠી રીતે પ્રતિલેખના કરવા વડે,
અપ્પમજ્જણાએ	- રજોહરણ આદિથી પ્રમાર્જના ન કરવાથી,
દુપ્પમજ્જણાએ	- માઠી રીતે પ્રમાર્જના કરવાથી,
અઈક્કમે	- અતિક્રમને વિષે
વઈક્કમે	- વ્યતિક્રમને વિષે
અઈયારે	- અતિચારને વિષે, અને
અણાચારે	- અનાચારને વિષે
જો મે દેવસિઓ * અઈયારો કઓ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.	

* યથાકાળ પ્રતિક્રમણમાં (૧) રાઈઓ (૨) પક્ખિઓ (૩) ચાઉમ્માસિઓ અને (૪) સંવચ્છરિઓ શબ્દ બોલવા.

ચોથું શ્રમણસૂત્ર ×

પાઠ : ૨૬ : અસંયમ - સૂત્ર

(૩૩ બોલમાં હેય, જ્ઞેય, ઉપાદેય સંબંધીનો પાઠ)

પડિક્કમામિ	-	હું નિવર્તું છું.
એગવિહે	-	એક પ્રકારના
અસંજમે	-	(અવિરતિરૂપ) અસંયમથી
પડિક્કમામિ	-	નિવર્તું છું.
દોહિં બંધણોહિં	-	બે પ્રકારનાં (સંસારના હેતુ રૂપ) બંધનોથી,
રાગ બંધણોણં	-	રાગના બંધનથી
દોસ બંધણોણં	-	દ્વેષના બંધનથી
પડિક્કમામિ	-	નિવર્તું છું.
તિહિં દંડેહિં	-	ત્રણ પ્રકારના (ચારિત્રરૂપ ઐશ્વર્ય અસાર બને તેવા)

× ચોથા શ્રમણસૂત્રમાં એકથી તેત્રીશ બોલનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવેલ છે, તેત્રીશો બોલ જ્ઞેય (=જાણવા યોગ્ય) છે. વિરતિરૂપ પરિણામવાળા ઉપાદેય (= આદરવા યોગ્ય) છે અને આશ્રમ આદિના હેતુભૂત છે તે હેય (=ત્યાગવા યોગ્ય) છે.

÷ પડિક્કમામિ પાછો ફરું છું. જેનો નિષેધ છે, તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવા વડે અને જેનો નિષેધ નથી અર્થાત્ જે આચરણીય છે તેમાં પ્રમાદવશ અતિચાર કરવા વડે અથવા નહીં આચરવા વિષે.

	દંડથી
મણદંડેણં	- મનના દંડથી (અશુભ વિચારોથી)
વયદંડેણં	- વચનના દંડથી (અહિતકર વાણીથી)
કાયદંડેણં	- કાયાના દંડથી (કાયાના અયત્નાપૂર્વકના પ્રવર્તનથી)
પડિક્કમામિ તિહિં ગુત્તીહિં	- નિવર્તુ ઇં. - ત્રણ પ્રકારની ગુમ્મિઓથી, (ગુમ્મિના પાલનમાં પ્રમાદવશ લાગેલાં અતિચારોથી)
મણ ગુત્તીએ	- મન ગુમ્મિથી
વય ગુત્તીએ	- વચન ગુમ્મિથી
કાય ગુત્તીએ	- કાય ગુમ્મિથી
પડિક્કમામિ તિહિંસલ્લેહિં	- નિવર્તુ ઇં. - ત્રણ પ્રકારનાં શલ્ય=શૂળથી
માયા સલ્લેણં	- કપટના શલ્યથી
નિયાણ સલ્લેણં	નિદાનના શલ્યથી
મિચ્છા દંસણ સલ્લેણં	- મિથ્યાત્વરૂપી શલ્યથી
પડિક્કમામિ તિહિં ગારવેહિં	- નિવર્તુ ઇં. - ત્રણ પ્રકારના; ગર્વ=ગારવથી
ઈડ્ઢી ગારવેણં	- ઋદ્ધિના ગર્વથી (પદવી, સત્કાર, સન્માનાદિ પ્રાપ્તિમાં અભિમાન અને પ્રાપ્ત ન થવાથી લાલસા રાખવી તે)

- રસ ગારવેણં - રસના ગર્વથી (સ્વાદની લોલુપતા)
- સાયા ગારવેણં - શારીરિક, માનસિક સુખ શાતાનો ગર્વ કરવાથી
- પડિક્કમામિ - નિવર્તુ ઇં.
- તિહિં વિરાહણાહિં - ત્રણ પ્રકારની વિરાધનાથી
- નાણ વિરાહણાએ - જ્ઞાનની વિરાધનાથી (જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીની નિંદા, જ્ઞાન ભણવામાં પ્રમાદ, બીજાને અંતરાય, અકાળમાં સ્વાધ્યાય આદિ)
- દંસણ વિરાહણાએ - દર્શનની વિરાધનાથી (સમકિત અંને સમકિતધારી સાધકની નિંદા, મિથ્યાત્વ; મિથ્યાત્વીની પ્રશંસા વગેરે)
- ચરિત્ત વિરાહણાએ - ચારિત્રની વિરાધનાથી (વ્રત આદિમાં દોષ લગાડવા વગેરે)
- પડિક્કમામિ - નિવર્તુ ઇં.
- ચઉહિં કસાએહિં - ચાર પ્રકારના, કષાયોથી
- કોહ કસાએણં - ક્રોધ કષાયથી,
- માણ કસાએણં - માન કષાયથી,
- માયા કસાએણં - માયા=કપટ કષાયથી,
- લોહ કસાએણં - લોભ કષાયથી,
- પડિક્કમામિ - નિવર્તુ ઇં.
- ચઉહિં સત્તાહિં - ચાર પ્રકારની; સંજ્ઞા=ઈચ્છાઓથી

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

આહારસત્રાએ	- આહારસંજ્ઞાથી,
ભયસત્રાએ	- ભયસંજ્ઞાથી,
મેહુણસત્રાએ	- મૈથુનસંજ્ઞાથી,
પરિગ્ગહસત્રાએ	- પરિગ્રહસંજ્ઞાથી,
પડિક્કમામિ	- નિવર્તુ ઇં.
ચઉહિં વિકહાહિં	- ચાર પ્રકારની; વિકથાઓથી
ઈત્થીકહાએ	- સ્ત્રીના શુંગારાદિની કથાથી,
ભત્તકહાએ	- ભોજન સંબંધી કથાથી,
દેસકહાએ	- દેશ સંબંધી કથાથી,
રાયકહાએ	- રાજા, પ્રધાન વગેરેની કથાથી
પડિક્કમામિ	- નિવર્તુ ઇં.
ચઉહિં આણેહિં	- ચાર પ્રકારના; ધ્યાનોથી
અટ્ટેણં આણેણં	- આર્તધ્યાન કરવાથી,
રુટ્ટેણં આણેણં	- રૌદ્રધ્યાન કરવાથી,
ધમ્મેણં આણેણં	- ધર્મધ્યાન ન ધ્યાવવાથી,
સુક્કેણં આણેણં	- શુક્લધ્યાન ન ધ્યાવવાથી,
પડિક્કમામિ	- નિવર્તુ ઇં.
પંચહિં કિરિયાહિં	- પાંચ ક્રિયાઓથી (= પાપ
આવવાના કારણોથી)
કાઈયાએ	- કાયા દ્વારા (અયત્નાએ) થનારી
ક્રિયા. તે કાપિકીક્રિયા.
અહિગરણિયાએ	- જે ક્રિયા કરવાથી આત્મા નરક
આદિ દુર્ગતિનો અધિકારી બને
છે, તે અધિકરણિકી ક્રિયાથી.
પાઉસિયાએ	- જીવ તથા અજીવ ઉપર

- પારિતાવણિયાએ - દ્વેષભાવ કરવો તે પ્રદેષિકી ક્રિયાથી.
- પાણાઈવાય કિરિયાએ - પોતાને કે પરને મારપીટ વગેરેથી સંતાપ આપવો તે પારિતાપનિકી ક્રિયાથી.
- પડિક્કમામિ - સ્વ પરના પ્રાણનો નાશ થાય તે પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયાથી
- પંચહિં કામગુણેહિં - નિવર્તુ ઇં.
- સદ્દેણં - પાંચ કામ ગુણોથી (વિષય ભોગને ઉત્તેજન આપનાર)
- રૂવેણં - શબ્દથી (વિકારી શબ્દો સાંભળવાથી)
- ગંધેણં - સ્ત્રી આદિના રૂપો નિરખવાથી
- રસેણં - ગંધથી (સુગંધી, ફૂલ, સેંટ, અત્તરથી)
- ફાસેણં - રસથી (પુષ્ટિકારક ભોજનથી)
- પડિક્કમામિ - સ્પર્શથી (કોમળ, મુલાયમ)
- પંચહિં મહવ્વએહિં - નિવર્તુ ઇં.
- સવ્વાઓ પાણાઈવાયાઓ - પાંચ મહાવ્રતોમાં લાગેલા દોષો થકી જેવા કે
- વેરમણં - સર્વ પ્રાણાતિપાત=જીવ હિંસાથી,
- સવ્વાઓ મુસાવાયાઓ - વિરમણમાં
- વેરમણં - સર્વ મૃષાવાદ=જૂઠું બોલવાથી,
- સવ્વાઓ અદિત્તાદાણાઓ - વિરમણમાં
- વેરમણં - સર્વ અદત્તાદાન=ચોરી કરવાથી, વિરમણ માં

સવ્વાઓ મેહુણાઓ	-	સર્વથા પ્રકારે મૈથુનથી
વેરમણં	-	વિરમણ=બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત
સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ	-	સર્વથા પ્રકારે પરિગ્રહથી
વેરમણં	-	વિરમણ=અપરિગ્રહ મહાવ્રતમાં
લાગેલા દોષોથી.
પડિક્કમામિ	-	નિવર્તુ ઇં.
પંચહિં સમિઈહિં	-	પાંચ પ્રકારની સમિતિમાં
લાગેલા દોષોથી
ઈરિયાસમિઈએ	-	ઈર્યા (ગમનાદિક) સમિતિમાં
ભાસાસમિઈએ	-	ભાષા (સર્વ જીવોને હિત,
મિત, પ્રિય બોલવું) સમિતિમાં
એસણાસમિઈએ	-	એસણા (૪૨ દોષ રહિત
આહાર પાણી વ. લાવવા તે)
સમિતિમાં.
આયાણ ભંડમત	-	વસ્ત્ર, પાત્ર, આદિ ઉપકરણ
નિક્ખેવણા સમિઈએ	-	લેતાં - મૂકતાં યતના રાખવાની
સમિતિમાં લાગેલ દોષોથી.
ઉચ્ચાર-પાસવણ-ખેલ	-	વડીનીત, લઘુનીત, કફ, શરીરના
જલ્લ-સિંઘાણ	-	મેલ, નાકનો મેલ તેને પરઠવાની
પારિક્કાવણિયા સમિઈએ	-	સમિતિમાં લાગેલ દોષોથી.
પડિક્કમામિ	-	નિવર્તુ ઇં.
છહિં જીવનિકાએહિં	-	છ પ્રકારના; (જીવ=આત્મા અને
નિકાય=સમૂહ) જીવ નિકાયોથી,
અર્થાત્ જીવોની હિંસાના દોષોથી

પુઠ્ઠવિકાએણં	- પૃથ્વીકાયની હિંસાથી
આઉકાએણં	- અપ્કાયની હિંસાથી,
તેઉકાએણં	- તેઉ (અગ્નિ) કાયની હિંસાથી,
વાઉકાએણં	- વાયુકાયની હિંસાથી
વણસ્સઈકાએણં	- વનસ્પતિકાયની હિંસાથી,
તસકાએણં	- ત્રસકાયના જીવોની હિંસાથી,
પડિક્કમામિ	- નિવર્તુ ઇં.
છહિં લેસાહિં	- છ લેશ્યાઓથી, અર્થાત્ પહેલી ત્રણ અધર્મ-લેશ્યામાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી અને અંતિમ ત્રણ ધર્મ લેશ્યાનું આચરણ ન કરવાથી.
કિણ્ણલેસાએ	- કૃષ્ણલેશ્યાથી (હિંસા આદિ અત્યંત મલિન પરિણામ)
નીલલેસાએ	- નીલલેશ્યાથી (ક્રોધ, દ્વેષ આદિ પરિણામ)
કાઉલેસાએ	- કાપોતલેશ્યાથી (વિષય અભિલાષા આદિ પરિણામ)
તેઉલેસાએ	- તેજોલેશ્યાથી (આત્માના શુભ પરિણામનું આચરણ ન કરવાથી,)
પઉમલેસાએ	- પન્નલેશ્યાથી (આત્માના શુભતર પરિણામનું આચરણ ન કરવાથી,)
સુક્કલેસાએ	- શુક્લલેશ્યાથી (આત્માના શુભતમ પરિણામનું આચરણ ન

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

પડિક્કમામિ	કરવાથી,)
સત્તહિં ભયઠાણોહિં	- નિવર્તુ ઇં.
અઠ્ઠહિં મયઠાણોહિં	સાત+પ્રકારના ભયના સ્થાન સેવવાથી
નવહિં બંભયેરગુત્તિહિં	આઠ પ્રકારના મદના x સ્થાન સેવવાથી
દસવિહે સમણધમ્મે ÷	નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિમાં ÷ પ્રમાદથી લાગેલા દોષો થકી દશ પ્રકારના સાધુ ધર્મમાં લાગેલા દોષોથી.

+ ૧ આલોકભય, ૨ પરલોકભય, ૩ આદાન ભય, ૪ અકસ્માત ભય, ૫ આજીવિકાભય, ૬ મરણભય અને ૭ અપજશભય.

x આઠ મદ - ૧ જાતિમદ, ૨ કુળમદ, ૩ બળમદ, ૪ રૂપમદ, ૫ તપમદ, ૬ લાભમદ, ૭ શ્રુતમદ અને ૮ ઐશ્વર્ય મદ.

x બ્રહ્મચર્યની નવ ગુપ્તિ - (૧) પહેલી વાડે સ્ત્રી, પશુ અને નુપંસક સહિત સ્થાનક સેવવું નહિ, અને સેવે તો ઉદર બિલાડીનું દ્રષ્ટાંત, (૨) બીજી વાડે સ્ત્રી પુરુષની વિષયરૂપ વિકથા કરવી નહિ, કરે તો લીંબુ ને દાઢનું દ્રષ્ટાંત, (૩) ત્રીજી વાડે સ્ત્રી પુરુષના આસન પર અંતર્મુહૂર્ત ગયા સિવાય બેસવું નહિ. બેસે તો કોળું ને કણકનું દ્રષ્ટાંત, (૪) ચોથી વાડે સ્ત્રી પુરુષના અંગોપાંગ વિષય-બુદ્ધિથી નિરખવાં નહિ, નિરખે તો સૂર્ય ને નેત્રનું દ્રષ્ટાંત, (૫) પાંચમી વાડે (કુડપાંતરે) ભીંત ખપેડાને આંતરે ગૃહસ્થ વસતા હોય ત્યાં બ્રહ્મચારીએ વસવું નહિ. વસે તો લાખ, અગ્નિ અને મીણનું દ્રષ્ટાંત, (૬) છઠી વાડે પૂર્વ ભોગવેલા કામભોગ સંભારવા નહિ, સંભારે તો મુસાફરને (સાપના વલોણાંની) છાશનું દ્રષ્ટાંત; (૭) સાતમી વાડે પ્રતિદિન અતિશય સરસ આહાર કરવો નહિ, કરે તે સન્નિપાતવાળાને દૂધ સાકરનું દ્રષ્ટાંત (૮) આઠમી વાડે અતિશય ચાંપીને આહાર કરવો નહિ, કરે તો શેરની તોલડી અને બશેરનું દ્રષ્ટાંત, (૯) નવમી વાડે શરીર ઉપર શોભા શણગાર કરવા નહિ, કરે તો રાંક ને રત્નનું દ્રષ્ટાંત,

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

એકકારસહિં - અગિયાર પ્રકારની શ્રાવકની
 ઉવાસગપડિમાહિં x પડિમા સંબંધી લાગેલા દોષોથી.
 બારસહિં ભિક્ષુ પડિમાહિં + બાર પ્રકારની સાધુજીની
 પડિમામાં લાગેલા દોષથી નિવર્તુ
 ણું.

÷ દશવિધ શ્રમણ ધર્મ - ૧ ક્ષમા, ૨ નિર્લોભતા, ૩ આર્જવ - સરળતા,
 ૪ માર્દવ - નિરાભિમાનપણું, ૫ લઘુતા, ૬ સત્ય, ૭ સંયમ, ૮ તપ, ૯ ત્યાગ
 અને ૧૧ બ્રહ્મચર્ય.

x શ્રાવકની ૧૧ પડિમા - ૧ દર્શન પડિમા - એક માસ પર્યંત નિર્મળ
 સમકિત પાળે, શંકા, કંખા આદિ અતિચાર સેવે નહિ; ૨. વ્રત પડિમા - બે
 માસ પર્યંત સમ્યક્ત્વપૂર્વક વ્રત પ્રત્યાખ્યાન નિરતિચાર પાળે; ૩. સામાયિક
 પડિમા ત્રણ માસ પર્યંત સમકિત અને વ્રતો સહિત પ્રાતઃ અને સંધ્યા એમ
 પ્રતિદિન બે સામાયિક નિરતિચાર કરે; ૪. પૌષઠપડિમા - ચાર માસ પર્યંત
 પૂર્વોક્ત ત્રણે બોલના આરાધન સહિત, અઠાર દોષ રહિત દર માસે છ પોષા
 કરે; ૫ નિયમ પડિમા - પાંચ માસ સુધી ઉપરના ચારે બોલ પાળવા ઉપરાંત
 પાંચ પ્રકારના નિયમ પાળે - ૧. સ્નાન કરે નહિ, ૨. રાત્રિ ભોજન કરે નહિ,
 ૩. ધોતિયાની કાછડી વાળે નહિ, ૪. દિવસે બ્રહ્મચર્ય પાળે, ૫. રાત્રે બ્રહ્મચર્યનું
 પરિમાણ કરવું, ૬. બ્રહ્મચર્ય પડિમા-છ મહિના સુધી ઉપરના બોલ પાળવા,
 ઉપરાંત દિવસે અને રાત્રે નિરતિચાર બ્રહ્મચર્ય પાળે; ૭. સચિત્તપરિત્યાગ
 પડિમા-સાત મહિના સુધી ઉપરના બોલ પાળવા, ઉપરાંત સચિત્ત આહારનો
 ત્યાગ કરે; ૮. અજારંભ પડિમા-આઠ મહિના સુધી ઉપરના બોલ પાળવા,
 ઉપરાંત છકાયનો સ્વયં આરંભ કરે નહિ; ૯. પ્રેષ્યારંભ પડિમા-નવ માસ સુધી
 ઉપરના બોલ પાળવા, ઉપરાંત અન્ય પાસે આરંભ કરાવે નહિ, ૧૦. ઉદ્દિષ્ટ
 ભક્ત પડિમા-દશ માસ સુધી ઉપલા બોલ પાળવા, ઉપરાંત કેશલીચ કરે અથવા
 શીખા રાખે પોતાને ઉદ્દેશી થયેલા આહારાદિ ગ્રહણ કરે નહિ; ૧૧. સમણભૂય
 પડિમા-અગિયાર માસ સુધી ઉપરના બોલ પાળવા ઉપરાંત મસ્તક, દાઢી, મૂછનો
 લોચ કરે, સાધુ જેવો વેષ રાખે. રજોહરણની દાંડી પર કપડું ન લપેટે,
 સ્વજાતિમાંથી નિર્દોષ ગોચરી કરે.

તેરસહિં કિરિયાઠાણેહિં+ તેર ક્રિયાના સ્થાનકો સંબંધી
લાગેલા દોષોથી નિવર્તુ ણું.
ચઉદસહિં ભૂયગામેહિં + - ચૌદ પ્રકારના ભૂતગ્રામ એટલે-
પ્રાણી સમુદાય સંબંધી લાગેલા
દોષોથી નિવર્તુ ણું.

+ બાર પ્રકારની ભિક્ષુની પડિમા - પહેલી એક માસની તે
એક માસ સુધી આહાર પાણીની એક એક દાત (અખંડિત ધાર)
ગ્રહણ કરે, બીજી બે માસની તેમાં આહાર પાણીની બે દાત ગ્રહણ
કરે, એમ અનુક્રમે અકેક વધારતાં સાતમી પડિમા સાત માસની
તેમાં સાત દાત ગ્રહણ કરે, આઠમી પડિમા સાત અહો રાત્રિની-
તેમાં એકાંતર ચોવિહારો ઉપવાસ કરે, ગામની બહાર કાઉસ્સગ્ગ
કરે, ઉત્તાનાદિ આસને રહી ઉપસર્ગ સહન કરે, નવમી પડિમા સાત
અહોરાત્રિની. તેમાં ઉત્કટ આસને અથવા દંડાસને રહે, ચઉવિહારા
ઉપવાસ કરે, ગામ બહાર કાઉસ્સગ્ગ કરી ઉપસર્ગ સહન કરે, દશમી
પડિમા ૭ અહોરાત્રિની, પૂર્વોક્ત ક્રિયા સહિત વીરાસનાદિ આસને
રહે, ૧૧મી પડિમા એક અહોરાત્રિની તેમાં ચોવિહારો છઠ કરે;
બીજે દિવસે ગામ બહાર એક અહોરાત્રિનો કાઉસ્સગ્ગ કરે. ૧૨મી
પડિમા એક રાત્રિની, તેમાં અઠમભક્ત ચોવિહાર કરે,
સ્મશાનભૂમિમાં એક પુદ્ગલ ઉપર સ્થિર દૃષ્ટિ રાખી એક રાત્રિનો
કાઉસ્સગ્ગ કરે, આઠમીથી બારમી પ્રતિમા સુધી દેવ, મનુષ્ય અને
તિર્યચના ઉપસર્ગો સહન કરે.

ક્રિયાના તેર સ્થાનક - ૧. અર્થદંડ (પોતાના પ્રયોજન માટે),
૨. અનર્થદંડ (કારણ વિના ક્રિયા કરે), ૩. હિંસા કરવાનો સંકલ્પ
કરી હિંસા કરે, ૪. અકસ્માત ક્રિયા તે જેમ કોઈ હરણને તીર મારવા
જતાં માણસને વાગે અને તેનો જીવ જાય. ૫. દૃષ્ટિ વિપર્યાસ દંડ

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

પત્તરસહિં પરમાહમ્મિએહિંx - પંદર પ્રકારના પરમાધામીના પાપની અનુમોદના વગેરે દોષોથી નિવર્તુ ણું.

સોલસહિં ગાહાસોલસએહિં - સૂયગડાંગસૂત્રના પ્રથમ શ્રુત-સ્કંધના ૧૬ અધ્યયન - સંબંધી અશ્રદ્ધા, ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા આદિ

પત્તર સમજીને તેતર ચકલી આદિની હિંસા થવી તે, ૬. મુસાવાઈક્રિયા તે જૂઠું બોલવાથી લાગે, ૭. અદત્તાદાન ક્રિયા તે ચોરી કરવાથી લાગે, ૮. અધ્યાત્મ પ્રાત્યયિક ક્રિયા તે આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાન ધરવું, ૯. માણવત્તિયા ક્રિયા તે અહંકાર કરવાથી લાગે, ૧૦. અમિત્ત (ક્રિયા) તે પુત્ર, સેવક આદિને થોડે અપરાધે ઘણો દંડ કરે તે, ૧૧. માયાવત્તિયા તે કપટ કરવું તે, ૧૨ લોભવત્તિયા તે લોભ કરવો તે અને ૧૩. ઈરિયાવહિયા ક્રિયા તે અકષાયી મુનિ તથા કેવળીને યોગોના પ્રવર્તનથી હોય.

+ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૨. સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૩. બાહર એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૪. બાહર એકેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૫-૬ બેઈન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો અને પર્યાપ્તો, ૭-૮ તેઈન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો અને પર્યાપ્તો, ૯-૧૦ ચૌરિન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો અને પર્યાપ્તો, ૧૩-૧૪ સંજી પંચેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો-પર્યાપ્તો, એ જીવના ચૌદ ભેદ.

x ભવનપતિની જાતિમાં આવા પરમ અધર્મી દેવો ૧૫ પ્રકારના હોય છે. તેઓ નારકી જીવોને મહાદુઃખો આપવામાં જ આનંદ માને છે; તેના નામ-અંબ, અંબરિષ, શ્યામ, શબલ, રૌદ્ર, મહારૌદ્ર, કાલ, મહાકાલ, અસિપત્ર, ધનુ, કુંભ, વાલુ, વૈતરણિ, ખરસ્વર અને મહાઘોષ.

સત્તરસવિહે x	- દોષોથી નિવર્તુ ઇં.
અસંજમે	- સત્તર પ્રકારના અસંયમથી
અઢારસવિહે	નિવર્તુ ઇં.
અબંભે x	- અઢાર પ્રકારના અબ્રહ્મચર્યથી
એગૂણવીસાએ	નિવર્તુ ઇં.
નાયજઝયણોહિંx	- શ્રી જ્ઞાતાજ્ઞસૂત્રના ૧૮
	અધ્યયનો સંબંધી દોષોથી
	નિવર્તુ ઇં.

x સત્તર પ્રકારનો અસંયમ - ૧. પૃથ્વી, ૨. પાણી, ૩. અગ્નિ, વાયરો, ૫ વનસ્પતિ, ૬. બેઈન્દ્રિય, ૭. તેઈન્દ્રિય, ૮. ચઉરિન્દ્રિય, ૯. પંચેન્દ્રિય. એ નવને હણવા તે અસંયમ, ૧૦. અજીવ તે અજતનાથી વસ્તુ વાપરે અગર ઊપકરણાદિનો નાશ કરે, ૧૧. પેહા તે જોયા વિના જમીન પર બેસે, ૧૨. ઉપેહા એટલે સંયમને વિષે બેદરકારી, ૧૩. અપમજ્જણા તે પાત્રાદિકને બરાબર પૂંજે નહિ, ૧૪. પરિઠવણા-પાત્રાદિકને અવિધિએ પરઠવે, ૧૫ મન અસંયમ, ૧૬. વચન અસંયમ અને ૧૭ કાયા અસંયમ.

x અઢાર પ્રકારના અબ્રહ્મચર્ય - ઔદારિક (મનુષ્ય તિર્યચ) સાથે વિષય સેવવો, સેવરાવવો અને અનુમોદવો એ ત્રણ મને કરી, ૨ વચને કરી અને ૩ કાયાએ કરી એમ નવ અને તેવી જ રીતે વૈક્રિય શરીર (દેવ-દેવી) સંબંધી નવ પ્રકાર એટલે કુલ ૧૮ પ્રકારનું અબ્રહ્મચર્ય.

વીસાએઅસમાધિ
ઠાણેહિં ÷

- ૨૦ પ્રકારના અસમાધિ સ્થાનોથી
નિવર્તું છું. (પોતાને અને પરને
અસમાધિ એટલે ચિત્તાની
અસ્થિરતા ઉપજાવતાં સ્થાનક)

ઈકકવીસાએ સબલેહિં +

- એકવીશ પ્રકારના સબળા દોષો કે
જેથી ચારિત્રને હાનિ પહોંચે તેથી
નિવર્તું છું.

× ૧ મેઘકુમારનું, ૨ વિજયચોર ને ઘન્નાશેઠનું, ૩ મોરના ઈડાનું,
૪ કાચબાનું, ૫ થાવગ્યા પુત્રનું, ૬ તુંબડીનું, ૭ રોહિણીનું, ૮
મહિનાથનું, ૯ જિનરક્ષિત જિનપાલનું, ૧૦ ચંદ્રનું, ૧૧ વૃક્ષને દ્રષ્ટાંતે
સંસારની અસારતાનું, ૧૨ ખાઈના પાણીનું, ૧૩ નંદમણિયારનું, ૧૪.
તેતલીપુત્ર પ્રધાનનું, ૧૫ નંદીફળ (સમુદ્રના વૃક્ષનું), ૧૬ દ્રીપદીનું, ૧૭
અકીર્ણક દ્વીપના ઘોડાનું, ૧૮ સુસુમા કુંવરીનું, ૧૯ પુંડરીક કંડરીકનું.

÷ વીશ અસમાધિના ઠેકાણા - ૧. ઉતાવળો ચાલે, ૨ વગર પોંજ્યે
ચાલે, ૩ જેમ તેમ પોંજીને ચાલે, ૪ વધારે પાટ પાટલા ભોગવે, ૫
ગુરુ સામું બોલે, ૬ સાધુની ઘાત ચિંતવે, ૭ પ્રાણીની ઘાત ચિંતવે, ૮
વારંવાર કોથ કરે, ૯ પારકું વાંકું બોલે, ૧૦ નિશ્ચયકારી ભાષા બોલે,
૧૧ કલેશ કરે, ૧૨ ઉપશાંત ક્લેશની ઉદીરણા કરે, ૧૩ અકાળે સજ્જાય
કરે, ૧૪ બહારથી આવ્યા પછી હાથ પગ પૂંજ્યા વગર બેસે, ૧૫ પહોર
રાત્રિ ગયા પછી ઉંચે સાદે બોલે, ૧૬ માંહોમાંહે કજિયા કરે, ૧૭ ગચ્છ
ભેદ કરે - તડ પડાવે, ૧૮ પોતે તપે-બીજાને તપાવે, ૧૯ સૂર્યોદયથી
સૂર્યાસ્ત સુધી ખા ખા કરે અને ૨૦ અનૈષણિક આહાર આદિનું સેવન
કરવું.

+ એકવીશ પ્રકારના સબળા દોષ - ૧ હસ્તકર્મ કરે તો સબળો
દોષ લાગે, ૨ મૈથુન સેવે તો, ૩ રાત્રિ ભોજન કરે તો, ૪ દોષ
સહિત લીધેલો આહાર જમે તો, ૫ રાજપિંડ ભોગવે તો, ૬ સાધુ

બાવીસાએ x પરિસહેહિં - બાવીશ પરિષહોમાં લાગેલા દોષોથી નિવર્તુ ઇં.

તેવીસાએ સૂયગડજઝયણોહિં - સૂયગડાંગસૂત્રના પહેલાં અને બીજા શ્રુતસ્કંધના મળીને ૨૩ અધ્યયન છે. (તેમાં વિપરીત શ્રદ્ધા-પ્રરૂપણા આદિ દોષોથી નિવર્તુ ઇં.

નિમિત્તે ખરીદેલો, ઉઘાર દીધેલો, એ પાંચ દોષયુક્ત આહારાદિ ભોગવે તો, ૭ વારંવાર પચ્ચક્રખાણ લઈને ભાંગે તો, ૮ વગર પ્રયોજને છ માસની અંદર સંપ્રદાય બદલે તો, ૯ એક મહિનામાં ત્રણ નદી ઉતરે તો, ૧૦ એક મહિનામાં ત્રણ માયાના સ્થાન સેવે તો, ૧૧ મકાનમાં ઉતરવાની આજ્ઞા આપનારના ઘરનો આહાર ભોગવે તો, ૧૨ જાણી જોઈને હિંસા કરે; ૧૩ જાણી જોઈને અસત્ય બોલે, ૧૪ જાણી જોઈને ચોરી કરે, ૧૫ સચેત પૃથ્વી પર બેસે, ૧૬ પાણીથી ભીંજાયેલી જમીન પર બેસવું, ૧૭ સચેત કે જીવજંતુવાળી જમીન કે પાટપાટલા પર બેસે, ૧૮ મૂળ, કંદ, સ્કંધ, શાખા, પ્રતિશાખા, ત્વચા, પ્રવાલ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ અને બીજ એ દશ પ્રકારની કાચી વનસ્પતિ ભોગવે, ૧૯ એક વર્ષમાં દશ વખત નદી ઉતરે, ૨૦ એક વર્ષમાં દશ વખત માયાનાં સ્થાન સેવે, ૨૧ સચેત વસ્તુએ કરી હાથ કે વાસણ ખરડાયેલ હોય તેવા પાસેથી આહાર લે, એમ એકવીશ પ્રકારે સબળા દોષ લાગે.

x બાવીસ પરિષહ - ૧ ભૂખનો, ૨ તરસનો, ૩ ટાઢનો, ૪ તડકાનો, ૫ ડાંસ મચ્છરનો, ૬ અચેલનો (વસ્ત્ર જોઈતાં નહિ મળવાનો), ૭ અરતિનો, ૮ સ્ત્રીનો, ૯ ચર્ચા (ચાલવા)નો, ૧૦ બેસવાનો, ૧૧ સેજ્ઞા (સ્થાનક)નો, ૧૨ આકોશ વચનનો, ૧૩

ચૌવીસાએ દેવેહિં - - ચોવીસ જાતના દેવોની આશાતનાનો દોષ લાગ્યો હોય તેથી નિવર્તુ છું.

પણવીસાએ ભાવણાહિં + - પાંચ મહાવ્રતોની પચીસ પ્રકારની ભાવનાઓ નહિ ભાવવાથી અથવા તે સંબંધી લાગેલા દોષોથી નિવર્તુ છું.

વધ (માર)નો, ૧૪ જાયવાનો, ૧૫ અલાભનો, ૧૬ રોગનો, ૧૭ તૃણસ્પર્શનો, ૧૮ મેલનો, ૧૯ સત્કાર પુરસ્કારનો, ૨૦ પ્રજ્ઞાનો, ૨૧ અજ્ઞાનનો અને ૨૨ દર્શનનો.

- ચોવીસ દેવો - ૧૦ ભવનપતિ, ૮ વ્યંતર, ૫ જ્યોતિષી અને ૧ વૈમાનિક એ કુલ ૨૪ જાતના દેવતા તેમજ ચોવીસ તીર્થંકર દેવો.

+ પચીસ પ્રકારની ભાવના - પાંચ મહાવ્રતની દરેકની પાંચ પાંચ ભાવના એ પ્રમાણે - પહેલા મહાવ્રતની પાંચ - (૧) ઈરિયા-ભાવના, (૨) મન ભાવના, (૩) વચનભાવના, (૪) એષણાભાવના, (૫) નિક્ષેવણા ભાવના. બીજા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના - ૧ ભાષા વિચારીને બોલે. ૨ હાંસીથી જુહુ ન બોલે. ૩ ક્રોધથી જુહુ ન બોલે. ૪ લોભથી જુહુ ન બોલે. ૫ ભયથી જુહુ ન બોલે. ત્રીજા મહાવ્રતની પાંચ-૧ જે સ્થાનમાં રહે તેના માલિકની અથવા તેના માણસની આજ્ઞા લઈને રહેવું, ૨ તેમાંની વસ્તુ રજા લીધા વિના ભોગવવી નહિ, ૩ સ્થાનક સમારવું નહિ, ૪ સ્વધર્મ સાથે સંવિભાગ કરી વસ્તુ ભોગવવી, ૫ મોટેરાનો વિનય કરવો. ચોથા મહાવ્રતની પાંચ-૧ સ્ત્રી, પશુ, નપુંસક રહિત સ્થાનક સેવવું, ૨ સ્ત્રીની કથા કરવી નહિ, ૩ પૂર્વના કામભોગ સંભારવા

- છઠ્ઠીસાએ દસાકષ્પવહારાણં- શ્રી દશાશ્રુતસ્કંધના ૧૦
ઉદ્દેસણ કાલેહિં બૃહતકલ્પના ૬ અને વ્યવહાર
સૂત્રનાં ૧૦ ઉદ્દેશા એ કુલ ૨૬
ઉદ્દેશા છે તેને વિશે શ્રદ્ધા-પ્રરૂપણા
તથા ફરસના સંબંધી કઈ પણ દોષ
લાગ્યા હોય તો તેથી નિવર્તુ ઇં.
સત્તાવીસાએ અણગાર ગુણોહિં- સાધુજીના સત્તાવીશ ગુણો
સંબંધી * લાગેલા દોષોથી નિવર્તુ
ઇં.
અઠાવીસાએ આચારખકખોહિં- સાધુજીના આચારના અઠાવીશ
કલ્પ (૨૫ આચારાંગના અને
ત્રણ નિશિથસૂત્રના એમ ૨૮
અધ્યયનો વિરુદ્ધ શ્રદ્ધા પ્રરૂપણા

નહિ, ૪ સરસ સરસ આહાર કરવો નહિ, ૫ સ્ત્રીને આસને બેસવું
નહિ. પાંચમા મહાવ્રતની પાંચ-૧ શ્રોતેન્દ્રિય વશ રાખવી, ૨
ચક્ષુઁન્દ્રિય ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય, ૪ રસેન્દ્રિય અને ૫ સ્પર્શેન્દ્રિય વશ
રાખવી, એ કુલ ૨૫ ભાવના.

* સાધુના ૨૭ ગુણો - ૫ મહાવ્રતોનું પાલન, ૫ ઇન્દ્રિયોનો
નિગ્રહ, ૪ કષાયનો ત્યાગ, એ ચૌદ, ૧૫ ભાવસત્ય, ૧૬
કરણસત્ય, ૧૭ જોગસત્ય, ૧૮ ક્ષમા, ૧૯ વૈરાગ્ય, ૨૦
મનોગુપ્તિ, ૨૧ વચનગુપ્તિ, ૨૨ કાયગુપ્તિ. ૨૩ જ્ઞાનસંપન્નતા,
૨૪ દર્શનસંપન્નતા, ૨૫ ચારિત્રસંપન્નતા, ૨૬ પરિષહ સહન; ૨૭
મરણથી ડરે નહિ. (આ ગુણો જુદી જુદી અનેક રીતે
શાસ્ત્રોમાં છે.)

એગૂણત્તીસાએ પાવ
સુયપ્પસંગેહિં+
ત્તીસાએ મહામોહણીય
ઠાણોહિં x

દ્વારા લાગેલા અતિચારથી નિવર્તુ
છું.)

- ઓગણત્રીશ પાપસૂત્રના પ્રસંગોથી નિવર્તુ છું.
- ત્રીસ મહામોહનીયના સ્થાનકોનું સેવન કરવાથી નિવર્તુ છું.

+ ૨૯ પાપસૂત્રો - ૧ હાસ્યાદિકનો ગ્રંથ, ૨ રૂધિરાદિક વરસે તેનો ગ્રંથ, ૩ ગ્રહના ચાળાના ફળ લખ્યાં હોય તે, ૪ ધરતીકંપના ફળનું જ્ઞાન બતાવે તે, ૫ શરીરનાં લક્ષણ સંબંધી ગ્રંથ, ૬ મસ તિલાદિના જ્ઞાન સંબંધી ગ્રંથ ૭ હાથ પગની રેખા પ્રમુખનું જ્ઞાન બતાવનાર ગ્રંથ, ૮ સ્વરનાં લક્ષણ સંબંધી ગ્રંથ. આ આઠ મૂળ, આઠ તેની વૃત્તિ અને આઠ વાર્તિક એમ દરેકના ત્રણ ત્રણ ભેદ ગણતાં ૨૪ થયા, ૨૫ ગંધર્વ, ૨૬ નાટક, ૨૭ વાસ્તુવિદ્યાના શાસ્ત્ર, ૨૮ આયુર્વેદ અને ૨૯ ધનુર્વેદ, એ ઓગણત્રીસ પાપસૂત્ર.

x ત્રીશ મહામોહનીયનાં સ્થાનક - ૧. ત્રસ જીવને પાણીમાં ડુબાડીને મારે. ૨. લીલાં ચામડાથી માથું બાંધીને મારવું, ૩. મોઢે ડુયો દઈ શ્વાસ વગેરે રોકીને મારવાં, ૪. અગ્નિ, ધૂમાડા વગેરેનો પ્રયોગથી મારવાં. ૫. મસ્તક પર ખડ્ગ આદિનો પ્રહાર કરી મારવાં, ૬. કપટ કરી અથવા મંત્રેલા ફળથી મારવા, ૭. ગુપ્ત પાપચરણ કરી માયાચારથી છુપાવે અથવા સૂત્ર-અર્થ ને છુપાવે. ૮. પોતે કરેલા ઋષિઘાતાદિ પાપનો બીજા પર આરોપ મૂકવો, ૯. સત્ય જાણતા છતાં સભામાં મિશ્ર ભાષા બોલવી, ૧૦. રાજાની આમદાની રોકી રાજ્યને પોતાના કબજામાં લેવું, ૧૧. પોતે કુંવારો ન હોવા છતાં કુંવારો છું એમ કહેવું, ૧૨. બ્રહ્મચારી નહિ હોવા છતાં બ્રહ્મચારી કહેવરાવવું, ૧૩. જેના આશ્રયે પોતાની ઉન્નતિ થઈ હોય તે જ માણસનાં મૂળ કાઢવા, ૧૪. જે માણસનાં સમુદાયથી ઉચ્ચ અધિકાર મળ્યો હોય તેનું જ અનિષ્ટ કરવું, ૧૫. પોતાના રક્ષકનો વિનાશ કરવો, ૧૬. દેશનાં રાજાનો ઘાત ચિંતવવો અથવા ઘાત કરવો, ૧૭. અનેક દેશનાં સ્વામી રાજા અથવા ધર્માત્માનો ઘાત કરવો, ૧૮. દીક્ષા લેવા તૈયાર થયેલાં પુરુષનાં પરિણામને પાછા હઠાવી દેવા, ૧૯. વીતરાગના અવર્ણવાદ કરવા, ૨૦. મોક્ષમાર્ગનો અપકાર અથવા અવર્ણવાદ કરવા, ૨૧. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય આદિથી સૂત્ર વિનય આદિ શીખ્યા હોય તેમની નિન્દા કરવી, ૨૨. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય આદિની યથાશક્તિ વૈયાવચ્ચન ન કરવી,

એગતીસાએ સિદ્ધાઈ ગુણોર્ષિ × સિદ્ધ ભગવંતના એકત્રીશ ગુણો
(વિરુદ્ધ શ્રદ્ધા પ્રરૂપણા દ્વારા
લાગેલા દોષોથી નિવર્તુ છું.)

૨૩. બહુશ્રુત નહિ હોવા છતાં પોતે બહુશ્રુત છે એમ કહેવું, ૨૪. તપસ્વી નહિ હોવા છતાં તપસ્વી છું એમ કહેવું, ૨૫. ગ્લાન આદિની યથાશક્તિ વૈયાવચ્ચ ન કરવી, ૨૬. હિંસાનો ઉપદેશ આપવો અથવા સંઘમાં છેદ-ભેદ પાડવો, ૨૭. પોતાની બડાઈ માટે વારંવાર વશીકરણ આદિ અધાર્મિક પ્રયોગ કરવો, ૨૮. આ લોક અથવા પરલોક સંબંધી કામ-ભોગની તીવ્ર લાલસા કરવી, ૨૯. ઋદ્ધિયુક્ત દેવોનો અવર્ણવાદ બોલવો, ૩૦. દેવતાને નહિ જોવા છતાં હું જોઉં છું તેમ કહેવું.

× શ્રી સિદ્ધ ભગવંતના ૩૧ ગુણો - ૫ જ્ઞાનાવરણીય, ૯ દર્શનાવરણીય, ૨ વેદનીય, ૨ મોહનીય, ૪ આયુ, ૨ નામ, ૨ ગૌત્ર અને ૫ અંતરાયકર્મની પ્રકૃતિઓએ કુલ ૩૧ પ્રકૃતિના ક્ષયરૂપ એકત્રીશ ગુણો.

× બત્રીશ યોગસંગ્રહ - ૧ ગુરૂપાસે જઈ પાપની આલોચના કરવી, ૨. બીજાના પાસે શિષ્યોની આલોચન જાહેર કરવી નહિ, ૩. આપત્તિકાળે પણ ધર્મમાં દ્રઢ રહેવું, ૪. ફળની વાંછા રહિત તપ કરવો, ૫. શિક્ષા મળી છે તે પ્રમાણે વર્તવું અને ગ્રહણ કરતા જવું, ૬. શરીર સંસ્કારનો પરિત્યાગ છતાં તપ કરવો, ૮ નિર્લોભપણું રાખવું, ૯. પરિષદ જીતવો, ૧૦. સરળ ચિત્ત રાખવું, ૧૧. શુદ્ધ સંયમ પાળવો, ૧૨. સમકિત શુદ્ધ રાખવું, ૧૩. ચિત્તની સમાધિ રાખવી, ૧૪. કપટ રહિત આચાર પાળવો, ૧૫. વિનય બરાબર કરવો, ૧૬. સંતોષ રાખવો, ૧૭. વૈરાગ્યભાવ રાખવો, ૧૮. કપટરહિતપણું, ૧૯. શુદ્ધ કરણી, ૨૦. સંવર, ૨૧ પોતાના દોષ ટાળવા, ૨૨ વિષયોથી વિરમવું, ૨૩ મૂળગુણ પચ્ચક્રખાણ, (પહેલા પાંચ વ્રતોનું પાલન, ૨૪ ઉત્તરગુણ પચ્ચક્રખાણ (દ્રવ્યથી ઉપધિ ત્યાગ, ભાવથી ગર્વાદિકનો ત્યાગ કરવો) ૨૫ ભાવ સહિત કાઉસ્સગ્ગ કરે, ૨૬ પ્રમાદ રહિત વર્તે, ૨૭ હંમેશા ચારિત્રને વિષે સાવધાન સહે. ૨૮ ધ્યાન ધરે, (સંવર યોગ કરે) ૨૯ મરણાંત દુઃખ પડયે ભય ન પામે, ૩૦ સ્ત્રી આદિનાં સંગને છાંડે, (સ્વજનાદિકનો ત્યાગ કરે) ૩૧ પ્રાયશ્ચિત લે (વિશુદ્ધિ કરે.) ૩૨ મરણકાળે આરાધના કરે (આરાધિક પંડિત મરણ થાય તેમ આરાધના કરે.)

બત્તીસાએ જોગસંગહેહિં - બત્રીસ પ્રકારના શુભ યોગ સંગ્રહ
(સંબંધી પ્રમાદાદિદ્વારા લાગેલા
અતિચારોથી નિવર્તુ ણું.)

તેત્તીસાએ આસાયણાએ - તેત્રીશ પ્રકારની અશાતના અને
અવિનયને ટાળવો.

અરિહંતાણં આસાયણાએ(૧)- અરિહંત દેવની આશાતના કરી
હોય એટલે તેના વિષે કાંઈ ખોટું
ચિંતવ્યું હોય તેનું નિવારણ
કરું ણું.

સિદ્ધાણં આસાયણાએ (૨) - સિદ્ધ ભગવાનની આશાતના કરી
હોય તે વિષે કાંઈ સંદેહ આણ્યો
હોય.

આચરિયાણં આસાયણાએ (૩)-આચાર્યજીની આશાતના કરી હોય

ઉવજ્જાયાણં આસાયણાએ(૪)- ઉપાધ્યાયજીની આશાતના કરી
હોય.

સાહૂણં આસાયણાએ (૫) - સાધુની આશાતના કરી હોય.

સાહૂણીણં આસાયણાએ(૬)- સાધ્વીની આશાતના કરી હોય.

સાવયાણં આસાયણાએ(૭) - શ્રાવકોની આશાતનાથી.

સાવિયાણં આસાયણાએ(૮)- શ્રાવિકાઓની આશાતનાથી.

દેવાણં આસાયણાએ (૯) - દેવોની આશાતનાથી.

દેવીણં આસાયણાએ(૧૦) - દેવીઓની આશાતનાથી.

ઈહલોગસ્સ આસાયણાએ(૧૧)-આ લોકની આશાતનાથી.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

- પરલોગસ્સ આસાયણાએ (૧૨) પરલોકની આશાતનાથી.
 કેવલિ પત્રતસ્સ ધમ્મસ્સ* - કેવલી= સર્વજ્ઞ દ્વારા પ્રરૂપિત
 આસાયણાએ (૧૩) ધર્મની આશાતનાથી.
 સદેવ મણુય આસુરસ્સ - દેવ સહિત, મનુષ્ય સહિત,
 અસુર
 લોગસ્સ આસાયણાએ (૧૪)- સહિત સમગ્ર લોકની
 આશાતનાથી.
 સવ્વ પાણ ભૂય જીવ - બધાં પ્રાણી (= વિકલેન્દ્રિય)
 સત્તાણં આસાયણાએ (૧૫) - ભૂત (= વનસ્પતિ) જીવ
 (= પંચેન્દ્રિય,) સત્ત્વો=પૃથ્વી,
 પાણી, અગ્નિ, વાયુ) એ
 જીવોને જીવ નથી એમ માનવા
 રૂપ આશાતનાથી.
 કાલસ્સ આસાયણાએ (૧૬)- ત્રણે કાળની (ભૂત, વર્તમાન,
 ભવિષ્ય) આશાતનાથી.
 સુયસ્સ આસાયણાએ (૧૭)- શ્રુતની આશાતનાથી.
 સુયદેવયાએઆસાયણાએ (૧૮) શ્રુતદેવતા = ગણધરની
 આશાતનાથી.
 વાયણારિયસ્સ - વાયનાચાર્ય (= વાંચણી
 આસાયણાએ (૧૯) આપનાર)ની આશાતનાથી (જે
 દોષ લાગ્યા હોય) નિવર્તુ ણું.
 જં - અને જે (આગમ ભણતાં થકાં)
 વાર્ધદ્ધં (૨૦) - સૂત્રો આઘા-પાછાં ભણાયાં હોય.
 વચ્ચામેલિયં (૨૧) - ધ્યાન વિના સૂત્રો ભણાયાં હોય.
 હીણકુખરં (૨૨) - અક્ષરો ઓછાં ભણાયાં હોય.

* અહીં 'કેવલીણં આસાયણાએ' આવો પાઠ જૂની પ્રતોમાં નથી. વળી આ પદોને આશાતનાનાં ૩૩ બોલ તરીકે ગણાવેલ છે. અને ઉપરોક્ત પદ સહિત ૩૪ થઈ જાય છે.

- અચ્ચક્રમરં (૨૩) - અક્ષરો અધિક ભજાયાં હોય.
 પયલીણં (૨૪) - પદ ઓછું ભજાયાં હોય.
 વિણયલીણં (૨૫) - વિનય રહિત ભજાયાં હોય.
 જોગલીણં (૨૬) - મન, વચન, કાયાના અસ્થિર યોગે ભજાયાં હોય.
 ઘોસલીણં (૨૭) - શુદ્ધ ઉચ્ચાર વિના ભજાયાં હોય.
 સુદ્ધિત્રં (૨૮) - રૂઢ જ્ઞાન અવિનીતને દીધું હોય.
 દુદ્ધ પડિચ્છિયં (૨૯) - સૂત્રજ્ઞાનને દુષ્ટ ભાવથી પ્રહણ કરેલ હોય - ભણેલ હોય.

અકાલે કઓ સજ્જાઓ(૩૦)- અકાળે સ્વાધ્યાય કરી હોય.
 કાલે ન કઓ સજ્જાઓ(૩૧)- સ્વાધ્યાય કાલનાં સમયે સ્વાધ્યાય ન કરી હોય.

અસજ્જાઈએ સજ્જાઈયં(૩૨)- સ્વાધ્યાય ન કરવા યોગ્ય સ્થળે સ્વાધ્યાય કરી હોય.

સજ્જાઈએ ન સજ્જાઈયં (૩૩) - સ્વાધ્યાય કરવા યોગ્ય સ્થળે સ્વાધ્યાય ન કરી હોય.

તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કં - તેનું મારું પાપ મિથ્યા ઘાઓ.

એમ એક બોલથી માંડીને તેત્રીસ બોલ સુધી મારા જીવે; (તમારા જીવે), જાણવા જોગ બોલ જાણ્યા ન હોય; આદરવા જોગ બોલ આદર્યા ન હોય; અને છાંડવા જોગ બોલ છાંડ્યા ન હોય, તો અરિહંત, અનંત સિદ્ધ કેવળી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કં.

ધન્ય છે એ મહાપુરુષોને ! જેઓ જાણવા જોગ બોલ જાણતાં હશે, આદરવા જોગ આદરતા હશે અને છાંડવા જોગ છાંડતા હશે. તેમને મારી (તમારી) સમય સમયની વંદના હોજો.

પાંચમું શ્રમણસૂત્ર

પાઠ : ૨૭ : પ્રતિજ્ઞા-સૂત્ર
(નિર્ગ્રંથપ્રવચન વિશુદ્ધિનો પાઠ)

નમો	- નમસ્કાર હોજો
ચઉવીસાએ તિત્થયરાણં	- ચોવીશે તીર્થકરોને
ઉસભાઈ મહાવીર	- ઋષભદેવથી માંડીને મહાવીર-
પજ્જવસાણાણં	સ્વામી પર્યતનાં.
ઈણમેવ	- આ જ
નિગ્ગંથં	- નિર્ગ્રંથ
પાવયણં	- પ્રવચન
સચ્ચં	- સત્ય છે
અણુત્તરં	- અનુત્તર=સર્વોત્તમ છે.
કેવલિયં	- કેવલ=અદ્વિતીય છે અથવા
કેવલિક=કેવલજ્ઞાનીઓ દ્વારા
પ્રરૂપિત છે.
પડિપુત્રં	- પ્રતિપૂર્ણ છે.
નેઆઉયં	- ન્યાયયુક્ત છે.
સંસુદ્ધં	- પૂર્ણશુદ્ધ અર્થાત્ નિષ્કલંક છે.
સહ્લક્કતણં	- માયા આદિ શલ્યોને (કાતરની
જેમ) કાપનાર; નાશ કરનાર છે.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

- સિદ્ધિમગ્ગં - સિદ્ધ થવાનો માર્ગ છે.
- મુક્તિમગ્ગં - આઠ કર્મોથી મુક્તિનો માર્ગ છે.
- નિજ્ઞાણમગ્ગં - સંસારથી નીકળવાનો માર્ગ છે.
મોક્ષ સ્થાનનો માર્ગ છે.
- નિવ્વાણમગ્ગં - નિર્વાણનો માર્ગ છે. પરમ
શાંતિનો માર્ગ છે.
- અવિતહમવિસંધિ - અવિતહં=મિથ્યાત્વ રહિત છે.
સત્ય છે, યથાર્થ છે.
અવિસંધિ=વિચ્છેદ રહિત અર્થાત્
સદા શાશ્વત છે.
- સવ્વ દુકખ પહીણમગ્ગં - સર્વ દુઃખોનો પૂર્ણ રીતે ક્ષય
કરવાનો માર્ગ છે.
- ઈત્યં - આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં
- ઠિઆ - સ્થિત રહેલાં
- જીવા - જીવો
- સિજ્ઞંતિ - સિદ્ધ થાય છે.
- બુજ્ઞંતિ - બુદ્ધ (=સર્વજ્ઞ) થાય છે.
- મુચ્ચંતિ - ભવોપગ્રાહી કર્મોથી મુક્ત
થાય છે.
- પરિનિવ્વાયંતિ - સર્વ પ્રકારે શીતલીભૂત થાય છે.
- સવ્વ દુકખાણ મંતં કરન્તિ - શારીરિક, માનસિક દુઃખોનો
અંત=ક્ષય કરે છે.
- તં ધમ્મં - તે, ધર્મની

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

સદ્દહામિ	- શ્રદ્ધા કરું છું.
પત્તિઆમિ	- પ્રતીતિ કરું છું.
રોએમિ	- રુચિ કરું છું.
ફાસેમિ	- સ્પર્શના કરું છું.
પાલેમિ	- પાલના કરું છું.
અણુપાલેમિ	- અણુ=વિશેષ રૂપથી નિરંતર પાલેમિ=પાલના કરું છું.
તં ધમ્મં	- તે, ધર્મની
સદ્દહંતો	- શ્રદ્ધા કરતો થકો
પત્તિઅંતો	- પ્રતીતિ કરતો થકો
રોઅંતો	- રુચિ કરતો થકો
ફાસંતો	- સ્પર્શના કરતો થકો
પાલંતો	- પાલના કરતો થકો
અણુપાલંતો	- વિશેષે નિરંતર પાળતો થકો
તસ્સ ધમ્મસ્સ	- તે, ધર્મની
કેવલી પત્તત્તસ્સ	- કેવલી પ્રરૂપિત
અબ્ભુક્કિઓમિ આરાહણાએ-	આરાધનામાં હું ઉદ્ધમવંત થયો છું.
વિરઓમિ વિરાહણાએ	- વિરાધનાથી નિવૃત્ત થયો છું.

* અસંયમ આદિને 'જ' પરિજ્ઞાથી જાણી અને 'પ્રત્યાખ્યાન' પરિજ્ઞાથી ત્યાગીને સાવધ અનુષ્ઠાનને જાણું છું અને ત્યાગું છું. સંયમ આદિ અનુષ્ઠાનોનો સ્વીકાર કરું છું. આ રીતે બધામાં સમજી લેવું.

અસંજમ પરિયાણામિ

- * અસંયમ આદિને જ્ઞ પરિજ્ઞાથી જાણું છું અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યાગું છું.

સંજમ ઉવસંપજ્ઞામિ

- સંયમને અંગીકાર કરું છું.

અબંભં પરિયાણામિ

- અબ્રહ્મચર્યને જાણું છું. અને ત્યાગું છું.

બંભં ઉવસંપજ્ઞામિ

- બ્રહ્મચર્યને અંગીકાર કરું છું.

અકપ્પં પરિયાણામિ

- અકલ્પ=અકૃત્યને જાણું છું અને ત્યાગું છું.

કપ્પં ઉવસંપજ્ઞામિ

- કલ્પ=કૃત્યને અંગીકાર કરું છું.

અજ્ઞાણં પરિયાણામિ

- અજ્ઞાનને જાણું છું અને ત્યાગું છું.

નાણં ઉવસંપજ્ઞામિ

- જ્ઞાનને અંગીકાર કરું છું.

અકિરિયં પરિયાણામિ

- અક્રિયા=નાસ્તિકવાદને જાણું છું. અને ત્યાગું છું.

કિરિયં ઉવસંપજ્ઞામિ

- ક્રિયા=સમ્યગ્વાદને સ્વીકારું છું.

મિચ્છતં પરિયાણામિ

- મિથ્યાત્વને જાણું છું અને ત્યાગું છું.

સમ્મતં ઉવસંપજ્ઞામિ

- સમક્ષિતને અંગીકાર કરું છું.

અબોહિં પરિયાણામિ

- મિથ્યાત્વના કાર્યને જાણું છું અને ત્યાગું છું.

બોહિં ઉવસંપજ્ઞામિ

- સમ્યક્ત્વકાર્યને સ્વીકારું છું.

અમગ્ગં પરિયાણામિ

- જિનમાર્ગથી વિપરીત એવા ઉન્માર્ગને જાણું છું અને ત્યાગું છું.

મગ્ગં ઉવસંપજ્જામિ	- મોક્ષમાર્ગ (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ)ને અંગીકાર કરું છું.
જં સંભરામિ	- જે દોષ મને યાદ છે.
જં ચ ન સંભરામિ	- અને જે દોષ મને યાદ નથી,
જં પડિક્કમામિ	- જેનું પ્રતિક્રમણ કરું છું.
જં ચ ન પડિક્કમામિ	- અને જેનું પ્રતિક્રમણ કરી શક્યો નથી.
તસ્સ સવ્વસ્સ	- તે સર્વ
દેવસિયસ્સ x	- દિવસ સંબંધી
અઈયારસ્સ	- અતિચારોનું.
પડિક્કમામિ	- પ્રતિક્રમણ કરું છું.
સમણોહહં	- હું શ્રમણ છું.
સંજય	- સંયતિ છું.
વિરય	- પાપથી નિવૃત્ત છું.
પડિહય	- રોકી દીધાં છે
પચ્ચકુખાય	- પ્રત્યાખ્યાન કરીને
પાવકમ્મો	- પાપકર્મોને જેણે એવો હું છું.
અનિયાણો	- નિદાન રહિત છું.
દિદ્ધિ સંપત્તો	- સમ્યગ્દૃષ્ટિથી યુક્ત છું.

x યથાકાળ પ્રતિક્રમણ (૧) રાઈયસ્સ, (૨) પક્કિખયસ્સ, (૩) ચાઉમાસ્સિયસ્સ અને (૪) સંવચ્છરિયસ્સ શબ્દ બોલવા.

- માયામોસો વિવહિઓ - કપટ સહિત જૂઠ્ઠી સર્વથા રહિત
થયો છું (તેથી)
- અડઢાઈજેસુ ઢીવસમુદેસુ - અઢી ઢીપ અને બે સમુદ્રને વિષે
પત્તરસ ક્રમભૂમિસુ - પંદર કર્મભૂમિઓમાં
(૫ ભરત + ૫ ઐરવત +
૫ મહાવિદેહ = ૧૫)
- જાવંતિ - જેટલાં પણ
- કેઈ - કોઈ
- સાહૂ રયહરણ ગુચ્છગ - સાધુઓ રહેલાં છે (કેવાં છે ?)
- પડિગ્ગહધરા - રજોહરણ, ગુચ્છો અને પાત્રાના
ધારક છે.
- પંચ મહવ્વયધરા - પાંચ મહાવ્રતના ધારક છે.
- અઢારસ સહસ્સ - અઢાર હજાર શીલરૂપી રથના
- સીલાંગ રહધરા - ધારક છે.
- અક્ખય આયાર ચરિતા - અક્ષત=પરિપૂર્ણ આયારયુક્ત
ચારિત્રના ધારક છે.
- તે સવ્વે - તે સર્વને
- સિરસા - શિરથી (ઉત્તમ અંગ વડે)
- મણસા - શુદ્ધ અંતઃકરણથી (મનથી)
- મત્થએણાં વંદામિ - મસ્તક નમાવીને વંદન કરું છું.

ઈતિ અતિયાર આલોવ્યા, પડિક્કમ્યા, નિંદા, નિઃશલ્ય

થયા. વિશેષે વિશેષે અરિહંત, સિદ્ધ, કેવલી, ગણધરજી, આચાર્યજી, ઉપાધ્યાયજી, સાધુ-સાધ્વી, ગુરુ આદિને ભુક્ષો ભુક્ષો કરી ખમાવું છું.

અયમાસો !

“નિર્ગંથે પાવયણે” અટ્ટે, અયં પરમટ્ટે,
સેસે અણટ્ટે !

હે આયુષ્યમાન્ !

આ નિર્ગંથ પ્રવચન જ અર્થ (સારભૂત) છે.

એ જ પરમાર્થ (વાસ્તવિક) છે.

બાકી સર્વ વચન અનર્થનાં કારણરૂપ છે.

પાઠ : ૨૮ પહેલા ખામણા

(અરિહંત ભગવંતોને)

ખામણાની વિધિ

(ભૂમિ ઉપર બંને ઢીંચણ ઢાળી, બંને હાથની કોણીઓ-
નાભિએ અડાડીને રાખવી તથા બંને હાથ જોડી રાખી સ્થિર
ચિત્તે ખામણા બોલવા)

પહેલા ખામણા

પહેલા ખામણા પંચમહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે જયવંતા તીર્થકરદેવ
બિરાજે છે તેઓને કહે છે. તે જઘન્ય તીર્થકર ૨૦ અને ઉત્કૃષ્ટા
હોય તો ૧૭૦ તેમને મારા તમારા સમય સમયના નમસ્કાર હોજો.
તે સ્વામીના ગુણગ્રામ કરતાં જઘન્ય રસ ઉપજે તો કર્મની કોહું ખપે,
ઉત્કૃષ્ટો રસ ઉપજે તો આ જીવ તીર્થકર નામ ગોત્ર ઉપાર્જે. તે વીશ
સ્વામીના નામ કહું છું. ૧. શ્રી સીમંધરસ્વામી, ૨. શ્રી
જુગમંધરસ્વામી, ૩. શ્રી બાહુસ્વામી, ૪. શ્રી સુબાહુસ્વામી, ૫.
શ્રી સુજાતનાથસ્વામી, ૬. સ્વયંપ્રભસ્વામી ૭. શ્રી
ઋષભાનનસ્વામી, ૮. શ્રી અનંતવીર્ય સ્વામી, ૯. શ્રી
સુરપ્રભસ્વામી, ૧૦. શ્રી વિશાળપ્રભસ્વામી, ૧૧. શ્રી
વજ્રધરસ્વામી, ૧૨. શ્રી ચંદ્રાનનસ્વામી, ૧૩. શ્રી ચંદ્રબાહુસ્વામી,
૧૪. શ્રી ભુજંગદેવસ્વામી, ૧૫. શ્રી ઈશ્વરસ્વામી, ૧૬. શ્રી
નેમપ્રભસ્વામી, ૧૭. શ્રી વીરસેનસ્વામી; ૧૮. શ્રી મહાભદ્રસ્વામી,
૧૯. શ્રી દેવજશસ્વામી, ૨૦. શ્રી અજિતસેનસ્વામી, તેમને મારી
તમારી સમય સમયની વંદના હોજો, તે સ્વામી કેવા છે ? મારા
તમારા મન મનની વાત જાણી દેખી રહ્યા છે, ઘટ ઘટની વાત

જાણી દેખી રહ્યા છે, સમય સમયની વાત જાણી દેખી રહ્યા છે, ચૌદ રાજલોક હસ્તકમલવત્ જાણી દેખી રહ્યા છે, તે સ્વામીને અનંતુ જ્ઞાન છે, અનંતુ દર્શન છે, અનંતુ ચારિત્ર છે, અનંતુ તપ છે, અનંતુ ધૈર્ય છે, અનંતુ વીર્ય છે, ષટે ગુણે કરી સહિત છે, ચોત્રીશ અતિશયે કરી બિરાજમાન છે, પાંત્રીશ પ્રકારની સત્યવચન વાણીના ગુણે કરી સહિત છે, એક હજાર ને અષ્ટ ઉત્તમ લક્ષણના ધરણહાર ચાર ઘનઘાતિ કર્મ ક્ષય કર્યા છે, બાકીનાં ચાર કર્મ પાતળાં પાડ્યાં છે, મુક્તિ જવાના કામી થકા વિચરે છે, ભવ્ય જીવના સંદેહ ભાંગે છે, સજોગી, સશરીરી, કેવળજ્ઞાની, કેવળદર્શની, યથાખ્યાત ચારિત્રના ધારણહાર છે, ક્ષાયક સમકિત, શુક્લધ્યાન, શુક્લલેશ્યા, શુભધ્યાન, શુભજોગ, સહિત છે, ચોસઠ ઈંદ્રના પૂજનિક છે, વંદનિક, અર્યનિક છે, પંડિતવીર્ય આદિ અનંત ગુણે કરી સહિત છે. ઘન્ય તે સ્વામીનાથ ગામ, નગર, રાયહાણી, ખેડ, કવડ, પુરપાટણ, એક ગામથી બીજે ગામ. વિહાર કરતા હશે. *

ઘન્ય તે ભગવંત જ્યાં દેશના દેતા થકા વિચરતા હશે ત્યાં રાઈસર, તલવર, માડંબિય, કોડંબિય, શેઠ સેનાપતિ, ગાથાપતિ, સ્વામીની દેશના સાંભળી કર્ણ પવિત્ર કરતા હશે, દર્શન દેદાર કરી

* ત્યાં જિનેંદ્રદેવરૂપી સૂર્ય આગળ ચાલે. તે વાંસે ગણધર ચાલે, તે વાંસે શેષ સાધુ ચાલે, સ્વામી પગ ધરે ત્યાં લાખ પાંખડીનું પદ્મકમળ-ફૂલ થઈ આવે, પાછો પગ-ઉપાડે ત્યારે વિસરાળ થઈ જાય, નદી - નાળાં આવે ત્યાં પાળ બંધાઈ જાય, કાંટા સમે મુખે હોય તે ઉંધે મુખે થઈ જાય. સ્વામીજી હજારો ગાઉનો વિહાર કરી બાગ બગીચામાં વનપાળની આજ્ઞા લઈ સમોસરે, ત્યાંથી પચીસ પચીસ જોજનમાં માર નહિ, મરકી નહિ, સ્વચક પરચકનાં ભય

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

નેત્ર પવિત્ર કરતા હશે. અશનાદિક ચૌદ પ્રકારનું દાન દઈ કર પવિત્ર કરતા હશે, તેમને ધન્ય છે. ધન્ય સ્વામીનાથ આપ પંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે બિરાજો છો, હું અપરાધી, દીનકિંકર, ગુણહીન અહીં બેઠો છું. આપના કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન ચારિત્ર, તપ સંબંધી અવિનય અભક્તિ, આશાતના, અપરાધ કર્યો હોય તો મન વચન કાયાએ કરી, હાથ જોડી, મસ્તક નમાવી, ભુજો ભુજો કરી ખમાવું છું. (તિક્ષ્ણુત્તોનો પાઠ ત્રણ વાર કહેવો).

નહિ, સાત પ્રકારની ભીતિ માત્ર રહે નહિ, ઝાઝું મિથ્યાત્વ હોય ત્યાં ત્રિગડા ગઢની રચના થઈ આવે, રૂપાનો ગઢ ને સોનાના કાંગરા, સોનાનો ગઢ ને રત્નના કાંગરા, રત્નનો ગઢ અને મણિરત્નના કાંગરાં, ચાર દિશાએ ચાર ચાર દરવાજા થઈ આવે, એક એક દરવાજે વીશ વીશ હજાર પગથિયાં થઈ આવે, સમોસરણને મધ્ય ભાગે સ્ફટિક રત્નનું સિંહાસન થઈ આવે, ઉપર ચોવીસ જોડાં ચામરના થઈ આવે, વનપાળ જઈ રાજાદિને વધામણી આપે, બાર પ્રકારની પ્રખદા વખાણવાણી સાંભળે, સૌ સૌની ભાષામાં સૌ સમજી જાય, કોઈને શંકા ઉપજે નહિ, ભવનપતિ અને તેની દેવી, વાણવ્યંતર અને તેની દેવી, જ્યોતિષી અને તેની દેવી, વૈમાનિક અને તેની દેવી. મનુષ્ય અને મનુષ્યાણી, તિર્યચ અને તિર્યચાણી એ બાર જાતની પ્રખદા વખાણવાણી સાંભળતાં કોઈ કોઈનું વેર ઉલ્લસે નહિ.

પાઠ ૨૯ બીજા ખામણા

(સિદ્ધ ભગવંતોને)

બીજા ખામણા અનંતા સિદ્ધ ભગવંતોને કહે છે. તે ભગવંતોના ગુણગ્રામ કરતાં જઘન્ય રસ આવે તો કર્મની કોડો ખપે, ઉત્કૃષ્ટો રસ ઉપજે તો આ જીવ-તીર્થંકર નામ ગોત્ર ઉપાર્જે.

આ ભરતક્ષેત્રને વિષે છેલ્લા ચોવીસ તીર્થંકર ભગવંતો સિદ્ધ થયા. તેમના નામ કહું છું ૧ શ્રી ઋષભદેવસ્વામી, ૨. શ્રી અજિતનાથસ્વામી, ૩. શ્રી સંભવનાથસ્વામી, ૪. શ્રી અભિનંદન સ્વામી, ૫. શ્રી સુમતિનાથસ્વામી, ૬. શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામી, ૭. શ્રી સુપાર્શ્વનાથસ્વામી, ૮. શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામી, ૯. શ્રી સુવિધિનાથ સ્વામી, ૧૦. શ્રી શીતલનાથસ્વામી, ૧૧. શ્રી શ્રેયાંસનાથસ્વામી, ૧૨. શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી, ૧૩. શ્રી વિમળનાથસ્વામી, ૧૪. શ્રી અનંતનાથસ્વામી, ૧૫. શ્રી ધર્મનાથસ્વામી, ૧૬. શ્રી શાંતિનાથ સ્વામી, ૧૭. શ્રી કુંથુનાથસ્વામી, ૧૮. શ્રી અરનાથસ્વામી, ૧૯. શ્રી મલ્લિનાથસ્વામી, ૨૦. શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી, ૨૧. શ્રી નમિનાથસ્વામી, ૨૨. શ્રી નેમનાથસ્વામી, ૨૩. શ્રી પાર્શ્વનાથસ્વામી, ૨૪. શ્રી મહાવીરસ્વામી, આ ચોવીશી, અનંત ચોવીશી પંદર ભેદે સીઝી, બૂઝી, આઠ કર્મ ક્ષય કરી મોક્ષ પધાર્યા છે. તે આઠ કર્મ ક્યા ? ૧. જ્ઞાનાવરણીય, ૨. દર્શનાવરણીય, ૩. વેદનીય, ૪. મોહનીય, ૫. આયુષ્ય, ૬. નામ, ૭. ગોત્ર, ૮. અંતરાય. એ આઠ કર્મ ક્ષય કરી સિદ્ધક્ષેત્રમાં પહોંચ્યા છે તે સિદ્ધક્ષેત્ર ક્યાં છે ? સમપૃથ્વીથી સાતસેં નેવું જોજન ઊંચપણે તારા મંડળ આવે. ત્યાંથી દશ જોજન ઊંચપણે સૂર્યનું વિમાન છે, ત્યાંથી એશી જોજન ઊંચપણે ચંદ્રમાનું વિમાન છે, ત્યાંથી ચાર જોજન ઊંચપણે નક્ષત્રના વિમાન છે, ત્યાંથી ચાર જોજન ઊંચપણે બુધનો

તારો છે, ત્યાંથી ત્રણ જોજન ઊંચપણે શુકનો તારો છે; ત્યાંથી ત્રણ જોજન ઊંચપણે બૃહસ્પતિનો તારો છે, ત્યાંથી ત્રણ જોજન ઊંચપણે મંગળનો તારો છે, ત્યાંથી ત્રણ જોજન ઊંચપણે શનિશ્ચરનો તારો છે, એમ નવસેં જોજન લગી જ્યોતિષચક્ર છે. તે ઉપર અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડી ઊંચપણે પહેલું સુધર્મ નામે અને બીજું ઈશાન નામે દેવલોક છે. એકેકું અર્ધચંદ્રમાને આકારે છે, બે મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, પહેલામાં બત્રીશ લાખ વિમાન છે, બીજામાં અઠાવીશ લાખ વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન ઉપર ત્રીજું સનત્કુમાર અને ચોથું માર્હેદ્ર એ બે દેવલોક છે. એકેકું અર્ધચંદ્રમાને આકારે છે, બે મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે. ત્રીજામાં બાર લાખ અને ચોથામાં આઠ લાખ વિમાન છે. તે ઉપર અસંખ્યાતા જોજન ઊંચે પાંચમું બ્રહ્મલોક દેવલોક છે. એકલું પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં ચાર લાખ વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન ઉપર છઠું લાંતક દેવલોક છે. એકલું પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં પચાસ હજાર વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન ઉપર સાતમું મહાશુક દેવલોક છે. એકલું પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં ચાલીસ હજાર વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન ઉપર આઠમું સહસ્રાર દેવલોક છે. એકલું પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં છ હજાર વિમાન છે, ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન ઉપર નવમું આણત અને દશમું પ્રાણત એ બે દેવલોક જોડાજોડ છે. એકેકું અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે, બે મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, બેમાં મળીને ચારસો વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન ઉપર અગ્યારમું આરણ અને બારમું અચ્યુત એ બે દેવલોક જોડા જોડ છે. એકેકું અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે, બે મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે. બેમાં મળી ત્રણસો વિમાન છે, ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન ઉપર નવ ત્રૈવેચક છે. તેના-નામ ભદ્રે, સુભદ્રે, સુજાએ, સુમાણસે, પિયદંસણે, સુદંસણે, આમોહે, સુપડિબદ્રે,

જસોઘરે, તેની ત્રણ ત્રિક છે. તે ગાગર બેડાને આકારે છે. તેમાં પહેલી ત્રિકમાં એકસો અગિયાર વિમાન છે, બીજી ત્રિકમાં એકસો સાત વિમાન છે, અને ત્રીજી ત્રિકમાં એકસો વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન ઊંચપણે પાંચ અનુત્તર વિમાન છે, તેનાં નામ- વિજય, વિજયંત, જયંત, અપરાજિત, સર્વાર્થસિદ્ધ તે સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનની ધ્વજા થકી બાર જોજન ઊંચપણે મુક્તિશિલા છે. તે મુક્તિશિલા કેવી છે ? પિસ્તાલીસ લાખ જોજનની લાંબી પહોળી ગોળાકાર છે. મધ્યે આઠ જોજનની જાડી છે, ઊતરતા છેડે માખીની પાંખ થકી અધિક પાતળી છે, ઊજળી, ગોખીર, શંખ, ચંદ્ર, અંકરત્ન, રૂપાનો પટ, મોતીના હાર, ક્ષીરસાગરના પાણી થકી પણ અધિક ઊજળી છે. તે સિદ્ધશિલા ઉપર એક જોજન તેના છેદ્યા ગાઉના છઠ્ઠા ભાગને વિષે સિદ્ધ ભગવંતજી બિરાજી રહ્યા છે. તે સ્વામી કેવા છે ? અવર્ણો, અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ, અવિનાશી, ભૂખ નહિ, દુઃખ નહિ, રોગ નહિ, શોક નહિ, જન્મ નહિ, જરા નહિ, મરણ નહિ. કાયા નહિ, કર્મ નહિ, અનંત અનંત સુખની લહેરમાં બિરાજી રહ્યા છે. ધન્ય સ્વામીનાથ ! આપ ત્યાં બિરાજો છો, હું અપરાધી દીનક્રિંકર ગુણહીન અહીં બેઠો છું. આપના કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન સંબંધી * અવિનય, આશાતના, અભક્તિ અપરાધ કર્યો હોય તો મન, વચન, કાયાએ કરી, હાથ જોડી, મસ્તક નમાવી ભુજો ભુજો કરી ખમાવું છું. (તિક્ષ્ણુત્તોનો પાઠ ત્રણ વખત કહેવો.)

૫૦૦ ધનુષ્યની અવગાહનાવાળા સિદ્ધ થયા તે ૩૩૩ ધનુષ્ય ૩૨ આંગળ પ્રમાણ ક્ષેત્ર અવગાહી રહેલ છે. ૭ હાથના સિદ્ધ થયા તે ૪ હાથને ૧૬ આંગળ પ્રમાણ ક્ષેત્ર અવગાહી રહેલ છે અને ૨ હાથના સિદ્ધ થયા તે ૧ હાથ ને આઠ આંગુલ પ્રમાણ ક્ષેત્રને અવગાહીને રહેલ છે - જ્યાં એક સિદ્ધ ત્યાં અનંતા સિદ્ધ અને જ્યાં અનંતા સિદ્ધ ત્યાં એક સિદ્ધ એમ સિદ્ધ સિદ્ધમાં અંતર નથી અને તેઓ જગ્યા રોકતા નથી.

* સિદ્ધ ભગવંતોને ચારિત્ર, તપ કે વીર્ય કાંઈ ન હોય, તેમને ફક્ત અનંતજ્ઞાન અને અનંતદર્શન જ હોય છે.

પાઠ : ૩૦ : ત્રીજા ખામણા
(કેવલી ભગવંતોને)

ત્રીજા ખામણા પંચ મહાવિદેહક્ષેત્રને વિષે બિરાજતાં જયવંતા કેવલી ભગવંતોને કરું છું. તે સ્વામી જઘન્ય હોય તો બે કોડ અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો નવ કોડ કેવલી. એ સર્વને મારી તમારી સમય સમયની વંદના હોજો.

તે સ્વામી કેવા છે ? મારા તમારા મન મનની વાત જાણી દેખી રહ્યા છે. ઘટ ઘટની વાત જાણી દેખી રહ્યા છે. સમય સમયની વાત જાણી દેખી રહ્યા છે. ચૌદ રાજલોક અંજલિ જલ પ્રમાણે જાણી દેખી રહ્યા છે. તેમને અનંતજ્ઞાન છે, અનંતદર્શન છે, અનંત ચારિત્ર છે, અનંતતપ છે, અનંતધૈર્ય છે, અનંતવીર્ય છે. એ છ (ષટે) ગુણે કરી સહિત છે. ચાર કર્મ ધનઘાતી ક્ષય કર્યા છે. બાકીના ચાર કર્મ બળેલી દોરડી સમાન પાતળા પાડ્યા છે. મુક્તિ જવાના કામી થકા સ્વામી વિચરે છે. ભવ્ય જીવોના સંદેહ ભાંગે છે. સજોગી, સશરીરી, કેવલજ્ઞાની, કેવલદર્શની, યથાપ્યાત ચારિત્રના ધરણહાર છે. ક્ષાયિક-સમકિત, શુકલધ્યાન, શુકલલેશ્યા, શુભધ્યાન, શુભજોગ, પંડિતવીર્ય આદિ અનંત ગુણે કરી સહિત છે.

ધન્ય સ્વામીનાથ ! આપ ગામ, નગર, રાયહાણી, ખેડ, કવડ, પુર, પાટણને વિષે જ્યાં જ્યાં દેશના દેતાં થકા વિચરતાં હશે, ત્યાં ત્યાં રાઈસર, તલવર, માડંબિય, કોડંબિય, શેઠ, સેનાપતિ, ગાથાપતિ સ્વામીની દેશના સાંભળી કર્ણ પવિત્ર કરતા હશે તેમને ધન્ય છે, સ્વામીના દર્શન દેદાર કરી નેત્ર પવિત્ર કરતા હશે તેમને ધન્ય છે, સ્વામીને અશનાદિક ચૌદ પ્રકારનું દાન દઈ કર પવિત્ર કરતા હશે તેમને પણ ધન્ય છે.

ધન્ય સ્વામીનાથ ! આપશ્રી પંચ મહાવિદેહક્ષેત્રને વિષે બિરાજો

છે, હું અપરાધી, દીનક્રિકર, ગુણહીન અહીં બેઠો છું. આજના દિવસ સંબંધી આપના કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, યથાખ્યાત ચારિત્ર, અને તપને વિષે અવિનય, આશાતના, અભક્તિ અપરાધ થયો હોય; તો હાથ જોડી, માન મોડી મસ્તક નમાવી ભુજો ભુજો કરી ખમાવું છું.

પાઠ : ૩૧ : ચોથા ખામણા

(ગણધરજી, આચાર્યજી, ઉપાધ્યાયજીને)

ચોથા ખામણા ગણધરજી આચાર્યજી ઉપાધ્યાયજીને કરું છું. ગણધરજી બાવનગુણે કરી સહિત છે. આચાર્યજી છત્રીસ ગુણે કરી સહિત છે. ઉપાધ્યાયજી પચીસ ગુણેથી સહિત છે. તેમને કરવાના છે. મારા તમારા ધર્મગુરુ, ધર્માચાર્ય, ધર્મ ઉપદેશના દાતાર મહાપુરુષ પંડિતરાજ, મુનિરાજ, ગીતાર્થ, બહુસૂત્રી, સૂત્ર સિદ્ધાંતના પારગામી, તરણ તારણતારણી નાવા સમાન, સફરી જહાજ સમાન, રત્ન ચિંતામણિ સમાન, પાર્શ્વમણિ સમાન, જિનશાસનના શણગાર, ધર્મના અગ્રેસર, ધર્મના નાયક, ધર્મના મુખી, સંઘના નાયક, સંઘના મુખી આદિ અનેક શુભોપમાએ કરી બિરાજમાન હતા. પૂજ્ય સાહેબ શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ, અગ્નિભૂતિ, વાયુભૂતિ, વ્યક્તજી, સુધર્માસ્વામી, મંડિતજી, મૌર્યપૂત્ર, અકંપિતજી, અચલબ્રાતા, મેતાર્ય, પ્રભાસ, આદિ ગણધરો તથા જંબુસ્વામી, પ્રભવસ્વામી, સ્વયંપ્રભસ્વામી યુગભદ્રસ્વામી સંભૂતિવિજયસ્વામી, ભદ્રબાહુસ્વામી, સ્થુલિભદ્ર સ્વામી, તથા સૂત્રો લિપિબદ્ધ કરનાર દેવર્ષિગણિ ક્ષમા શ્રમણ આદિ પૂર્વધરો, તેમજ ધર્મના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખાવનાર લવજીઋષિ, ધર્મસિંહજી મહારાજ તથા ધર્મદાસજી મહારાજશ્રી આદિ મહાપુરુષો

૬ તથા તેમની પાટાનુપાટે જે સાધુ-સાધ્વી... આલોવી પડિક્કમ્મી નિન્દી નિશલ્ય થઈ, મોક્ષગતિમાં તથા પ્રાયઃ દેવલોકે પધાર્યા છે, તે બધાનો આપણા ઉપર મહાન ઉપકાર છે.

આજ વર્તમાનકાળે તરણ તારણતારણી નાવા સમાન, સફરી, જહાજ સમાન, રત્નચિંતામણિ સમાન, જિનશાસનના શણગાર, ધર્મના અગ્રેસર, ધર્મના નાયક, સંઘના મુખી, સંઘના નાયક આદિ અનેક શુભોપમાએ કરી જે જે આચાર્યજી ઉપાધ્યાયજીઓ વીતરાગ-દેવની આજ્ઞામાં બિરાજતા હોય તે સર્વને મારી તમારી સમય સમયની વંદણા હોજો. તે સ્વામિ કેવા છે ? શુદ્ધ પંચ મહાવ્રતના પાલણહાર, પાંચ સમિતિથી સમિતા, ત્રણ ગુપ્તિએ ગુપ્તા છકાયના પીયર, છકાયના પાલણહાર; સાત ભયના ટાળનાર, આઠ મદના ગાળનાર, નવવાડ વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યના પાળનાર, દશવિધ યતિધર્મના અજવાળિક, અગિયાર શ્રાવકની અને બાર સાધુની પડિમાના જાણ બાર ભેદે તપશ્ચર્યાના કરણહાર, સત્તર ભેદે સંયમના ધરણહાર, વીસઅસમાધિ દોષના ટાલણહાર, બાવીસ પરિષહના જિતણહાર; સત્તાવીશ સાધુજીના ગુણે કરી સહિત, તેત્રીસ આશાતનાના ટાલણહાર, ૪૨-૪૭-૯૬ દોષ રહિત આહાર પાણીના લેવણહાર; બાવન અનાચારના ટાલણહાર, સચેતના ત્યાગી, અચેતના ભોગી; કંચન-કામિનીના ત્યાગી, માયા મમતાના ત્યાગી, મહા વૈરાગી, સમતાના સાગર, દયાના આગર; આદિ અનેક ગુણે કરી સહિત છે.

ધન્ય ગુરુ ભગવંતો ! આપશ્રી ગામ, નગર, રાયહાણી, પુર, પાટણને વિષે બિરાજો છો. હું અપરાધી, દીનકિંકર, ગુણહીન અહીં બેઠો છું. આજના દિવસ સંબંધી આપના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપને વિષે અવિનય, અભકિત આશાતના, અપરાધ થયો હોય, તો હાથ જોડી, માન મોડી, મસ્તક નમાવી પંચઅંગ નમાવી ભુજો ભુજો કરી ખમાવું છું.

પાઠ : ૩૨ : પાંચમા ખામણા

(સાધુ-સાધ્વીજીઓને)

પાંચમા ખામણા પાંચ ભરત, પાંચ ઐરવત, પાંચ મહાવિદેહ; એ અઢીદ્વીપ ક્ષેત્રને વિષે બિરાજતા સાધુ-સાધ્વીજીઓને કરું છું. તેઓ જ્ઞાન્ય હોય તો બે હજાર કોડ સાધુ-સાધ્વી, અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો નવ હજાર કોડ સાધુ-સાધ્વી તેમને મારી તમારી સમય-સમયની વંદના હોજો.

તે સ્વામી કેવા છે ! પાંચ મહાવ્રતના પાલણહાર છે, પાંચ સમિતિએ અને ત્રણ ગુપ્તિએ સહિત, છ કાયના પિયર, છ કાયના નાથ, સાત ભયના ટાલણહાર, આઠ મદના ગાલણહાર, નવ વાડ વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યના પાલણહાર, દશવિધ યતિધર્મના અજવાલિક, અગિયાર શ્રાવકની તથા બાર ભિક્ષુની પડિમાના જાણ, બાર ભેદે તપશ્ચર્યાના કરણહાર, સત્તર ભેદે સંયમના ધરણહાર, વીસ અસમાધિના ટાલણહાર, બાવીશ પરિષહના જિતણહાર, સત્તાવીશ સાધુજીના ગુણે કરી સહિત, તેત્રીસ આશાતનાના ટાલણહાર, ૪૨-૪૭-૯૬ દોષ રહિત આહાર પાણીના લેવણહાર, બાવન અનાચારના ટાલણહાર, સચેતના ત્યાગી, અચેતના ભોગી, કંચન-કામિનીના ત્યાગી, માયા મમતાના ત્યાગી, મહાવૈરાગી, સમતાના સાગર, દયાના સાગર આદિ અનેક ગુણે કરી સહિત છે.

ધન્ય સ્વામીનાથ ! આપશ્રી ગામ, નગર, રાયહાણી, પુર, પાટણને વિષે બિરાજો છો. હું અપરાધી, દીનકિંકર, ગુણહીન અહીં બેઠો છું. આજના દિવસ સંબંધી આપના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપને વિષે અવિનય, અભક્તિ, આશાતના, અપરાધ થયો હોય, તો હાથ જોડી, માન મોડી, મસ્તક નમાવી પંચ અંગ નમાવી ભુજો ભુજો કરી ખમાવું છું.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

(અહીં સાધુ-સાધ્વીજી બિરાજતાં હોય, તો તેમની પાસે જઈ નીચેની ગાથા બોલી ત્રણ વખત વિધિપૂર્વક વંદના કરવી.)
સાધુ વંદે તે સુખીયા થાય, ભવો ભવનાં તો પાતક જાય;
ભાવ ધરીને વંદે જેહ, વહેલો મુક્તિમાં જાશે તેહ.

પાઠ : ૩૩ : છટ્ટા ખામણા

(શ્રાવક-શ્રાવિકાજીઓને)

છટ્ટા ખામણા અઢીઢીપ માંહેના સંખ્યાતા, અઢીઢીપ બહારના અસંખ્યાતા x શ્રાવક-શ્રાવિકાજીઓને કરું છું. તે શ્રાવક-શ્રાવિકાજીઓ કેવા છે ?

મુજથી, તમથી, દાને, શીલે, તપે, ભાવે ગુણે કરી અધિક છે. બે વખત આવશ્યક પ્રતિક્રમણના કરનાર છે. મહિનામાં બે, ચાર છ પૌષઘના કરનાર છે. સમક્તિ સહિત બાર વ્રતધારી, અગિયાર પડિમાના સેવણહાર છે. ત્રણ મનોરથના ચિંતવનાર છે. (૧) x ક્યારે આરંભ અને પરિગ્રહ ઓછો કરું. (૨) ક્યારે સંયમ અંગીકાર કરું. (૩) ક્યારે સંધારો કરી પંડિત મરણે મરું. દૂબળા-પાતળા જીવની દયાના આણનાર છે, જીવ, અજીવ આદિ નવ તત્ત્વના જાણનાર છે. શ્રાવકજીના એકવીશ ગુણે સહિત છે. પર ધન પત્થર સમાન લેખે છે. પરસ્ત્રી માતા - બેન સમાન લેખે છે.

x મનુષ્યો સંખ્યાતા જ હોય છે, તેથી શ્રાવક-શ્રાવિકા સંખ્યાતા હોવા જોઈએ, પણ અઢી ઢીપની બહારના તિર્યચો પણ શ્રાવકના વ્રતો ધારણ કરે છે. આ તિર્યચોને ચંદ્રસૂર્યના માંડલા વગેરેને જોવાથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેઓ દેશવિરતિ ધર્મની પાલના કરે છે. આ હિસાબે શ્રાવક-શ્રાવિકા અસંખ્યાત કહેલ છે.

(બહેનો માટે પરપુરુષ પિતા-ભાઈ સમાન એમ બોલવું) દૃઢધર્મી 'પ્રિયધર્મી', દેવતાના ડગાવ્યા ડગે નહિ એવા છે, ધર્મનો રંગ હાડ-હાડની મિંજાએ લાગ્યો છે. એવા શ્રાવક શ્રાવિકાજી સંવર, પૌષધ, પ્રતિક્રમણમાં બિરાજતા હશે, તેમનો આજના દિવસ સંબંધી અવિનય, અભક્તિ આશાતના, અપરાધ કર્યો હોય તો હાથ જોડી, માન મોડી, મસ્તક નમાવી ભુજો ભુજો કરી ખમાવું છું.

સાધુ-સાધ્વીજીઓને વાંદુ છું. શ્રાવક-શ્રાવિકાજીઓને ખમાવું છું. સમકિતદૃષ્ટિ જીવોને ખમાવું છું. ઉપકારી ભાઈ-બહેનોને ખમાવું છું તથા ચોરાશી લાખ જીવાયોનિના જીવોને ખમાવું છું.

ચોરાશી લાખ જીવાયોનિ - સૂત્ર

સાત લાખ પૃથ્વીકાય, સાત લાખ અપકાય, સાત લાખ તેઉકાય, સાત લાખ વાઉકાય, દશ લાખ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય, ચૌદ લાખ સાધારણ વનસ્પતિકાય, બે લાખ બેઈન્દ્રિય, બે લાખ તેઈન્દ્રિય, બે લાખ ચૌરેન્દ્રિય, ચાર લાખ નારકી, ચાર લાખ દેવતા, ચાર લાખ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ચૌદ લાખ મનુષ્યની જાતિ (કુલ ૮૪ લાખ જીવાયોનિ)

આ ચોરાશી લાખ જીવાયોનિના જીવોને મારા જીવે, તમારા જીવે હાલતાં-ચાલતાં, ઊઠતાં-બેસતાં, જાણતાં-અજાણતાં, હણ્યા હોય; હણાવ્યા હોય, છેદ્યા હોય, ભેદ્યા હોય, પરિતાપના-કિલામના ઉપજાવી હોય, તો અરિહંત, અનંત સિદ્ધ ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પાઠ : ૩૫ : ક્ષમાપના-સૂત્ર

(અનુષ્ટુપ છંદ)

ખામેમિ સવ્વે જીવા, સવ્વે જીવા વિ ખમન્તુ મે
મિત્તી મે સવ્વભૂએસુ, વેરં મજ્જં ન કેણઈ. ૧
એવમહં આલોઈયં, નિંદિયં ગરહિયં - દુગંછિયં,
સમ્મં તિવિહેણં પડિક્કંતો, વન્દામિ જિણે ચઉવ્વીસં. ૨

ખામેમિ	-	ખમાવું છું,
સવ્વે	-	સર્વ (બધાં)
જીવા	-	જીવોને
સવ્વે	-	સર્વ
જીવા	-	જીવો
ખમન્તુ	-	મારા અપરાધની ક્ષમા કરે.
મે	-	મને
મિત્તી	-	(કિમ કે) મિત્રતા છે.
મે	-	મારી
સવ્વભૂએસુ	-	બધા જીવોથી
વેરં	-	વૈરભાવ (શત્રુતા)
મજ્જં	-	મારે
ન	-	નથી
કેણઈ	-	કોઈની સાથે
એવ	-	આ રીતે
મહં	-	હું
આલોઈયં	-	આલોચના કરીને
નિંદિયં	-	આત્મ સાક્ષીએ નિંદા કરીને
ગરહિયં	-	ગુરુ સાક્ષીએ ગર્હા કરીને

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

દુર્ગંધિયં	- જુગુપ્સા (ગ્લાનિ-ઘૃણા) કરીને
સમ્મં	- સમ્યક્ પ્રકારે
તિવિહેણ	- ત્રણે યોગોથી
પડિક્કંતો	- પાપકર્મોથી નિવૃત્ત થઈને
વંદામિ	- વંદન કરું છું
જિણ	- અરિહંત ભગવંતોને
ચઉવ્વીસં	- ચોવીસે

ઈતિ અતિચાર આલોવ્યા; પડિક્કમ્યા, નિંદા, ગહર્યા નિ:શલ્ય થયા. વિશેષ વિશેષે અરિહંત, સિદ્ધ, કેવલી, ગણધરજી, આચાર્યજી, ઉપાધ્યાયજી, સાધુ, સાધ્વી, ગુરુ આદિને ભુજો-ભુજો કરી ખમાવ્યા છે.

(આ સ્થાને પ્રતિક્રમણ સૂત્રનો ત્રીજો 'દ્વાદશાવર્ત' ગુરુવંદન સૂત્ર' નો "પાઠ ઈચ્છામિ ખમાસમણો ! વંદિઉં..... થી.....વોસિરામિ." સુધી. બે વાર ઉત્કટુક આસને બોલવો. (ત્યાર પછી)

સ્વામીનાથ ! સામાયિક એક, ચઉવીસત્યો બે, વંદના ત્રણ અને પ્રતિક્રમણ ચાર. આ ચાર આવશ્યક પૂરાં થયાં. એને વિષે શ્રી વીતરાગદેવની આજ્ઞામાં કાનો, માત્રા, મીંડુ, પદ, અક્ષર, ગાથા, સૂત્ર, ઓછું, અધિક, વિપરીત ભણાયું હોય, તો અરિહંત, અનંત સિદ્ધ ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

(ઈતિ ચોથો પ્રતિક્રમણ આવશ્યક સમાપ્ત)

(પ) કાઉસ્સગ્ગ આવશ્યક

(અહીં ઊભા થઈને સવિધિ વંદના કરીને પાંચમા આવશ્યકની આજ્ઞા માંગવી.)

દેવસિય	- દિવસ સંબંધી
પાયચ્છિત્ત	- પ્રાયચ્છિત્ત (સ્થાન, અતિચારો)ની
વિશુદ્ધનાર્થ	- વિશેષ શુદ્ધિ કરવા માટે
કરેમિ	- કરું છું
કાઉસ્સગ્ગં	- કાયોત્સર્ગ (શરીરના વ્યાપારનો ત્યાગ)

ભૂમિકા :

- (ક) અહીં 'નમસ્કાર મંત્ર'નો પાઠ. (ત્યાર પછી)
- (ખ) કરેમિ ભન્તે ! સામાઈયં.....'જાવ' પઞ્જુવાસામિ.
- (ગ) ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં.....'જાવ' જં ખંડિયં, જં વિરાહિયં તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.
- (ઘ) તસ્સ ઉત્તરી કરણેણં..... 'જાવ' અપ્પાણં વોસિરામિ.

● કાયોત્સર્ગ ●

દેવસિય પ્રતિક્રમણમાં ચાર "લોગસ્સ"નો કાયોત્સર્ગ કરવો.
રાત્રિ પ્રતિક્રમણમાં ચાર લોગસ્સનો કાયોત્સર્ગ કરવો.

કોઈ કોઈ સંપ્રદાયમાં 'ધર્મધ્યાન'નો કાઉસ્સગ્ગ પણ થાય છે તેથી અહીં આપેલ છે.

નોંધ:

પક્કિમ	પ્રતિક્રમણમાં	૮ અથવા ૧૨ લોગસ્સનો	કાઉસ્સગ્ગ કરવો.
ચૌમાસી	પ્રતિક્રમણમાં	૧૨ અથવા ૨૦ લોગસ્સનો	કાઉસ્સગ્ગ કરવો.
સંવત્સરી	પ્રતિક્રમણમાં	૨૦ અથવા ૪૦ લોગસ્સનો	કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

ધર્મધ્યાનનો કાઉસ્સગ્ગ

સેકિંતં ધમ્મજાણે ?	- ધર્મધ્યાન તે શું છે ?
ધમ્મજાણે ચઉવ્વિહે	- ધર્મધ્યાન ચાર પ્રકારનાં છે.
ચઉપ્પડિયારે	- તે દરેકનાં ચાર ચાર પડભેદ.
પત્તત્તે	- પ્રરૂપ્યા.
તં જહા	- તે આ પ્રમાણે,
આણાવિજએ	- આજ્ઞાનો વિચાર ચિંતવવો.
અવાયવિજએ	- દુઃખનો વિચાર ચિંતવવો.
વિવાગવિજએ	- જીવ સુખ-દુઃખ શાથી ભોગવે છે;
	- તેનો વિચાર ચિંતવવો.
સંઠાણવિજએ	- લોકના આકારનો વિચાર ચિંતવવો.
ધમ્મસ્સ ણં ઝાણસ્સ	- ધર્મધ્યાનના
ચત્તારિ લક્ખણા પત્તત્તા	- ચાર લક્ષણ પ્રરૂપ્યા
તં જહા	- તે આ પ્રમાણે,
આણારુઠ્ઠ	- આજ્ઞાની રુચિ.
નિસ્સગ્ગરુઠ્ઠ	- શ્રદ્ધાની રુચિ.
ઉવએસરુઠ્ઠ	- ઉપદેશની રુચિ.
સુત્તરુઠ્ઠ	- સૂત્ર-સિદ્ધાંતની રુચિ.
ધમ્મસ્સ ણં ઝાણસ્સ	- ધર્મધ્યાનના
ચત્તારિ આલંબણા પત્તત્તા	- ચાર આલંબન પ્રરૂપ્યા.
તં જહા	- તે આ પ્રમાણે,
વાયણા	- વાંચવું.
પુચ્છણા	- પૂછવું.
પરિયટ્ઠણા	- શીખેલું સંભાળવું.

- ધમ્મકહા - ધર્મકથા કરવી.
 ધમ્મસ્સ ણં ઝાણસ્સ - ધર્મધ્યાનની,
 ચત્તારિ અણુખ્પેહાઓ - ચાર અનુપ્રેક્ષાઓ, (વિચારણા)
 પત્તતાઓ - પ્રરૂપી
 તં જહા - તે આ પ્રમાણે,
 એગચ્યાણુખ્પેહા - એકલાપણાનો વિચાર ચિંતવવો.
 (કે-આ જીવ એકલો આવ્યો છે;
 અને એકલો જ જશે.)
- અણિચ્યાણુખ્પેહા - અનિત્યપણાનો વિચાર ચિંતવવો
 (કે-સંસાર અનિત્ય છે. વગેરે)
- અસરણાણુખ્પેહા - અશરણપણાનો વિચાર ચિંતવવો.
 (કે-સંસારમાં કોઈ કોઈને ત્રાણ-
 શરણભૂત નથી. વગેરે)
- સંસારાણુખ્પેહા - સંસાર વિષે વિચાર ચિંતવવો.
 (કે-સંસાર કેવો વિચિત્ર છે.
 વગેરે)

આ ધર્મધ્યાનનો સૂત્ર પાઠ કહ્યો હવે તેના અર્થ કહે છે.

ધર્મધ્યાનના પહેલા ચાર ભેદ

- (૧) આણાવિજએ (૨) અવાયવિજએ
 (૩) વિવાગવિજએ (૪) સંઠાણવિજએ

પહેલો ભેદ - આણાવિજએ :

આણાવિજએ કહેતાં વીતરાગદેવની આજ્ઞાનો વિચાર

ચિંતવવો. વીતરાગદેવની આજ્ઞા એવી છે કે - સમકિત સહિત શ્રાવકના બાર વ્રત, અગિયાર પડિમા, સાધુજીનાં પાંચ મહાવ્રત તથા બાર ભિક્ષુની પડિમા, શુભધ્યાન. શુભજોગ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને છકાય જીવની રક્ષા : એ વીતરાગદેવની આજ્ઞા આરાધવી. તેમાં સમય માત્રનો પ્રમાદ ન કરવો. ચતુર્વિધ સંઘના ગુણકીર્તન કરવા. આ ધર્મધ્યાનનો પહેલો ભેદ કહ્યો.

બીજો ભેદ - અવાયવિજએ :

અવાયવિજએ કહેતાં - જીવ સંસારમાં દુઃખ શા માટે ભોગવે છે ? તેનો વિચાર ચિંતવવો. તેનો વિચાર એ છે કે - મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય, અશુભયોગ, અઢાર પાપસ્થાનક અને છકાય જીવની હિંસા. એથી કરીને જીવ દુઃખ પામે છે. માટે એવું દુઃખનું કારણ જાણી, એવો આશ્રવમાર્ગ ત્યાગી, સંવરમાર્ગ આદરવો. જેથી જીવ દુઃખ ન પામે. આ ધર્મધ્યાનનો બીજો ભેદ કહ્યો.

ત્રીજો ભેદ - વિવાગવિજએ :

વિવાગવિજએ કહેતાં-જીવ સંસારમાં સુખ અને દુઃખ ભોગવે છે તે શા થકી ? તેનો વિચાર ચિંતવવો. તેનો વિચાર એ છે કે - જીવે જેવે રસે કરી પૂર્વે જેવાં શુભાશુભ જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મ ઉપાર્જન કર્યાં છે, તે શુભાશુભ કર્મના ઉદયથી, જીવ તે પ્રમાણે સુખ અને દુઃખ અનુભવે છે. તે અનુભવતાં થકા કોઈ ઉપર રાગ-દ્વેષ ન આણી, મમતાભાવ રાખી, મન, વચન, કાયાના શુભ યોગ સહિત શ્રી જૈનધર્મને વિષે પ્રવર્તીએ. જેથી નિરાબાધ પરમસુખને પામીએ. આ ધર્મધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ કહ્યો.

ચોથો ભેદ - સંઠાણવિજએ : -

સંઠાણવિજએ કહેતાં-ત્રણ લોકના આકારનો વિચાર ચિંતવવો. ત્રણ લોકના આકારનું સ્વરૂપ સુપર્ણીક (= સરાવલા) ને આકારે છે. લોક જીવ-અજીવથી સંપૂર્ણ ભર્યો છે. મધ્યભાગે અસંખ્યાતા જોજનની કોડા-કોડી પ્રમાણે તિચ્છાલોક છે. તેમાં અસંખ્યાતા દ્વીપ-સમુદ્ર છે. અસંખ્યાતા વાણવ્યંતરના નગરો છે. અસંખ્યાતા જ્યોતિષીના વિમાનો છે તથા અસંખ્યાતી દેવતાની રાજધાનીઓ છે. તેને મધ્યભાગે અઢીદ્વીપ છે. તેમાં જઘન્ય તીર્થંકર વીસ અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો ૧૬૦ અથવા ૧૭૦. જઘન્ય બે કોડ કેવલી અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો નવ કોડ કેવલી તથા જઘન્ય બે હજાર કોડ સાધુ-સાધ્વી અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો નવ હજાર કોડ સાધુ-સાધ્વી તેમને વંદામિ, નમંસામિ, સક્કારેમિ, સમ્માણેમિ, કલ્લાણં, મંગલં, દેવયં, ચેઈયં, પશ્ચુવાસામિ તેમજ તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતા શ્રાવક-શ્રાવિકાજીઓ છે, તેમના ગુણગ્રામ કરવા.

તિચ્છાલોકથી અસંખ્યાત ગુણો અધિક (મોટો) ઉર્ધ્વલોક છે. તેમાં બાર દેવલોક; નવ ત્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાન છે. તે સર્વ મળીને કુલ ચોરાશી લાખ, સત્તાણું હજાર, ત્રેવીશ (૮૪,૯૭,૦૨૩) વિમાનો છે. તે ઉપર (લોકાત્રે) સિદ્ધક્ષેત્ર છે. ત્યાં સિદ્ધ ભગવંતજી નિરંજન, નિરાકાર બિરાજી રહ્યા છે. તેમને વંદામિ, નમંસામિ, સક્કારેમિ, સમ્માણેમિ, કલ્લાણં, મંગલ, દેવયં, ચેઈયં, પશ્ચુવાસામિ.

તે ઉર્ધ્વલોકથી કાંઈક વિશેષ અધિક (મોટો) અધોલોક છે. તેમાં સાત નરકના ચોરાશી લાખ નરકવાસા છે. સાત કરોડ બહોંતેર લાખ ભવનપતિના ભવનો છે.

એવા ત્રણે લોકના સર્વ સ્થાનોમાં (પાંચ અનુત્તર વિમાનનાં દેવો સિવાય) સમકિત રહિત કરણી કરીને, આ જીવે અનંતીવાર જન્મ-મરણે કરી સ્પર્શી મૂક્યા છે. તો પણ આ જીવનો પાર આવ્યો નહિ. એવું જાણી સમકિત સહિત શ્રુત (જ્ઞાન, દર્શન) અને ચારિત્ર ધર્મની આરાધના કરવી. જેથી અજર, અમર, નિરાબાધ, પરમ સુખને પામીએ. આ ધર્મધ્યાનનો ચોથો ભેદ કહ્યો.

ઈતિ ધર્મધ્યાનનો કાઉસ્સગ્ગ સમાપ્ત

(ક) અહીં કાઉસ્સગ્ગ પાળીને સામાયિક સૂત્રનો પાંચમો પાઠ “ચતુર્વિંશતિ સ્તવ-લોગસ્સ સૂત્ર” કાવ્યરૂપે બોલીને તીર્થકરોના ગુણકીર્તન કરવા.

(ખ) ત્યાર પછી “દ્વાદશાવર્ત ગુરુવંદના સૂત્ર” પ્રતિક્રમણ સૂત્રનો ત્રીજો પાઠ-ઈચ્છામિ ખમાસમણો ! થી વોસિરામિ. સુધીનો પાઠ બે વાર ઉભડક (ઉત્કટુક) આસને બોલવો.

સ્વામીનાથ ! સામાયિક એક, ચઉવીસત્યો બે, વંદના ત્રણ, પ્રતિક્રમણ ચાર અને કાઉસ્સગ્ગ પાંચ. આ પાંચે આવશ્યક પૂરાં થયાં. એને વિષે શ્રી વીતરાગદેવની આજ્ઞામાં કાનો, માત્રા, મીંદુ, પદ, અક્ષર, ગાથા, સૂત્ર, ઓઘું, અધિક, વિપરીત ભણાયું હોય, તો અરિહંત, અનંત સિદ્ધ ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

પચ્ચકખાણ આવશ્યક

(પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજીઓ બિરાજતા હોય તો તેમને સવિધિ ત્રણ વંદના કરી અને ‘પચ્ચકખાણ ફરમાવશોજી’ એમ વિનંતિ કરી અને પચ્ચકખાણ કરવા. પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી બિરાજતા ન હોય તો વડિલ શ્રાવકજીને વિનંતિ કરવી અને કોઈ ન હોય તો પોતાની મેળે નીચે મુજબ પ્રત્યાખ્યાનનો પાઠ બોલી પચ્ચકખાણ કરવા.)

યૌવિહારના પરચક્રખાણ :-

ધારણા પ્રમાણે ચઉવ્વિહં પિ આહારં પરચક્રખામિ-અસણં; પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અત્રત્થાણાભોગેણં, સહસાગારેણં, મહત્તરાગારેણં, સર્વસમાહિ વત્તિયાગારેણં અપ્પાણં વોસિરામિ.

પ્રતિક્રમણ સમાપ્તિ - સૂત્ર

સ્વામીનાથ ! સામાયિક એક, ચઉવીસત્થો બે, વંદના ત્રણ, પ્રતિક્રમણ ચાર, કાઉસ્સગ્ગ પાંચ અને છઠ્ઠા પરચક્રખાણ. આ છ એ આવશ્યક પૂરાં થયા એને વિષે શ્રી વીતરાગદેવની આજ્ઞામાં કાનો, માત્રા, મીંડું, પદ, હસ્વ અક્ષર, ગાથા, સૂત્ર, ઓછું, અધિક, વિપરીત ભણાયું હોય, તો અરિહંત અનંતા સિદ્ધ ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

મિથ્યાત્વનું પ્રતિક્રમણ, અવ્રતનું પ્રતિક્રમણ, પ્રમાદનું પ્રતિક્રમણ, કષાયનું પ્રતિક્રમણ; અશુભયોગનું પ્રતિક્રમણ. આ સર્વ મળી ૮૨ બોલનું પ્રતિક્રમણ ૧૨૪ દોષ ટાળી સમીરીતે ન પડિકમ્યું હોય. એને વિષે અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, જાણતાં-અજાણતાં, મન, વચન, કાયાએ કરી કોઈ પણ પાપ દોષ લાગ્યો હોય, તો અરિહંત અનંતા સિદ્ધ ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

ગયા કાળનું પ્રતિક્રમણ, વર્તમાન કાળનો સંવર અને આવતાં કાળના પરચક્રખાણ. એને વિષે કોઈ પાપ દોષ લાગ્યો હોય, તો અરિહંત અનંતા સિદ્ધ ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

સમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા, અને આસ્થા. સાચાની શ્રદ્ધા, ખોટાનું વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

દેવ અરિહંત, ગુરુ નિર્ગથ, કેવલી ભાષિત દયામય ધર્મ. આ ત્રણ તત્વ સાર, સંસાર અસાર.

ભગવંત ! આપનો માર્ગ સત્ય છે.

તમેવ સચ્ચં ! તમેવ સચ્ચં !

કરેમિ મંગલં, મહામંગલં, થવ શુઈ મંગલં.

અહીં ત્રણ “નમોત્યુણં” બોલવા.

ક્ષેત્રવિશુદ્ધિની વિધિ :

પૌષ્ઠ, સંવર, યા સામાયિક ગ્રહણ કરેલ હોય. અને ૨૪ મિનિટ (= ૧ ઘડી) થઈ ગયેલ હોય, તો “ક્ષેત્રવિશુદ્ધિ” ની આજ્ઞા એમ બોલીને પૂર્વ તથા ઉત્તરદિશા (ઈશાનકોણ) તરફ મુખ કરીને સીમંધરસ્વામીને સવિધિ ત્રણ વંદના કરવી. (પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીઓ બિરાજતાં હોય તો તેઓને વંદના કરી આજ્ઞા લેવી.)

યથાશક્તિ ઊભા રહીને ‘સામાયિકસૂત્ર’ ના ૧ થી ૪ પાઠ બોલવા. ત્યારપછી કાઉસ્સગ્ગ કરવો. કાઉસ્સગ્ગમાં “ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં થી....તસ્સ આલોઉં” (કાઉસ્સગ્ગમાં ‘મિચ્છા મિ દુક્કડં’ શબ્દ બોલવો નહિ.) સુધી મનમાં બોલી પ્રગટ પણે “નમો અરિહંતાણં” બોલી કાઉસ્સગ્ગ પારવો. ત્યાર પછી “લોગસ્સ” બોલવો. ત્યાર પછી ડાબો ઢીંચણ ઊભો રાખીને “ત્રણ નમોત્યુણં” બોલવા.

ક્ષેત્રવિશુદ્ધિની વિધિ સમાપ્ત

પ્રતિક્રમણ કરવાની વિધિ

પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીઓ બિરાજતાં હોય તો સવિધિ ત્રણ વંદના કરી. “દેવસિય પ્રતિક્રમણ”ની આજ્ઞા માગવી, બિરાજમાન ન હોય તો ઈશાનકોણમાં સીમંધરસ્વામીને સવિધિ ત્રણ વંદના કરી આજ્ઞા લેવી. યથાશક્તિ પ્રતિક્રમણ ઊભા રહીને કરવું.

‘ઈચ્છામિણં ભંતે !’ અને ‘નમસ્કારમંત્ર’નો પાઠ બોલીને સવિધિ વંદના કરીને પહેલા આવશ્યકની આજ્ઞા એમ કહીને

(૧) સામાયિક આવશ્યકમાં ‘કરેમિ ભંતે !’ ‘ઈચ્છામિ ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં’ અને ‘તસ્સ ઉત્તરી કરણેણં’ ના પાઠ બોલી કાઉસ્સગ્ગ કરવો, કાઉસ્સગ્ગમાં ૯૯ અતિયાર બોલવા. (૯૯ અતિયાર ન આવડતાં હોય તો ૪ લોગસ્સ યા ૩૨ નમસ્કારમંત્રનો કાઉસ્સગ્ગ કરવામાં આવે છે.) ૯૯ અતિયારમાં “જં વાઈદ્દં...આદિ કામભોગાસંસપ્પઓગે ‘તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.’ સુધી બોલી ‘નમો અરિહંતાણં બોલી કાઉસ્સગ્ગ પાળવો. ત્યાર પછી ‘કાઉસ્સગ્ગમાં કાનો, માત્રા,... તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં. સુધીનો ‘કાઉસ્સગ્ગ શુદ્ધિ પાઠ’ બોલવો. અહીં પહેલો સામાયિક આવશ્યક સમાપ્ત થયો. ત્યાર પછી સવિધિ વંદના કરી બીજા આવશ્યકની આજ્ઞા એમ કહીને.

૨ ચઉવીસત્થો આવશ્યકમાં ‘લોગસ્સ’ નો પાઠ બોલવો. અહીં બીજો ‘ચઉવીસત્થો આવશ્યક’ સમાપ્ત થયો. ત્યાર પછી ત્રીજા આવશ્યકની આજ્ઞા એમ કહીને.

(૩) વંદના આવશ્યકમાં ‘ઈચ્છામિ ખમાસમણો ! આ પાઠ ઉત્કટુક આસને વિધિપૂર્વક બે વાર બોલવો. અહીં ત્રીજો આવશ્યક સમાપ્ત થયો. સવિધિ વંદના કરી ચોથા આવશ્યકની આજ્ઞા. એમ કહીને.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

(૪) પ્રતિક્રમણ આવશ્યકમાં ઊભા થઈને પાઠ : ૪ 'જ્ઞાનના અતિયાર' થી શરૂ કરી ક્રમશઃ પાઠ : ૨૧ સુધી બોલવા ત્યારપછી 'ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં જો મે * (બીજો પાઠ) 'નમસ્કાર મંત્ર' અને 'કરેમિ ભંતે' ના પાઠ બોલવા. ત્યારપછી જમણો ઢીંચણ ઊભો રાખી 'મંગલ સૂત્ર-માંગલિક' કહેવું, ત્યાર પછી શ્રમણસૂત્રની ભૂમિકારૂપે 'ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં, જો મે દેવસિંઓથી ત.મિ. દુક્કડં,' અને 'ઈચ્છામિ પડિક્કમિઉં ઈરિયાવહિયાએનો પૂરો પાઠ બોલી, "આલોચણા" બોલવી. ત્યાર પછી "પાંચ શ્રમણસૂત્ર" બોલવા. તે આ પ્રમાણે પહેલું શ્રમણસૂત્ર "શય્યા-સૂત્ર" બીજું શ્રમણસૂત્ર-"ગોચર-ચયાસૂત્ર" ત્રીજું શ્રમણસૂત્ર-"કાલ પ્રતિલેખના સૂત્ર" ચોથું શ્રમણસૂત્ર-"અસંયમસૂત્ર" પાંચમું શ્રમણ સૂત્ર "પ્રતિજ્ઞા સૂત્ર" પછી "ઈતિ અતિયાર આલોચ્યા બોલીને ઘરતી ઉપર બંને પગના ઢીંચણ સ્થાપીને ખામણા બોલવા.

દરેક ખામણાના અંતમાં બેઠા-બેઠા "વંદામિ...નમંસામિથી પશ્ચુવાસામિ" સુધી પૂરો પાઠ ત્રણ વાર બોલવો. પાંચમા ખામણા પૂરાં થયા પછી 'સાધુ વંદે તે સુખીયા થાય...' દોહો બોલી સવિધિ ત્રણ વંદના કરવી. ત્યાર પછી છઠ્ઠા ખામણા, 'ચોરાશી લાખ જીવાયોનિ તથા ખામેમિ સવ્વે જીવાની ગાથા બોલવી. ત્યારપછી બધાંની સાથે ખમત-ખામણા કરવા, ઈતિ અતિયાર આલોચ્યા બોલ્યા પછી સ્વામીનાથ ! સામાયિક એક આવશ્યક સમાપ્તિ પાઠ બોલવો. અહીં ચોથો પ્રતિક્રમણ આવશ્યક સમાપ્ત થયો. ફરી 'તિકખુત્તોના પાઠથી સવિધિ વંદના કરી પાંચમા આવશ્યકની આજ્ઞા, એમ કહીને.

પાંચમા કાઉસ્સગ્ગ આવશ્યકમાં (૧) 'દેવસિય પાયચ્છિતનો પાઠ, (૨) 'નમસ્કારમંત્ર', (૩) 'કરેમિભંતે !' (૪) 'ઈચ્છામિ

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

ઠામિ કાઉસ્સગ્ગં તથા (પ) તસ્સ ઉત્તરી સૂત્રના પાઠ બોલીને કાઉસ્સગ્ગ કરવો. કાઉસ્સગ્ગમાં 'ચાર લોગસ્સ'નો કાઉસ્સગ્ગ અથવા ધર્મધ્યાનનો (પરંપરા પ્રમાણે) કાઉસ્સગ્ગ કરવો, 'નમો અરિહંતાણં' પ્રગટપણે બોલીને કાઉસ્સગ્ગ પાળવો.

ત્યાર પછી 'લોગસ્સ-સૂત્ર' પ્રગટપણે બોલીને ઉત્કટુક આસને 'ઇચ્છામિ ખમાસમણો ! નો પાઠ બે વાર બોલવો. સ્વામીનાથ ! સામાયિક એક, આવશ્યક સમાપ્તિ પાઠ બોલવો. અહીં પાંચમો કાઉસ્સગ્ગ આવશ્યક સમાપ્ત થયો. 'તિક્ખુત્તો'નાં પાઠથી સવિધિ વંદના કરી છઠ્ઠા આવશ્યકની આજ્ઞા.' એમ કહીને....

(૬) પચ્ચકખાણ આવશ્યકમાં યથાશક્તિ પચ્ચકખાણ કરવા. ત્રણ નમોત્થુણં બોલવા.

દેશાવગાશિકની વિધિ

આ પ્રદેશમાં જે વિધિથી આ વ્રતનું પાલન થાય છે તે લખું છું.

એક દિવસ રાત્રિ ધર્મસ્થાનમાં રહેવું; સચિત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો; ઉઘાડે મુખે બોલવું નહિ; પગરખાં પહેરવાં નહિ, સ્ત્રીનો સ્પર્શ કરવો નહિ. વ્યવહારિક વ્યાપાર કરવો નહિ. નિરારંભી આહાર જેમ બને તેમ ઓછો પેટને ભાડા પૂરતો એક ટંક લેવો; આ પ્રમાણે રહી દિવસ રાત્રિ ધર્મધ્યાન, જ્ઞાનાભ્યાસ વગેરેમાં પસાર કરવાં. આ ક્રિયાને 'દયાપાલન વ્રત' પણ કહે છે.

વ્રત અંગીકાર

સામાયિક - અંદરના પહેલેથી પાંચ પાઠ સુધીના પાઠ અને વિધિ સરખાં છે.

ત્યારબાદ ગુરુ મહારાજને સવિનય નમસ્કાર કરી નીચેનો પાઠ બોલવો.

(દ્રવ્ય થકી સાવજ્જજોગ સેવવાનાં પરચક્રખાણ, ક્ષેત્ર થકી, આખા લોક પ્રમાણે, કાળ થકી દિવસ ઉગ્યા સુધી અને ભાવ થકી ઉપયોગ સહિત છ કોટિએ પરચક્રખાણ.)

કરેમિભંતે ! દેસાવગાસિયં; જાવ અહોરત્તં પરજ્ઞવાસામિ ક્ષેત્ર સંબંધી દુવિહં તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણસા વયસા કાયસા ઉપભોગ પરિભોગ સંબંધી એગવિહં તિવિહેણં ન કરેમિ મણસા વયસા કાયસા તસ્સ ભન્તે ! પરિક્કમામિ, નિદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણં વોસિરામિ.

ત્યારબાદ સામાયિકની માફક નમોત્થુણં ગણવાં.

આખા દિવસ રાત્રિનો ક્રિયા-વિધિ પૌષ્ઠ-વ્રત પ્રમાણે જાણવો.'

બીજે દિવસે સવારે પરિલેહણ કરવું તે પહેલા વ્રત પળાય નહિ.

દેશાવગાશિકવ્રત પારવાની વિધિ

સામાયિકની માફક પહેલા પાઠથી પાંચમાં પાઠ સુધીનાં બોલવા અને વિધિ સરખી જાણવી. ત્યારબાદ નીચેનો પાઠ બોલવો.

એઅસ્સ દસમસ્સ દેસાવગાસિયવયસ્સ સમણોવાસએણ પંચ અઈયારા જાણિયવ્વા ન સમાયરિયવ્વા તં જહા તે આલોઉ -

આણવણપ્પઓગે, પેસવણપ્પઓગે, સદાણુવાએ, રૂવાણુંવાએ, બહિયાપોગ્ગલપક્રખેવે તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

દેસાવગાસિયં સમ્મંકાએણં, ન ફાસિયં, ન પાલિયં, ન સોહિયં, ન તિરિયં, ન કિટ્ટિયં, ન આરાહિયં, આણાએ અણુપાલિયં, ન ભવઈ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

દેશાવગાશિક વ્રતમાં લાગતા દોષ માંહિલો જે કોઈ દોષ લાગ્યો હોય તો તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

દેશાવગાશિકવ્રતમાં સ્ત્રીકથા, ભોજનકથા, દેશકથા, રાજકથા આ ચાર વિકથા માંહેલી કોઈ વિકથા કરી હોય તો તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

દેશાવગાશિક વ્રતમાં આહારસંજ્ઞા, ભયસંજ્ઞા, મૈથુનસંજ્ઞા, પરિગ્રહસંજ્ઞા, એ ચાર સંજ્ઞા માંહેલી કોઈ સંજ્ઞા સેવી હોય તો તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

દેશાવગાશિક વ્રત વિધિએ લીધું, વિધિએ પાળ્યું છતાં અવિધિએ થયું હોય તો તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

દેશાવગાશિક વ્રતમાં અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, જાણતાં અજાણતાં, મન વચન અને કાયાએ કરી જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને તપ સંબંધી કાંઈ દોષ લાગ્યા હોય તો તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

કાનો, માત્રા, અનુસ્વાર પદ, ગાથા, સૂત્ર, - ઓછું અધિક કે વિપરીત ભણાયું હોય તો અનન્ત સિદ્ધ કેવલી ભગવાનની સાક્ષીએ તસ્સ મિચ્છા મિ દુક્કંડં.

ત્યારબાદ સામાયિકની માફક 'નમોત્યુણં' ગણવા છેવટે ત્રણ નમસ્કારસૂત્રનો કાયોત્સર્ગ કરવો.

વિધિ સંપૂર્ણ

પૌષધોપવાસ અંગીકાર

સામાયિકની માફક પ્રથમથી પાંચમા પાઠ સુધીના પાઠ અને ક્રિયા સરખા છે. ત્યારબાદ ગુરુમહારાજ. (હાજર ન હોય તો શ્રી સીમંધરપ્રભુ)ને સવિનય વંદન કરી પૌષધવ્રત લેવાની આજ્ઞા માગવાને નીચેનો પાઠ બોલવો.

કરેમિ ભન્તે ! પડિપુણ્ણપોસહં; અસણં, પાણં, ખાઈમં સાઈમં,
પચ્ચકખામિ; અબંભંપચ્ચકખામિ; ઉમ્મુક્ક મણિસુવણ્ણં

પચ્ચક્ષ્મામિ; માલાવણ્ણગ વિલેવણં પચ્ચક્ષ્મામિ; સત્થમુસલાદિ સાવજ્ઞં જોગં પચ્ચક્ષ્મામિ; જાવ અહોરત્તં અથવા જાવ નિયમં પચ્ચુવાસામિ; દુવિહં તિવિહેણં, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, મણ્ણસા, વયસા, કાયસા; તસ્સ ભન્તે ! પડિક્કમામિ, નિંદામિ ગરિહામિ, અપ્પાણં વોસિરામિ.

ત્યારબાદ સામાયિકની જેમ નમોત્થુણં ગણવાં.

પૌષ્ઠોપવાસ પારવાની વિધિ

દશમા વ્રતની જેમ જ પરંતુ જ્યાં દશમુવ્રત છે ત્યાં અગ્યારમા વ્રતમાં એમ બોલવું અને અતિયાર અગ્યારમાં વ્રતના બોલવા. તથા પૌષ્ઠના ૧૮ દોષ માંહેના કોઈ દોષનું સેવન થયું હોય તો મિચ્છા મિ દુક્કં બોલવું.

પૌષ્ઠનાં ૧૮ દોષ

પૌષ્ઠ કરવાનાં આગળના દિવસે લાગતા દોષો

- (૧) ચાંપી ચાંપીને વધારે ખાવું.
- (૨) નખ-વાળ વગેરે સજાવવા
- (૩) મૈથુન સેવન કરવું
- (૪) પૌષ્ઠ માટેનાં વસ્ત્રાદિ ધોવા કે ધોવરાવવા.
- (૫) શરીરની સ્નાનાદિ સુશ્રુષા કરવી.
- (૬) પૌષ્ઠ નિમિત્તે આભૂષણો પહેરવા.
- (૭) અવિરતિ પાસે પોતાની સેવા કરાવવી.
- (૮) શરીર પરનો મેલ ઉતારવો.
- (૯) પૂજ્યા વગર શરીર ખંજોળવું.
- (૧૦) દિવસે કે એક પ્રહર રાત્રિ ગયાં પહેલાં ઉંઘવું અને રાત્રે છેલ્લા પહોરમાં ધર્મ જાગરણ ન કરવું.

શ્રાવક સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર

- (૧૧) પૂજ્યા વગર પરઠવું.
 - (૧૨) નિંદા - વિકથા કરવી - હાસ્ય, ઠઠા મશ્કરી કરવાં.
 - (૧૩) સાંસારિક વિષયોની ચર્ચા, વાર્તા કરવી.
 - (૧૪) પોતે ડરવું કે બીજાને ડરાવવા.
 - (૧૫) કલેશ કરવો.
 - (૧૬) અયતનાથી (ખુલ્લે મોઢે તથા સાવધ ભાષા વ.) બોલવું.
 - (૧૭) સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ નિરખવા - મોહક દ્રશ્યો જોવા - મોહક રાગ સાંભળવા - સુગંધ સુંઘવી વ. ઈન્દ્રિયનાં વિષયો પોષવા
 - (૧૮) સાંસારિક સંબંધથી કોઈને બોલાવવા.
- ઉપરોક્ત અઢાર દોષ રહિતં શુદ્ધ પૌષઘ કરવો જોઈએ.

ત્ત.ક.

આ દોષો ફક્ત જાણ પણા માટે છે. પરીક્ષામાં પૂછાશે નહીં.

-: વિધિ સમાપ્ત :-

